

ምዕራፍ ፲፮

አሰላሳብ አብ መንጎ መንበረ ሮሜን መንበረ ቁስጥንጥንያን

፩ - ምትእስሳር መንግሥትን ቤተ ክርስትያንን

አብ ቁስጥንጥንያ (በዛንስዮ - ዳሕራይ ኢስታንቡል) ነጌሶም ዝነበሩ ገዛእቲ ብርቱዓት ሓለውቲ ክርስትና ነበሩ፤ አምላኽ ኪፈትወሎም ብማለት ንናይ ቤተ ክርስትያን አካይዶዳ እምብዛ እቕሪቦም እንኪከታተልዎ፡ ሕሉፍ ሓሊፉ ብዛዕባቲ አብ ቤተ መቐደስ ዚፍጽሞ ነገራት እውኑ ንውሉደ ክህነት ሕግታት የውጽኡሎም፡ ብጥብቂ ከዓ ይከታተልዎም ነበሩ። አልባሳት ቤተ-ክርስትያን መንግሥትን ሓደ ኮነ፤ አብ ዕብይ ዝበለ አጋጣም አብ ቤተ መንግሥቲ ዝርኤ ዝነበረ አገባብ-መዓ ሮማ ካብቲ ናይ ቤተ ክርስትያን ዝተፈለየ አይነበረን። ብመዓልቲ ትንሣኤ ናይ ቁስጥንጥንያ ንጉሥ ረቂቕ ቁጽሊ ወርቂ ተኸዲኑ አብ የማነ-ጸጋሙ ብአምሳል ሓዋርያት ፲፪ ሰባ - ሥልጣን ደው አበሉ፡ አብ ቅድሚ ሕዝቢ ይቐውም ነበረ።

ከምዚ ኢሉ ንጉሥ ንክልቲኡ ሥልጣን ቤተ ክርስትያንን መንግሥትን ጨቢጡ ተረኽቦ = ንጉሥ ዘውዲ እንኪደፍእ ኦቲ ፓትሪያርክ ብቅብኡ-ቅዱስ እናገበረ ይቐብእ ነበረ፡ መዓርገ ክህነት'ውን ይህቦ ነበረ። ንሹሙ እኳ ኦቲ ፓትሪያርክ ነፃ እንተነበረ፡ ብግብሪ ግን ካብ ፍቓድ ነገሥታት ቁስጥንጥንያ ኪወጽእ ይኸእል አይነበረን። ክሳብ ሽዑ አብ ምርጫ ፓትሪያርክ ናይ ሕዝቢ ተወክልቲ፡ ናይ ውሉደ ክህነት ተወክልቲ፡ ናይ ቤተ መንግሥቲ ተወክልቲ አብ ዝተረኽቡሉ አሼባ ይካየድ ነበረ፤ ብፆይን ፲ይን ፲፩ን ክፍለ ዘመናት ግን እዚ አገባብ'ዚ ተሪፉስ፡ ንጉሥ ዚፈታዎ ሰብ ጥራሕ ናይ ቤተ ክርስትያን ዝለዓለ ሹመት ይረክብ ነበረ። መብዛሕትኡ ጊዜ ጳጳሳት፡ ፓትሪያርክታት ዝምረጹ ዝነበሩ ድማ ናይ ቤተ መንግሥቲ ተራ መኳንንተን ሹመኛታትን ነበሩ። እዚ ናይ ሹማምንቲ ዓለም አብ ጉዳይ ቤተ ክርስትያን ጣልቃ ምእታው “ቐዛሮፓፒዝም” ይባላል። ብወገን ሮማዊት ቤተ ክርስትያን አብ ነገሥታት ፍራንሥያ ተጸጊዓ እንክትካየድ ብምሥራቕ ከዓ ናብ ነገሥታት ቁስጥንጥንያ ተጸገዐት። እዚ ስይአክል ከዓ ናይ ምሥራቕን ምዕራብን ክርስትያን ቦተሓሳስባን ኣነባብራን እናተፈላለዩ መጹ = ብወገን ሮማ ዝነበረ ክርስትና፡ አብ ናይ ነፍሲ ወከፍ ወዲ ሰብ ሕይወት ናይ ጠባይ ለውጢ ኪርክብ፡ ሕብረተሰብ ብሙሉኡ ብክርስትና ኪልወጥ ይግብእ ብዚብል እምነት፡ ሰብክታት፡ ትምህርቲ፡ ኣስተምህሮ እንኬማዕብል፡ ብወገን ቁስጥንጥንያ - ግሪኽ ግን ማእከልነት ንሊጡርጊያ፡ ማለት ነቲ አብ ውሽጢ ቤተ ክርስትያን ዚፍጽሞ ተግባራት ጥራሕ ብምትጻር ናይ ቤተ ክርስትያን ተልእኮ አብ መንጎ ደቂ-ሰብ እናተረሰዐ መጸ።

፪ - ፓትሪያርክ ፎዚዮስ ፡

አብ ዙፋን መንግሥቲ ቁስጥንጥንያ ወለተ ቴድሮስ እተባህለት ንግሥቲ አብ ዝነበረትሉ ጊዜ ፡ ብናታ ደገፍ ዝተሾመ ኢግናጽዮስ ዝተባህለ መነኮስ ፡ ናይ መንበረ ቁስጥንጥንያ ፓትሪያርክ ኮነ ። ኢግናጽዮስ ገርሂ መነኮስ'ኳ እንተመሰለ ፡ ሕሊናኡ ግን ዘይዕጽፍ ሓጺን ኢዩ ዝነበረ ። ንንግሥቲ ወለተ ቴድሮስ አብ ዙፋን ዝተሸተለ ንጉሥ ሚካኤል ፫ይ ንክርስትያን ዜዕንቅፍ ፡ ግስሩጥ ጠባይ ሓዙ ነበረሞ ፡ ኢግናጽዮስ ቃልዓለም ብዘይብሉ አዘራርባ ነቲ አብ ቤተ መንግሥቲ ብሰበ ሥልጣን ዚፍጸም ዝነበረ ርኽሰት ሃልሃል ብዘብል ቃል ውግዘት ኮነኖ ። ብመዓልቲ በዓል ጥምቀት ፳፻፶፮ ዓ-ም- ሓይ ባርዳስ ዝተባህለ ንጉሣዊ ቤተሰብ አብ ቅዳሴ አጽቢሑ ፡ ካብ “ሥጋሁ ወደመ” ኪላተፍ እንተቐረበ ፓትሪያርክ ኢግናጽዮስ ዘሊ ሉዎ ሓለፈ ፤ ምሉእ ቤተ መንግሥቲ ታዕታዕ በለ ፡ ኩላቶም ሰበ-ሥልጣን ከዓ ንኢግናጽዮስ ካብ መንበሩ ኬውርድዎ ዓጠቁ ። ክዉን ዘይክዉን አሊሞም ፡ ኢጋ ጢሞም አብ መንጎ ሕዝቢ መርዛም ወሬታት እናዘርግሑ ፡ ካብ መንበረ ቁስጥን ጥንያ አውራዶም አብ ሓይ ደሴት አብ ዝርከብ ገዳም ከም እሰር ኪቐመጥ ገደድዎ።

“ጽድቅ ወሰ
ላም ተሰዓማ”

አብቲ ድሕነትና
ዝተፈጸመሉ ቅ-
ቦታታት ናይ
ኢየሩሳሌም ናይ
ክልቲአን መና
ብር ሓዋርያት ፡
መንበሬ ሮሜን
መንበሬ ቁስጥን
ጥንያን መራ-
ሕቲ ፡

ር- ሊ- ጳጳሳት
ጳውሎስ ፳ይን
ፓትሪያርክ አጥ
ናጎራስ ፩ይን ፡
ብ 7 ታሕሣሥ
1965 ዓ-ም-ፈ-
ንነዊሕ ዘመናት
ፈላልዩወን ዝነ
በረ ናይ ሓድ
ሕድ ውግዘት
ተሰላስላ ። በዚ
ከዓ ዝሓለፈ
ታሪኽ ብዕርቂ
ተዓጽዩ ፡ ሓዲስ
ምዕራፍ ብፍ
ቅሪ ተኸፍተ ።

መተካእታ ኢግናጽዮስ፡ ፎዚዮስ ዝተባህለ ተመርጸ = ንፎዚዮስ ገሊጾም ጸሓፍቲ ታሪኽ ማዕረ ከዋኸብቲ ክብ የብልዎ፤ ገሊጾም ከዓ ክዳን ንዕቀትን ሓፍ ረትን አልቢሶም ንታሪኽ የቐርብዎ = ብዛዕባኡ ዙላቶም ብርግጽ ዚሰማምዑሉ ነጥብታት ግን አሎ = ትውልዱ ካብ መኳንንቲ ኮይኑስ ኣብ ቤተ መንግሥቲ ከም ዝዓበየ ርጉጽ ኢዩ = ንመጀመርያ ናይ ሃገሩ አምባሳደር ኮይኑ ኣብ ባሕርይ (ኢራቕ) አገልገለ፤ ካብዚ ተመሊሱ ከዓ ኣብ ናይ ቁስጥንጥንያ ቤተ መንግሥቲ ካብቶም አውራ ዝረአዩ ሰበ ሥልጣን ኮይኑ ተቐመጠ = በዓል በሊሕ አእምሮን ምሁርን ኢዩ ዝነበረ =

ፎዚዮስ ናይ መንበረ ቁስጥንጥንያ ፓትሪያርክ ኪሸየም እንከሎ ማንም ተራ ዓለማዊ ኢዩ ዝነበረ፤ እንተኾነ ነቲ ተጋጭዩን ተፈላልዩን ዝነበረ ዙፋን መንግሥትን መንበረ ጳጳስናን አቃርበልና ኢሎም ብዙሓት ብኩሉ ወገን ምስለመ ንዎ፡ ኪቐበል ግዲ ከምዝኾኖ ይንገር = ኣብ ውሽጢ ኣርባዕተ መዓልቲ ናብ ጳጳስና ዘበጽሑ መዓርጋት ማለት ፅይ መዘምር ፂይ ንፍቂ ዲቑና ፂይ ዲቑና ፅይ ከህነት ተቐበለ፤ ኣብ ሓሙሻይ መዓልቲ ከአ ብበዓል ልደት ፳፻፶፭ ዓ. ም. ቅብአ ጳጳስና ተቐቢሎ ናይ መንበረ ቁስጥንጥንያ ፓትሪያርክ ተባህለ =

ብናይ ኢግናጽዮስ ብዘይግቡእ ካብ ሥልጣን ምውራድ ዝጉሃዩን ብናይ ፎዚ ዩስ ምትካእ ዘይተሓጉሱን፡ ጳጳሳት ኮኑ ሕዝበ ክርስትያን ተቓውሞኦም ኬስምዑ ጀመሩ = ናይ ሮማ ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ወረ ሰሚዖም ነበሩ'ም ባዕሎም ኪከታተልዎ ጀመሩ = ከም ናይ ቀደም ስምምዖም ነፍሲ ወከፍ ዝተመርጸ ሓዲስ ፓትሪያርክ ነርባዕቲኦም ፓትሪያርክታት ማለት ንናይ መንበረ ኢየሩሳሌምን፡ መንበረ አንጾኪ ያን፡ መንበረ እስክንድርያን፡ መንበረ ሮማን ብዛዕባ አመራርጸኡ ገሊጹ ብምንጋር አተሓሒዙ ከዓ እምነቱ ዘርዚሩ ብምርዳእ ብጽሑፍ የፍልጦም ነበረ = በዚ እን ብሎ ዘሎና ዘመናት ግን ናይተን ሠለስተ ቀዳሞት መንበረ ፓትሪያርክታት ብም ኸንያት ሰዕረት እስልምና ሓይለን ተዳኺሙ ስለዝነበረ ናይ ፎዚዮስ ወረቐት ተቐቢለን ሱቕ በላ፤ መንበረ ሮሜ ግን ኣጥቢቓ ተኸታተለቶ'ም፡ ኣብ ውሽጡ ዝነበረ ተንኮልን ሻርነትን ንምርዳእ ንር-ሊ- ጳጳሳት ኒቆሎስ ፅይ (፳፻፶፭-፳፻፷፯) ነዊሕ ኣይወሰደሎምን = ብቐልጠፍ ከዓ ነገራት ከጸርዩ ክልተ ልኡኻቶም ንቁስ ሓንጥንያ ሰደዱ፡ እዚአቶም ግን ብዝተገብረሎም ንጉሣዊ አቀባብላ ኮነ ብዝቐረበ ሎም ሽፋን ኣነጋግራ ተደናገሮም ነገራት ከየጸረዩ ንክልተ ተኻሰስቲ ማለት ንወገን ፎዚዮስን ወገን ኢግናጽዮስን ከይሰምዑ ኣቡናተን ካህናትን ኣኪቦም ምርጫ ፎዚዮስ ሕጋዊ ኢዩ ኢሎም ኣወጁ =

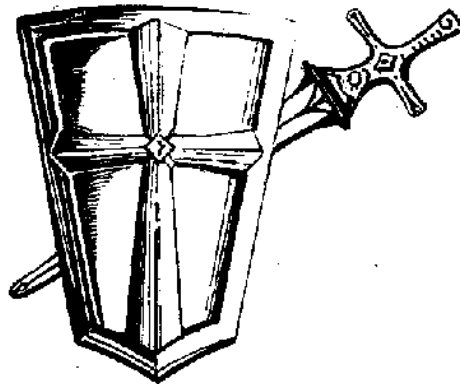
ንር- ሊቃነ ጳጳሳት ኒቆሎስ እዚ ናይ ክልተ ልኡኻቶም ጠባይ ብዙሕ አስደመዋም፡ አጸርዮም ጥራሕ ኪምለሱ ዝበልዎም፡ ደረት ተልእኾኦም ሓሊፎም ጉባኤ ኣኪቦም ንፎዚዮስ ምጽዳቕም ዘይተላእኩዎ ብምዃኑ ውሳኔታቶም ፍሩስ ምዃኑ አፍልጡ = ባዕሎም ከዓ ኣብ ሮማ ኮይኖም ካብ ክልቲኡ ወገን (ካብ ወገን ኢግናጽዮስን ፎዚዮስን) ተፈለጥቲ አጸዊዖም ሰምዕዎም = ብብቐሩብ ከዓ ናይ ኢግናጽዮስ ካብ ሥልጣን ምውራድን ናይ ፎዚዮስ ምምራጽን ዘይሕጋዊ ምዃኑ ተገንዘቡ፡ ኣብ ልዕሊ ፓትሪያርክ ፎዚዮስ ከዓ ከቢድ ውግዘት ኣውረዱ = ንኢግ ናጽዮስ ድማ ኣብ መንበሩ ኪምለስ ፈረዱ = ነቶም ሠለስተ ፓትሪያርክታት ከዓ ብዛዕባ'ቲ ኩሉ ብመልእኸቲ አሳተፉ =

፫- ፍልልይ አብ መንጎ ሮማን ቁስጥንጥንያን ፡

ፎዚዮስ ውግዘቱ ተቐቢሉ ሱቕ አይበለን ፡ ተገይሩን ተሰሚዑን ዘይፈልጥ ሰዓብቱ አሽቲሉ አሼባ ገበረ ፡ ንናይ ሮማ ጳጳስ ኒቆሎስ ጄይ ከዓ ብወጥዙ ወገ ዞም = እዚ ከይአክል ከዓ ንናይ ሮማ ቤተ ክርስቲያን ብናይ እምነት ነጥብታትን ነናእሸቱ ናይ ልምዲ ክርስትና ተግባራትን ከሰሳ = ቅድሚ ኩሉ አብ ቡልጋርያ ዝሰብኩ ዝነበሩ ካብ ሮማ ዝተላእኩ ካህናት ክልል ሃገረ-ስብከቶም ጥሒሶም ፡ መሬት ምሥራቕ አትዮም አለዉ ብማለት ከሰሰ = ከምኡ'ውን ብጸሙ-አርብዓ (ዓቢይ ጸም) ጥልላት (ጸባን ካብ ጸባ ዝርከብ መግብን) ምዝውታር አይግባእን ኪብል ወቐሳኡ አቕረበ ፡ አብ ዓለም ንዝርከቡ ካህናት ድንግልና አየድልን ኢዩ ፤ አብ ገጳማት ንዝነበሩ ጥራሕ ይኹን ፡ አብ ፀጋ ጥምቀት ንሕፃናት ብአጥ ማቐ ካህን ሜሮን ምቕባእ ከምኡ'ውን ሥጋሁን ደሙን ምስታፍ ግበኦ ኢዩ ፡ አብ መንበረ ሮሜ ዝግበር ተግባር ማለት እቲ ሕጻን ምስዓበዩ ሚሮንን ቁርባንን ምሃቡ ግን ጌጋ ኢዩ እናበለ ገለጸ = ፎዚዮስ ካብ ኩሉ አዕቢዩ ዝወቐሶ ግን ብዛዕባ ናይ መንፈስ ቅዱስ አመጸጽኦ ኢዩ = መንበረ ሮሜ “ዘሠረፀ እም አብ ወወልድ” (ካብ አብን ወልድን ዝወጸ) እትብሉ ናይ ኒቅያ አበው ዘይበልዎ ኢዩ = ስለዚ “ዘሠረጸ እም አብ” ጥራሕ ኪበሃል አለዎ ኪብል ብትምህርተ-ሃይማኖት ከሰሰ =

ከምዚ ኢለን ሮማን ቁስጥንጥንያን እናተረሓሓፉ ብዝመጸ ብጄሽሕን ግፂ ዓ-ም- አብ መንበረ ቁስጥንጥንያ ሚካኤል ቸሩላርዮስ ዝተባህለ ሰብ ተቐመጠ = ብርቱዕ ናይ ወገን ስምዒት ስለዝነበሮ አብ ቁስጥንጥንያ ዝርከብ ናይ ላቲናውያን (ሮማ) አብያተ ክርስትያን ኪዕጸ ፡ ንብረተን'ውን ኪውረስ ፡ ንሕዝቢ ከዓ ተጻይ ላቲናውያን አለዓዓለ = ሓድሓደ ክሲታት'ውን ተጻይ ሮሜ አቕረበ = ላቲናውያን ብዘይ ቦኹዕ እንጌራ ብምቕዳሶም ፡ አብ ጸም አርብዓ ሃሌ-ሉያ ብዘይምባሎም ጽልእን ቂምን ብዝመልኦ ደሃይ ወገዞም =

ምዕራባውያን አብ ቅድሚ'ዚ ተግባር'ዚ ሱቕ ኢሎም ኪሓልፉ አይደለዩን = ትርን ጸርፍን ዝመልኦ ምላካ ከዓ ሃቡሉ = ምስዚ ኩሉ ግን ንዕርቅን ስምምዕን ዚፍትኑ ላቲናውያን ቦብእዋኑ ተላእኩ = እንተኾነ ፓትሪያርክ ቸሩላርዮስ ዘይቀርብ ኮይኑ ተረሽበ = ስለዚ ከዓ ብጄሽሕን ግፂ ዓ-ም- አብ ሶፍያ (ርእሰ ከተማ ናይ ቡል ጋርያ) ዝርከቡ ዝነበሩ ክልተ ልኡኻት ሮማ ፡ ዓጺቕ ቃላት እናአዘውተሩ ሓደ ናይ ውግዘት ብሬና ጽሒፎም አብቲ ናይ ሶፍያ ዋና ቤተ ክርስትያን መንበረታቦት አቐሚጦም ከዱ = ከምዚ ኢሉ ከዓ እቲ አብ መንጎ ሮማን ቁስጥንጥንያን ዝነበረ አሰሓሓብ አብ ምብታኽ በጽሖ = ነዚ ናይ ቁስጥንጥንያ ርእዮም ብዙሓት ናይ ምሥራቕ ፓትሪያርክታት ካብ ሮማ ተፈንጨሉ = ሩስያውያን ፡ ሩመናውያን ፡ ቡል ጋርያውያን ፡ ግሪካውያን በዚ ዘመናት'ዚ ኢዮም ካብ ሮማ ዝተፈልዩ =

ምዕራፍ ፲፯

፩ - መስቀላዊ እንቅስቃሴ (ክሩስይድ ሙሽመንት) ።

ብ፲፰ ሕዳር ፩ሺሕን ፶፭ ዓመተ ምሕረት፡ ክለርሞን ኣብ ዝተባህለት ከተማ ዓፄ ፍራንስያ፡ ብሮማዊ ርሊ- ጳጳሳት ኡርባኖስ ፪ይ ኣካቢነት፡ ጉባኤ ይካየድ ነበረ። ኣብኡ ኣቡናት፡ ኣበምኔታት፡ ካህናት፡ ሰበ ሥልጣን ዝኾኑ ምእመናን ተኣኪቦም ብዛዕባ ናይ ቤተ ክርስትያን ሕጹጽ ጉዳያት ሮመያዊ ነበሩ። ኣብ መደምደምታ ጉባኤ ርሊ- ጳጳሳት ተንግሥትም ብዛዕባ ናይ ጉይታና ኢየሱስ ክርስቶስ መቓብር እናነብዑ ተዛረቡ፤ ኣብ ኢየሩሳሌምን ከባቢኦን ዝርከብ ቅዱስ ሥፍራታት ኣብ ኢድ ቱርካውያን ኣስላም ስለዝኣተወ፡ ኪሳለሙ ዝኽዱ ዝነበሩ ክርስትያን ብዙሕ ግፍፅን መከራን ይጓነፎም ከምዝነበረ፤ እቲ ቅዱስ ሥፍራታት ንባዕሉ ኣብ ኢድ ማንም ዘይኣመንቲ ኣትዩ ተራኽቡ ከምዝነበረ ገለጹ። ኣብ መወዳእታ ከኣ “ፍቁራትን ሕሩያንን ዝኾንኩም ደቂ እግዚኣብሔርን፤ ምሩቓት ደቀይን፤ ሓይልታትኩም ኣተጋባብሩ፤ ናብቲ ናይ ጉይታና ቅዱስ መቓብር ኣቢ ልኩም ተበገሱ፤ ኣብ መንግሥቲ እግዚኣብሔር ዘይበርስ ቦታ ክብሪ ይጽበየኩም ኣሎ። መስቀል ኣልዕሉ” ዚብል ቃላት ኣስምዑ።

ኣዕራብ ድሕሪ ሞት መሓመድ ብ፲፱፻፴፯ ዓ-ም- ንኢየሩሳሌም ምስ ሓዝዋ፡ ንክርስትያን ነጋድያን ጸገም ኣየምጽኡሎምን ነበሩ። ኣስላምን ክርስትያንን ብስ ምምዕን ብምጽውዋርን ሃይማኖታዊ ተግባራቶም የካይዱ ነበሩ። ብ፩ሺሕ ዓ-ም- ግን ቱርካውያን ወሪሮም ካብ ኢድ ኣዕራብ ወሰድዋ። ካብኡ ንድሓር ምስ ክርስትያን ዘይምቅዳው ተጀመረ። ቅዱስ ሥፍራታት ኪበጽሑ ካብ ገሉ ክፍላተ ዓለም ዝመጹ ዝነበሩ ክርስትያን ነጋድያን ንብረቶም ተዘሪፎም ከም ባራዩ ብቱርካውያን ይሸየሙን ይልወጡን ነበሩ። ገሊኣቶም ኣብ ጳለስጢና ዝነበሩ ክርስትያን ዝገጥሞም ዝነበረ በብዓይነቱ ዚስካሕክሕ ሥቅያት የዘንትዉ ነበሩ። ነዚ ምስተገንዘቡ ኣብ ኡውሮጳ ዝነበሩ ክርስትያን ብዙሕ ሓዘኑ፤ ንመቓብር ጉ-ኢ- ክርስቶስ ከዓ ነፃ ከውጽኡ ተጓጉቁ። ጉ-ኢ- ክርስቶስ ዝተወልደሉ፡ ዝዓበየሉ፡ ዝረገጸ ቦታታት

ካብ ኢድ አሰላም ንኸወጽኡ እቶም ብምቅታል ተቆራሪሶምን ተበታተኖምን ዝነበሩ ነገሥታት ምዕራብ ንጊዚኡ ባእሶም ገዲፎም ሓደ ልቢ፣ ሓደ ሓሳብ ኮኑ ። ሰበኸቲ ከዓ ነዚ ናይ ርሊ- ጳጳሳት አዋጅ ካብ ሃገር ናብ ሃገር፣ ካብ ዓዲ ናብ ዓዲ ዘርግሖም ። ሕዝብ ክርስትያን ዓቢ ብሸበት፣ ንእሽቶ ብቀለቤት ኢሉ ተንሥኦ ። መወዳድርቲ ብዘይብሉ ለጋስነት፣ ደረት ብዘይብሉ ተአማንነት ኩሎም አብ ቃል ርሊ- ጳጳሳት ተጠርነፉ ። ሓረስቶተ፣ ነጋዴታት፣ ሹመይናታት፣ ነገሥታት መዘተ ናይ ክታቦቶም ፍሉይ ምልክት መስቀል ተቐበሉ ። ነቲ ዝተዋህበም ዋልታ ከዓ ዓቢይ መስቀል ሰአሉሉ ። በዚ ከዓ ኢዮም መስቀላውያን (ክሩስይደርስ) ዝተባህሉ ።

ውሕጅ ዝኾነ ሕዝቢ ከዓ ካብ ዓዲ እንግሊዝ፣ ጀርመን፣ ፈረንሳ፣ ኢጣልያ፣ እስጳኛ ወዘተ ንኢየሩሳሌም ተበገሰ ። እምብዛ ብዘግ ስለዝነበረ መስርዕ ክትህቦ ጽጉም ነገር ኮነ ። አብ መንጎኦም ከዓ ብዙሓት አካለ ስንኩላት፣ ንውግእ ዘይኣኸሉ ሕጻናትን፣ መንእሰያትን፣ አረገውትን፣ አንስትን ተሓዊሶም ነበሩ ። ከምዚ ዝመሰሉ ካብ ሓገዞም፣ ዘምጽእም ዝነበሩ ጸገም አዝዩ ከምዚበዝሐ ቀልጢፉ ተጋህደ ። ክንድዚ ዝአክል ሕዝቢ እኹል ሥንቂ ኪረክብ ስለዘይክእል አብ መገዲ ካብ ዝጸንሐ ዓድታት እንተብፍቶት፣ እንተብቀስብ ይቆልብ ነበረ ። ዝተሳገርዎን ዘበላ ዓድታት ከዓ ብክፋእ ይጥምታኦም ነበሩ ።

፪- ትሕዘት ኢየሩሳሌም

ብወርሒ ሓምለ፣ ፩ኛሕን ፲፱ ዓ-ም- ኢየሩሳሌም ብመስቀላውያን ወተሃደራት ተሸበት፤ ክርስትያን ወተሃደራት አቐዲሞም ንካሕዛ ሓጢአቶምን ንምሕረት ኣምላኸን ኪሾነሎም ሳእኖም አውጺኦም ሆድዋ ። ኢየሩሳሌም ብነዊሕ ቀጽሪ መንደኛ ዝተኸበት ከተማ ነበረት፡፡ በየን ከምዝጥዕም ከጽንዑ ቀንዩ ። ካብ ከተማ ጀኖዋ (ዓዲ ጣልያን) ዝወፈሩ መሃንድሳት ናብቲ መንደኛ መሠጋገሪ ሕንጻታት ገበሩ ። ቱርካውያን መን ይመጸም ከምዘሉ ስለዝፈለጡ አጸቢቆም ተዳሊዮም ይጽቡዮም ነበሩ ።

ሓደ ንግሆ መስቀላውያን ንኢየሩሳሌም ብዙሉ ወገና ወረርዋ፣ ብጭማራ፣ ብሴፍ፣ ብጉራዴ፣ አተሓራራድ ኮነ ። ብንውሒ መገዲ ደኽሞምን ተዋሒዶምን ዝነበሩ ክርስትያን ከም ቄጽሊ ረገፉ፣ አማስያኡ ግን ኢያሪኮ ዝሓዘ ኢያሉ ኪመሰሉ ንኢየሩሳሌም አብ ቁጽጽርም ገበርዋ፣ አሳእኖም አውጺኦም ከዓ መሬታ እናተሳለሙ ናብቲ ጉ-ኢ- ክእስቶስ ዝተሰቐለሉ ቦታ በጽሑ፣ አብኡ አእዳዎም አመሳቂሎም ካብቲ ዝነበርም ደኻም አዕረፉ ።

ጎፍረዶ ዲ ቡሊዮነ ዝተባህለ ናይ ጀርመናውያን መስቀላውያን መራሒ ዝነበረ “ናይ ኢየሩሳሌም አመሓዳሪ” ተሾመ ። ብሓይሊ ሠራዊቱን ብትብዓቱን አብ ልዕሊ ኩላቶም ጽብልልታ ስለዘርኣዩ እዚ ሹመት፡፡ዚ ከምዚግብኦ ኩላቶም ተሰማምዑሉ ። አብቲ ክርስቶስ አኻሊል እሾኸ ዝደፍኦሉ ዓዲ ግን ዘውዲ መንግሥቲ ኪደፍእ ስለዘይደለየ “አመሓዳሪ” ጥራሕ ተባህለ ። ብዙሓት መስቀላውያን መብጽግና ፈጺምና ኢና ብማለት ነንዓዶም ናብ ሥድራ ቤቶም ኪምለሱ ነቐሉ፤ እንተኾነ ግን ምሉእ ጳለስጢና ካብ ኢድ ቱርካውያን ጌና ምሉእ ነፃነት አይረኽበን

ነበረ፤ ዝንደደ ከዓ እቶም ድሕሪት ዝተረፉ መስቀላውያን ወተሃደራት ነንዓዶም ግዝኣት፣ ሃብቲ፣ ኬጥርዩ ተተፈናጭሎም ኪዓዩ ጀመሩ። ኣብ መንጎእቶም ኣቀ ናናኦ ኣተናሂል ተጀመረ። እቲ ኣውራ ዜድልዮም ዝነበረ ሥምረት ብዝጠፍኦ ከዓ እቲ ዓውቶም ጊዜያዊ ጥራሕ ኮይኑ ተረኸበ። ቱርካውያን ካብቲ መጀመርታ በንባዴኦም ተላቕቆም እንደገና ተኣኪቦም ደልዲሎም ተንሥኡ፣ ዓወት ኣብ ልዕሊ ዓወት ከዓ ዓተሩ።

ብ፲፩፻፵፭ ዓ-ም- ር-ሊ- ጳጳሳት ኤውገንዮስ ፆይ እንደገና ንቅዱስ ሥፍራታት ነፃ ከውጽኡ ናብ ምሉእ ሕዝብ ክርስትያን ቃል ሓደራኦም ኣስምዑ። ነዚ ቃል’ዚ ከዓ ወዲ ማሕበር ሲታውያን ዝነበረ ቅ- በርናርዶስ ተቐቢሉ በቲ ብምሳር መላ እኸቲ ዝተጸርበ መልሓት ካብ ዓዲ ናብ ዓዲ፣ ካብ ሹመይና ናብ ሹመይና ኣብ ጽሕ። እንደገና ብዙሓት ክርስትያን ወተሃደራት ኣብ ንጉሥ ኮንራድ ፆይን ሉዊ ጄይን ተጠርጎሮም ንኢየሩሳሌም ኣቢሎም ነቐሉ። እንተኾነ ኣብ መንጎዞም ክልተ መራሕቲ መንፈስ ውድድር ተላዒሉ ነበረ’ሞ ሥምረት ገዲሮም በበይኖም ንኩር ካውያን ገጠምዎም። በዚ ምኽንያት’ዚ ከዓ ዓወት ኪርከብ ኣይተኻእለን። ፈረንሳ ውያን መስቀላውያን ወተሃደራት ንሠለስተ ዓመታት ዚኣክል ኣብ ጳለስጢና ተቐ ሚጦም ተዋግኡ፣ ግን ብዙሕ ጉድኡን ተጉድኡን ደኣምበር ዘወፊይዎ ተስፋ ሓንቲ’ኳ ኣይነበረን። ሳላዲን ዝተባህለ ቱርካዊ መራሒ ኣብ ኢየሩሳሌም ኮይኑ ንዘዘመጹ ክርስትያን የሸንፍ ነበረ። ከምዚ ኢሉከስ ክርስትና ኣብ ቁጥዓን ምስ ቁርቆርን ኣተወ።

፫- ፍርዲ ታሪኽ ኣብ ልዕሊ መስቀላዊ እንቅስቃሴ፡

ኣብ መስቀላዊ እንቅስቃሴ ኣሸሓት ጀጋኑ፣ ሕይወቶም ሰውዑ፤ ክንደይ ንጹሕ ደም ሕጻናትን፣ ኣንስትን፣ ኣረገውትን ከዓ ብከንቲ ተኻዕወ። ክንደይ ንዝብ ሃብታማትን ድኻታትን ከዓ ዘይጠፍኦ፣ እዚ ነሉ ጥፍኣት ግን ተመጣጣ ኒኡ ፍሬ ከምዘይረኸቦ ኣየከራኸር፣ ኣዩ። ቅ መቓብር ጉይታና፣ ኣብ ኢድ ቱርካውያን ኣስላም ኢዩ ዝተረፈ። በተን፤ ኢየሩሳሌም ኣብ ኢድ ክርስትያን ኣትያ ዝነበረትሉ ጊዜ ክርስትያን ነጋድያን ብነጻነት ብዘይ ሓደ ጸገም ተሳሊጦም ይም ለሉ ነበሩ። እዚ ግን ክንዲ ብክዕወት ደም፣ ብስምምዕን ብወግዕን ዚኸውን ኣይ ምኽእለን ነይሩ? እዚ ዘሕተተና ከዓ ድሕሪ ሓያሉ ዓመታት ብ፲፫፻፵፪ ዓ-ም- ር-ሊ- ጳጳሳት ቀለመንጦስ ጄይ ነቲ ነሉ ቅዱስ ሥፍራታት ብቐሊሉ ብገንዘብ ተሸይጦም ንማሕበር ደቂ ቅ- ፍራንቸስከስ ስለ ዝሃቡዎም ክሳብ ሉሚ ከዓ ኣብ ኢድ እዞም መንኮሳን (ፈለስቲ) ብምህላዉ ኢዩ። ዝሽምግል ስለ ዝተሳእነ ደኣምበር ምስ ኣስ ላም ክንድዚ ዜባእስ ኣይነበረን።

መስቀላዊ እንቅስቃሴ፡ ኣብ መንጎ ሮማን ቁስጥንጥንያን እውን እንተኾነ ኣረሓሓቕን ድኣምበር ኣየቀራረበንን። ምዕራባውያን ነገሥታት ወተሃደራቶም ሒዞም ብቁስጥንጥንያ እንኪሓልፉ ነታ ካተማ ይዝርፍዎን ብዙሕ ጸገም የውርዱላን ስለዝነበሩ፣ ክርስትያን ቁስጥንጥንያ ኣብ ልዕሊ ክርስትያን ሮማ ቅሬታ ከየሕደሩ ኣይተረፉን።

መስቀላዊ እንቅስቃሴ ጠቐምታት እውን ተረኪብዎ ኢዩ። ንኣብነት ሓድነት ክርስትያን አጸቢቑ ተራእዩ ኢዩ፤ ምዕራባውያን ክርስትያን ኣብ ትሕቲ ጳጳሶም ጥርኑፍ ሓይሊ ምዃናም አርአዩ። ሠሮም ከዓ ኣብ ጳሊስጢን ኣብ ኢየሩሳሌም ማለት ኣብቲ ኣብእ ዝነበረ ክርስቶስ ምዃኑ ጐሊሑ ተራእዩ። ኣብ መንጎ ምሥራቓውያንን ምዕራባውያንን ሕዝብታት ዓለም ምፍላጥን ምዝማድን አምጺኡ አዩ። ብወገን ምጣኔ ሃብቲ እንተረአናውን ኣብ ሞንጎ ክልተ ወገናት ናይ ባህልን ሥልጣኔን፡ ንግድን ምልውዋጥ ብዙሕ ተረኪቡ ኢዩ። ክሳብ እዚ ጊዜና እውን “ክሩስድድ” (መስቀላዊ) ዚብል ቃል ጀግንነት ናይ ዝመልአ ተግባር ተመሳሳሊ መግለጺ ቃል ኮይኑ ይርከብ።

ምዕራፍ ፲፰

፩ - ቤተ ክርስትያንን ሥልጣን መንግሥትን ።

ኣብ መንጎ ፖለቲካዊ ሥልጣን ዓለምን፡ ኣብ መንጎ መንፈሳዊ ሥልጣን ቤተ ክርስትያንን ከመይ ዝበለ ርኩብ ወይ ምትእስሳር ኪህሉ ይግባእ? እዚ ሕቶ እዚ ክሳብ’ዚ ጊዜና ኣከራኻሪ ኮይኑ ንረኽቦ፡ ክንደይ ኣሳሓሓብን ኣተሓማማይን ዝወለደ ኢዩ። ጌና እውን ብቐፅ ምላሽ ተረኪብዎ ኪበሃል ኣይከኣልን። ምኽንያቱ ደቂ ሰብ ብፍጥረትና ኣብ መንጎ መንፈስን ሥጋን ኣሳሓሓብ ስልዘሎና ኢዩ። መንፈሳዊ ሥልጣንን መንግሥታዊ ሥልጣንን ኣብ ሓደ ዓለም ብሓንሳብ ዚነብሩ ስለዝኾኑ ኪፈላለዩ ኣይከኣሉን ኢዮም፤ እንተኾነ ቤተ ክርስትያን ሽሕፋ ዓውዲ-ሥራሓ እዚ ዓለም’ዚ እንተኾነ ተልእኮአ’ውን ኣብ መንጎ ደቂሰብ እንተኾነ ኣብ ዓለም ድኣምበር፡ “ናይ ዓለም ኣይኮነትን”።

ሓድሓደ ጊዜ ክርስትና ኣብ ዝተቐበላ ሃገራት፡ መንፈሳውያን መራሕቲ ንክልቲኡ ሥልጣን፡ ማለት ሥልጣን መንግሥትን ሥልጣን መንፈስን ብሓደ ጨቢ ጦም ተረኽቡ። ከምዚ እንተዘይኮነ ከዓ ነቲ ንጉሥ ናይታ ሃገር ባዕሎም ዘውዲ ኣብ ርእሱ ብምድፋእ ምሉእ ተሓዛዝነቱ የረጋግጹ ነበሩ። ብናይ ውሉደ ክህነት ሻርነት ዝተሾመ ንጉሥ ከዓ ውዲሉ ሓዲሩ፡ ናታቶም ኣገልጋሊ ኮይኑ ንዓታቶም ባህ ኪብል ጥራሕ ይጋደል ነበረ። ብዙሓት ጳጳሳትን ካልኦት ናይ ቤተ ክርስትያን ሰብ ሥልጣንን ንናይዚ ዓለም’ዚ ሥልጣን ብሂጎም ወይ ሃሪፎም ኣይኮኑን ኣብ ናይ ሃገራዊ ኣክያይዳ ኢዮም ዚመልሱ ዚነበሩ፡ እንታይደኣ እቲ ዝለዓለ ናይ መንፈስ፡ ናይ ሃይማኖት ነገራት ክይሰናኸል መጻንቀፍታ ከይርከብ፡ ክርስትና ኣጸቢቐ ኬስፋሕፍሕ፡ ኣብ ናይ ነፍሲወከፍ ልቢ ወዲ-ሰብ ኪሠርጽ ብዚብል ጽቡቕ ሓሳባት ተገሂዶም ኢዮም ምስ ነገሥታት ሻርነት ዚኣትዉ ዚነበሩ። ብዙሓት ጳጳሳት ኣብ ናይ ዓለም ነገራት እምብዛ ብምእታው ናይ ዓለም ኮይኖም ተሪፎም ኢዮም፡ መፍትሕ ቅ- ጴጥሮስ ኣብ ውሕጅ ጢብሮስ ደርቢዮም፡ ሴፍ ዝተዓጥቁ ጳጳሳት ኣይተሳእኑን ይበሃል።

ሥልጣን ዓለምን ፡ ሥልጣን መንፈስን ብግቡኦ ሚዛን አረሐሐቸካ ምሓዝ ቀሊል ነገር አይኮነን ። አውራ ከዓ እቶም አብ ክልቲኡ ሥልጣን ዘለዉ ሰባት ብዘምድና ሥጋ ፡ ብወገን ዚራኽቡ እንኪሹ ብቀሊል ይደባለኹ ኢዩ ። አብ ታሪኽ ከምዘጸንሐና ብዙሓት አበምኔታት ፡ ቆሞሳት ፡ አቡናት ፡ ጳጳሳት ፡ ነገሥታቶም ኮኑ ምእመናኖም ዚመጽወቱሎም መሬት ፡ ገዛውቲ ፡ በብዓይነቱ ሃብቲ ኬመሓድሩ ኪብሉ ልክዕ አብ ናይ ፊውዳል አገዛዝእ መደብ አትዮም ተረኽቡ ። ነዚ ንብረት ዓለም ኪከላኽሉሉ ኪብሉ ብረት አብ ምዕጣኛ ዚበጽሑ ውሉድ-ክህነት እውን አይተሳእኑን ። በዚ ጊዜ'ዚ ብዙሓት ናይ ቤተ ክርስትያን ሰቡ-ሥልጣን ልክዕ ከም መሣፍንቲ ኮይኖም አዳራሻቶም እጸባቢቆም ፡ ብግዙአትን ብናይ መሬት መዋጸእቲ ግብሪ አመሓደርትን ተኸቢቦም ተረኽቡ ።

እዚ አከያይዳ እዚ ግን ንቤተ ክርስትያን ጠቐማዶ ጉድኣ? አብ ማእከላይ ክፍለ ዘመን ቤተ ክርስትያን ምስ ፊውዳላዊ አከያይዳ ተሓላፊኻ ተረኽቦት ። በዚ ጊዜ'ዚ ዝገጠማ ዘበለ ጭንቅን ጸበባን ፡ ፍልልይን መናፍቕነትን ከዓ ናይዚ ጌጋዚ ሳዕቤን ኢዩ ። እዚ ዝተፈለጠም መንፈሳውያን መራሕቲ ንቤተ ክርስትያን ካብዚ ፊውዳላዊ አከያይዳ ንኬላቕቕዋ ብዙሕ ጸዕሪ ገበሩ ፡ ምስ ክንደይ ነገሥታትን መሳፍንትን ግጭት ገበሩ ። ካብዚአቶም አውራ አብ ታሪኽ ዚዝከሩ መነኮስ ወዲ አቡነ ቡሩክ ር-ሊ- ጳጳሳት ንርኅርዮስ ጌይ ኢዮም ።

፪ - ብወገን ነገሥታት ፡

በዚ ዝበልናዮ ማእከላይ ክፍለዘመን ዚነበሩ ነገሥታትን መሣፍንትን ፡ ናይ ቤተ ክርስትያን መራሕቲ ናይ ምሻም መስል ፡ ካብ ኢድ ሕዝበ ክርስትያንን ካብ ጳጳሳትን መንዚያም ወሲዶም ባዕላቶም ጨቢጦም ነበሩ ። ስለዚ ከዓ ንሳቶም ዚደለይዎ ፡ ቃሕ ዝበሎም ፡ ዘመዶም ወይ ቤተ-ሰቦም እንተዘይኮይኑ ካልእ ሰብ አብ መዓርገ - ጽጽስና ይበጽሕ አይነበረን ። ናይ ሓንቲ ደብሪ ቆምስ ቀሺ - ገበዝ - ኩንካ ንኸተገልግል ፡ ናይ ገለአቶም መሣፍንቲ ደገፍ አድላዪ ነበረ ። እንተኾነ እቲ ንሓዋርያት ዝተዋህበ ሥልጣን ናይ ምምሕልላፍ ክእለት ፡ ከምኡ'ውን ብስም እግዚአብሔር ኪዛረቡ ናይ ዘለዎም ሰባት ምምራጽ ከምቲ ልሙድ ዝጸንሐ ብካ ልኦት ተኸተልቲ ሓዋርያት ደኣ እምበር ብናይ ዓለም ሰቡ-ሥልጣን ኪኸውን ግቡኦ አይኮነን ። ነገሥታትን መሣፍንትን ባዕላቶም ንዝሸምዎም አቡናት በትረ-ኖላውን ቀለቢትን ብምሃብ ናይ ሽመቶም ምልክት ሥልጣን ይህብዎም ነበሩ ። ከምዚ ኢሎም ከዓ ብዙሓት ንጉስነት ነፍሳትን ንመንግሥቲ እግዚአብሔርን ዘይብቐዓትን ዘይስንዱዋት ፡ ዘይግቡአት ሰባት ፡ አብ ሥፍራ ሓዋርያት ኪትክኡ ተረኽቡ ። ጸግዒ ዚኾኑዋ ፡ ዚሕልጧዋ ተመሲሎም ዚቐረብዋ ነገሥታትን መሣፍንትን ንቤተ ክርስትያን ዓቢይ ዕንቅፋት ኮንዋ ። ባዕላቶም ኪሸመን ኪስዕሩን ተረኽቡ ። ናይዚ ሳዕቤን ከዓ ሽመኒ ኪሸመካ ፡ ኩነለይ ኪኾነልካ ኮነ ። ክህነት ብዘምድና ፡ ብብላዕ ከይተረፈ'ውን ኮነ ። ብዙሓት ዘመውቲ ካህናት አብ መንበረ ታቦት ኪድይቡ ተራእዮ ።

ቤተ ክርስትያን ካብዚ ዙነታት'ዚ ክትላቕቕ አበርቲዓ ጸዓረት ፡ ብ፩ሽሕን ፩፩ ዓ-ም- አብ ሮማ ጉባኤ ተሻየደ ። በቲ እዋን'ቲ አብ መንበረጴጥሮስ ተቐማ

ጦም ዝነበሩ ጳጳስ ጎርጎርዮስ ጌ ይነበሩ። ብኣካላቶም ረቂቕኻ እንተነበሩ፡ ብሕሊና ኣም ግን ዘይዕጽፍ ሓጺን፡ ተሪርን ተባዕን ነበሩ። በቲ ዝነበረ ኩነታት መሪሕነት ክርስትና ብዙሕ ጉሃዩ፡ ጓሂኦም ግን ፈርያም ኮይኑ ተረኽቦ፤ ብመጀመርያ ነቶም ብዘይግቡእ ክህነት ኮነ ጵጵስና ዝተቐበሉ፡ ነቶም ምስ ውሽግታቶም ከለዉ ዚቐድሱ ዚነበሩ ካህናት ወገዙ። ዝኾነ ይኹን ንጉሥ ወይ መሥፍን ከዓ ብኢዱ ኣልዕል ኣቢሉ ናይ ቤተ ክርስትያን ሽመት ንኣድኻ ከይህብ ከልከሉ። ኣብ መወዳእታ ነዚ ዚተቓወመ ውግዘት ኣወጁሉ።

፫- ር-ሊ- ጳጳሳት ጎርጎርዮስ ጌይን ንጉሥ ሂንሪ ፬ይን፡

ኣብ ዓዲ እንግሊዝ፡ እስጳኛ፡ ፍራንሲያ ዝነበሩ ሕዝቦ ክርስትያን ነገሥታቶም ኮኑ ጳጳሳቶም፡ ካህናቶም ኮኑ ምእመናኖም ነዚ ናይ ር-ሊ- ጳጳሳት ቃል ኣኸቢሮም ተቐቢሎም ኣብ ግብሪ እንኬውዕልዎ፤ ኣብ ዓዲ ጀርመን ዚነበሩ ክርስትያን ነገሥታትን መሣፍንትን ግን ብትርን ግብዝነትን ተቐበልዎ። ኣቡናት ኪሸመን ኪስዕሩን ከዓ ቀጸሉ። ካብዚኣቶም ኣውራ ንጉሥ ሂንሪ ፬ይ (፩፻፲፭-፲፱፻፲፮) ነዚ ቃል መንበረ ጴጥሮስ ኣዕቢሩ፡ ደስ ንዜብልዎ ሰባት፡ ከምኡ ከዓ ካብ ዓበይቲ ንዝውሰዱ፡ ናይ መሬተ ወረሰቲ ንዚኾኑ ሰባት ለልዩ፡ ኣቡናት ይሸሞም ነበሩ። እዚ ከይኣኸሉ ከዓ ናይ ተኣማንነት ማሕላ የምሕሎም ነበረ። እዚ ንጉሥ'ዚ ሥልጣን መንግሥቲ ጀርመንን፡ ሥልጣን ቤተ ክርስትያንን ኪቐብጥ ተረኽቦ። ተመለስ ተባሂሉ ዚምዕዱን ዚመኽሩን ዓበይቲ መንፈሳውያን ሰባት ተላእክዎ፡ ግን ኣበዩ፤ ከመይ ንሱ ናይ ኣክያይዳ መንግሥቱ ደኣምበር ናይ ሃይማኖት ምብልሻው ግዲ ኣይገብረሉን ነበረ። ኣብ መንጎኡን ኣብ መንጎ ር-ሊ- ጳጳሳትን ከስ ብርቱዕ ኣስሓሓብ ኮነ።

ር- ሊ- ጳጳሳት ጎርጎርዮስ ጌይ ምስ ቀበጽዎ፡ ክርስትያን ተባሂሉ ንክርስትና ካብ ዚጐድእ፡ ንጉሥ ዓለም እንክነሱ ኣብ ናይ መንፈስ ነገራት ኢዱ ኣእቲዩ ዘይብቐዓት ሰባት መሪጹ ብምሻም ንቤተ ክርስትያን ካብዘበላሹ መላጸ ዝኾነ በሊሕ ቃል ውግዘት ለኣኹሉ። ንጉሥ ሂንሪ ነዚ ሰሚዑ ብቁጥዓ ዓፈረ፡ ፈከረ። ባዕሉ ዝሸሞም ዘይብቐዓት ኣቡናት ኣኪቡ ን-ሊ- ጳጳሳት ጎርጎርዮስ ኪግምጥል ሀቀነ። ጳጳስ ግን በዚ ዚድንግጹ ኣይነበሩን። ሕዝቢ መንግሥቲ ጀርመን ብወገኑ ንውጉዝ ንጉሥ ኣይንእዘዝን ኪብል ብወገን ጳጳስ ተሰለፈ። ንጉሥ ሂንሪ ምስ ከመይ ዝበለ ጳጳስ ተጋጭዩ ከምዘሉን፡ ኣበዩናይ መግት ከምዚወደቐን ቀልጢፉ ተረድኦ፤ እቲ ዘይዕጽፍ ዝነበረ ደፋር፡ ኣንበሳ ኪመስል ጸኒሑ። ወኻርያ መሰለ፤ ኣብ ጣዕሳን ሓዘንን ከዓ ኣተወ። ካብ ዓዲ ጀርመን ከስ ይቐረታን ምሕረትን ኪሓትት ንኢጣልያ መጸ። ር-ሊ- ጳጳሳት ካኖሳ ኣብ ዝተባህለ ዕርዲ ሠራርም ጸንሕዎ። ሂንሪ ንሠለስተ መግልጻትን ለይትን ማዕጸ ኳሕኩሐ፤ ኣብ ርእሱ ሓመኹሹብቲ ነስኒሱ ገመድ ተጓጢቐ ጥራይ እግሩ ኣብ እግሪ ተሸታሊ ሓዋርያ ጴጥሮስ ብኣፍልቡ ተደፊኡ፡ ምሕረት ሓተተ። ንስሓ ኣተወ፤ ካብ ጌጋኡ ንኪእረም ከዓ ቃል ኣተወ። በቲ ጊዜ'ቲ ዚነበሩ ሰባት ብዙሕ ተደነቐ፤ ብቐመቱ ብመልክዑ፡ ብሕይሊ ሠራዊቱ፡ ብስፍሒ መንግሥቱ መወዳደርቲ ዘይነበሮ ሂንሪ ኣብ ቅድሚኡ ሓደ ደቂቕ ሰብ ተዓጺፉ ብምስማዕ ሓይሊ ክርስትና ኣደነቐ።

ንጉሥ ሄንሪ ናይ ውግዘት ፍትሐት ተቐቢሉ፡ ምስ ተመልሰ ድሕሪ ነዊሕ እዋን በቲ ዝረኸቦ ጭንቅን መከራን “ንእኻይ ከምዚ ይረከብካ” እናበሉ ብዙሓት መሣፍንትን አቡናትን ሹት እናበሉ ድቃስ ከልእዎ ። ጸኒሑ ከዓ ናይ ሕን ምፍዳይ ስምዒት ኣብ ልቡ ሓደሮ ። እንደገና ድማ ንር-ሊ- ጳጳሳት ንርኅርዮስ ኬውድኹ ሃቀነ ። ሓደ ኣብ ከንዳእም ባዕሉ ዝሸሞ ኣቡን ሓዙ ከዓ፡ ኣብ መንበረ ጴጥሮስ ኬቐምጦ፡ ወተሃደራቱ ኣምሪሑ ንኢጣልያ ገሰገሰ ። ብወገን ጳጳስ ዝተሰለፉ መሣፍንቲ ከዓ ወተሃደራቶም ሓዞም ኣብ ገምገም ሮማ ይጽበይዎ ነበሩ ። ብርቱዕ ኩናት ኮነ፡ ብዙሕ ኅልቀት ኮነ ። ር-ሊ- ጳጳሳት እዚ ኩሉ መዓት ንሶም ብዘውረድዎ ቃል ውግዘት ምዃኑ መንቀሊኡ ሓሲቦም ኣምሪሮም ጉህዩ፡ ሽሕኳ ብውሳኔ ኦኦም ዝጠዓሱ እንተዘይነበሩ ። ምስ ጉህደ ልቦም ከዓ ብጽፎ ግንቦት ፩ሺሕን ፹፭ ዓ-ም- ሳሰርኖ ኣብ ዝተባህለት ከተማ ደቡብ ኢጣልያ ዓረፉ ።

ጉይታና ኢየሱስ ክርስቶስ ብዛዕባ ቤተክርስቲያን እንኪገልጽ “ኃይልታት ሲኦል እውን ኣይኮሸንዋፉን ኢዮም” ኢሉ ኣረጋጊጹ ነበረ ። እኒህውን ሄንሪ ፬ይ ሓንቲኳ ከየውቀየ ወተሃደራቱ ጨረሹ ንዓዱ ተመልሰ ። ድሕሪ ንርኅርዮስ ዝመጹ ጳጳሳት ከም እኒ ኡርባኖስ ፪ይ፡ ካሊሱቶስ ፪ይ ዝኣመሰሉ እውን ንቤተክርስቲያን ካብ ምንጽልላው ነገሥታት ዓለም ነጻ ንኬውጽእዎ ንሥልጣን መንግሥቲ ካብ ሥልጣን ቤተክርስቲያን ብንጹር ንኪፈላለዩ “ናይ ቄሳር-ንቄሳር፡ ናይ ኣምላኽ ንኣምላኽ” ንኪህቡ ጨኪኖም ተዓጥቁ፡ ሽሕኳ ዓወቶም ምስ ጸዕሮም ዝተመዛዘነ እንተዘይነበረ ።

ንጉሥ እንተኾነ እውን ከም ማንም ተራ ሕዝቢ ሓንቲ ክትድሕን ዝግባእ ነፍሲ ዝሓዘ ኢዩ፡ ስለዚ ጳጳስ ብስም እግዚአብሔር ክሃረቦ እንከሎ ጽን ኢሉ ኪሰምዕ ትሑዝ ኢዩ ። ኣብ ልዕሊ ሕዝቢ ዘይግቡእ ጭከና እንኬውርድ ኮነ ተጻይ መንፈስ ክርስትና ዝኾነ መሪሕነት እንክህብ ብጳጳስ ዚመጸ ተግሣጽ ኪሰምዕ ግቡእ ኢዩ ። ንጉሥ ተባሂሉ ንሙሉእ ሃገር ዕንቅፋት ዚህብ እንተኾነ ናይ ውግዘት ኩርማጅ ከምዘለዎ ይፍለጥ ። እዚ ማለት ግን እቲ ንጉሥ ናይ ሕዝቡ ምምሕዳር ተልእኮኡ ረሲዑ ደድሕሪ ኣቐሽሽትን ጳጳሳትን ሎሽሎሽ ኪብል ኣለዎ ማለት ኣይኮነን ። ሓደ ንጉሥ “ቤተ ክርስቲያን ኣስራሕኩ፡ ወርቂ መስቀል ሃብ ኩን” ጥራሕ እንተኾይኑ ቀንዲ ስርሑ፡ ኣብ ተልእኮኡ ብዘይ ምርካብ ጽቡቕ ጌሩ ኪበሃል ኣይከኣልን ። ናይ ሕዝቡ ፍትሒ፡ ሰላም፡ ሀብቲ ኢዩ እውራ ኪግደስ ዚግባእ ። ሥልጣን መንግሥትን ቤተ ክርስቲያንን መዋዳድርቲ ኣይኮነን መሳንይቲ ኢዩ ።

ምዕራፍ ፲፱

፩ - ረፎርመሽን - ማርቲን ሉተር =

ዕለቱ ብፈረንጂ ባሕቲ ሕዳር ፲፭፻፲፯ ኢዩ ዝነበረ፡ ዊተንበርግ ኣብ ዝተባህለት ናይ ኣውራጃ ሳክሶኒ (ዓፄ ጀርመን) ከተማ፡ ሕዝበ ክርስትያን ብደማቕ ኣገባብ “በዓለ ቅዱሳን ማኅበር በዙር” ኬኸብር ናብ ቤተ ክርስትያን ኣቢሉ ይጋሰስ ነበረ። በታ ንግሆ እቲኣ ካብ ማኅበር መንኮላን ደቂ ቅ- ኣንስጢኖስ ሓደ ውሩይ ካህን ኣብቲ ማዕዶ ቤተ ክርስትያን ብቋንቋ ላቲን ሂጅ ፍጹም ሓሳባት ጽሒፉ ለጢፉ ነበረ፤ ንሓሳባቱ ዚቃወም እንተነበረ ከዓ ኣብ ምጉት ኪገጥመሉ ድልዊ ምዃኑ ኣፍለጠ። ናይዞን ሂጅ ጭብጢ ሓሳባት ቀንዲ ጠርፍሬ ዓንቀጽ ብዛዕባ ሰፊት ኃጢአት ነበረ። ሕዝበ ክርስትያን ምጽዋት ብምሃብ ተነሲሑ ካብ ሥጋኡን ደሙን ብምቕባል ካብቲ በብዓይነቱ በደል ዝፍጽም ተግባራት ኪመጽ ዝግብእ ዝነበረ መቐጸዕቲ ብያኔ ይረክብ ኢዩ ማለት ሰፊት ኃጢአት ይረክብ ንዚብል ትምህርቲ ኣባ ማርቲን ሉተር ኣበርቲዑ ኩነኖ። ቤተ ክርስትያን እተምህሮ ከምዚ ኢዩ፡ ሓደ ሰብ ምስ ኣምላኩ ብዝገብሮ ዘበለ ኃጢአት ሓሲቡ ኣስተንቲኑ በዝን በዝን ተጋግየ ኢሉ፡ ንስሓ ይገብር፡ ዚግብእ እንተኾነ ፍትሓት ከዓ ይቐበል፡ ደቂ-ሰብ ኩንካ ግን ዙሉ ዝገበርካዮ ሓጢአት ኣይትዝክሮን ኢኻ፤ በደል ብምዃኑ ከዓ ክትመሓረሉ ግቡእ ኢዩ። ምሕረት ንኸተረክብ ከዓ ከምዓቕምኻ ክትከሕሥ የድሊ፡ ስለዚ ነቲ ዘይከሓስናሉ ሀደሳተ፡ ጾም፡ ጸሎት፡ ንግደት፡ ምጽዋት ብምሃብ ካብቲ ብሰንኪ ኃጢአትና ኪወርደና ዚግብኣና ዝነበረ መቐጸዕቲ ንብየን። እዚ ግን እቲ ተነሳሒ ኣቐዲሙ ብሓጢአት ተግሢሉ ንኪእረም ቃል እናኣተወ ንኪሕሳ ስንድሙ ብምዃን ደኣ እምበር ምጽዋት ብምሃብ ጥራሕ ወይ ጾም ብምጽግ ጥራሕ ሕድገተ ኃጢአት ከምዘይርከብ ፍሉጥ ኢዩ።

ነዚ ናይ ቤተክርስትያን ትምህርቲ ብመልክዕ ተብላጽ እናወሰዱ ግን ብዙኃት ሰባት ካብ ኃጢአቶም ንኪነጽሑ ምጽዋት፡ ጾም፡ እኹል ከምዝኾነ ጊሮም ተኻየዱ። ብዙኃት ኣቡናት ኮነ ካህናት በዚ ናይ ምጽዋት ነገር ተጠቂምም ንሕዝበ ክርስትያን ምጽዋት ንኪህቡ እናኣንቀሳቀሱ፡ ብዙኅ ሃብቲ ኣከቡ፡ ክንደይ ዘንጸባርቑ ዓበይቲ ቤተ ክርስትያናት ኣሕነጹ። ሰባቲ ካብ መንበረ ታቦት ናይ ሸቐጥን ናይ ባንክን ዚመስል ቋንቋታት ኬዘወትሩ ጀመሩ። ሕዝበ ክርስትያን ብኹሉ ወገን ሀባ፡ ኣምጽእ፡ ወሰኽ ብዚብሉ ሰባት ተሸቡ።

ነዚ ዙነታትን ዚ ዝርእዩ ዝነበሩ መራሕቲ ቤተ ክርስቲያን ጸጸኒ ሓምጌ ነውሪ ምባል እንተዘይገደፉ ኣትሪሮምን ኣምሪሮምን ከንዲ ዝውግዙ፡ ብዙኅ ግዜ ንባዕላቶም ካብዚ ንጹሓት ኮይኖም ኣይረኣዩን ነበሩ። ብዙሓት ቅኑዓት ካህናት ኮነ ዓለማውያን፡ ናይዚ ብምጽዋት ዚርከብ ሥርየት ኃጢአት ትምህርቲ ቅንዕና፡ ኣግሂዶም ካብ መስበኪኦም ኪጸረረዎ ተረኸቡ። ክንደይ ሰረቑቲ፡ ክንደይ ቀተልቲ ነፍሲ፡ ዘመውቲ፡ ካብቲ ዝሰረቑ ገንዘብ

ንቤተክርስቲያን ብምግብ ጥራይ ኃጢአትና ተሓዲጉልና ብዚብል ጊጉይ እምነት እንኪካየዱ፡ ከንደይ ተባዓት ሰባተ ከዓ ንሕዝብ ክርስቲያን ካብ ከምዚ ዝኣመሰል ጌጋ ንኬውጽእዎ ተዓጢቆም ተንሥኡ።

ብ፲፭፻፯ ዓ-ም- ር-ሊ- ጳጳሳት ጁልየስ ፪ይ ብ፲፭፻፲፬ ከዓ ር-ሊ- ጳጳሳት ልዩን ፲ይ ንኖይ ሮማ ቤተ ክርስቲያን ቅ- ጴጥሮስ ንመሕነጺ ገንዘብ ንዝመጽወቱ ምእመናን፡ እሞ ከምቲ ናቡእ ብኃጢአቶም ተነሲሖም ሥጋኡን ደሙን እንተተቐበሉ ኣብ ሸውዓተ ኣብያተ ክርስቲያናት እውን እንተተሳለሙ ከምኡ ከዓ ሓድሓደ ውሱን ጸሎታት እንተደገሙ ናይ ኃጢአቶም ስሬት ይረኽቡ እናበሉ የስተምህሩ ነበሩ። እዚ ግን ንብዙኃት ናይ ቅዱስ ነገራት ሸቐጥ ጥራሕ ኮይኑ ተራእዮም፡ ሓደ ካብዚአቶም ከዓ ኣባ ማርቲን ሉተር ካቶሊካዊ ካህን ወዲ ማኅበር ቅ- ኣጎ ሰጢኖስ ነበረ። ቤተ ክርስቲያን ካብ ከምዚ ዝመሰል ኣክያይዳ ክትነጽሕ ኣለዋ። ክትሕደስ ማለት ከምብሓድሽ ክትሰራዕ (ፎርመሽን) ይግባእ ብማለት ተላዕለ።

፪- ማርቲንን ስድራኡን፡

ማርቲን ብ፲ ጎዳር ፲፱፻፹፫ ኣብ ሳክሶኒ (ጀርመን) ኣይስላበን ኡብ ዝተባህለት ዓዲ ካብ ኣቶ ሃንስ ሉተርን ካብ ወይዘሮ ማርጋሪትን ተወልደ። ኣቡኡ መን ፈላዊኳ እንተነበረ ኣብ ኣነባብራኡ ግን ጽኑዕ ሓላው ስርዓት፡ ቁጡዕ መሳሊ ነበረ። ኣብ ስድራ ቤቱ ሓንቲ ንእሽቶ ነገር 'ውን ትኹን ካብ መስርዕ ዝወጸት ነገር፡ ወይድማ ካብቲ ንሱ ዝሓንጸጸ መስመር ካልእ ኪርኢ ይደሊ ኣይነበረን። በዓልቲ ቤቱ እውን እንተኾነት ምሉእ ብምሉእ ትድግፎ ነበረት። ስለዚ ከዓ

አብ ደቃቶም ናይዚ አዚዩ ስርዓት ዝበዛሉ ደረት ጭቆና ዝተንከፎ አተዓባብያ ሳዕቤን ብጋህዲ ይርኤ ነበረ ። ሃንሰ አብ መጀመሪያ አብ ናይ ማዕድን ከሰል ሰራሕተኛ ነበረ፤ ጸኒሑ ግን ካብ ደሞዙ አዋህሊሉ ሓደ መምከኻ ሓጺን ቤት ዕዮ ከፊቱ ነበረ ። ስለዚ አብ እንዳ ማርቲን እንጊራኳ ዘይሰአን እንተነበረ ፡ ጽጋብ ነይሩ ግን ክበሃል አይከኣልን ፡ ሰራሖም ዝሓድሩ ክርስቲያን ስድራ ቤተ ኢዮም ዝነበሩ ።

ማርቲን ማንሰፊልድ አብ ዝተባህለ ዓጺ መባእታ ትምህርቲ ድሕሪ ጨረሹ ወዲ ፲፭ ዓመት ኪኸውን እንከሉ አብ ናይ ኤርፋርት ዩኒቨርሲቲ ተጸሕፈ ። አብኡ ማርቲን ብዝቐልጠፈ ግዜ ብብልሒ እእምሮኡ ተገልጸ ። መምህራን ብዙሃ ተደኑ ቈሉ ፡ ብጽቱ ከዓ ቤቲ ተሰማምዓይ ሕጉሱን መንፈስን ብዙሕ ፈተወዎ ። ስድራኡ ከኢላ ወዲ ዓለም ኪኸነሎም ሕጊ ኬጽንዕ መኸሩዎ ። እንተቶን ብ፪ ሓምላ ፲፭፻፭ ዓ-ም- ማርቲን ንበይኑ ኪኸይድ እንከሉ ፡ ብርቱዕ በርቅን ነጉዳን አርከቦ ፡ ሓደ በርቂ ብፍላይ አብ ጐኑ ወደቐ ። ብዙሃ ሰንቢዱ ዝመውት ዘሎ ፕራሕ መሰሎ ፡ “እንተሓዌኹ ፡ ፈላሲ ኪኸውን ኢዩ” ኢሉ ከዓ ሽዑ ቃል መሓላ ገበረ ። ድሕርዚ ማርቲን ነዊሕ ሓመመ ፡ እዚ ከይአክል ከዓ ሓደ ዝፈትዎ ዓርኩ መሰታኡ ሞቶ ፡ እዚ ዙሉ ተደራሪቡዎ ማርቲን ናይ ነፍሱ ብርቱዕ ታህዋኽ ፍርሂ አሕደረ ።

ድሕርዚ ማርቲን አብ ገዳም ኪሓቱ መደበ ። ብ፲፭፻፯ ከዓ አብ ማሕርር ደቂ ቅ- አንስጢኖስ መዓርገ ክህነት ተቐበለ ። ናይ ማሕበሩ ዓንዲ ማእኮል ኮይኑ ኔው ነጀው ተመላለሰ ። ብ፲፭፻፲፩ ንሮማ ተላኢኹ ብዓቢይ መንፈሳውነት መቐብር ቅ- ጴጥሮስ ተሳለመ ። ናይ ሮማ ጽቡቕን ክፉእን ብምስትብሃል ተገንዘበ ። ንዓዲ ምስ ተመልሰ አብ ዊተንበርግ ዩኒቨርሲቲ ናይ ቅዱስ መጽሓፍ ብሉጽ መምህር ኮነ ፡ ንፋዕ ሰባኻይ ከዓ ነበረ ። ስለዚ ኢዩ ከዓ ብ፲፭፻፲፯ ሉተር ተጻይ ትምህርቲ ሮማ ፲፭ ጭብጢ ሓሳባት አብ ቤተ ክርስቲያን ምስ ለጠፈ ፡ ብዙሃ ተሰማዕነት ዘትረፈ ።

፫- ሉተር ተጻይ ሮማ ፡

ንግዜኡ ሉተር ተጋጊኻ ዝብሎ ሰብ አይረኽበን ፡ ሽሕዒ ንሱ ሹት ኢሉ እንተነበረ ፡ በዚ ከዓ ሉተር አብ ናይ ሓሳባቱ ቅንዕና ዝነበሮ እምነት እናበርቶ ከደ ። ተመሃርቲ ነቲ ሓሳባት አብ ልባቶም እናሰረጽዎን እናጽንዕዎን ከዱ ። ስለዚ እውን ተዘል ዝተባህለ መምህር ንባብ መለኮት ነዚ ናይ ሉተር ሓሳባት ተቐውሞኡ ዘርዚሩ እንተጸሓፈ ትምህርቲ ሉተር ተቐቢሎም ለግጽን ንዕቀትን ብዚመልእ አገባብ ነቲ ጽሑፍ ሓዊ አንደድዎ ። በብቐሩብ እቲ ክርክር ናይ ፈለስትን ገዳማትን ፡ መማህራንን ተመሃሮን ምዃን ገዲፉ ተራ ሕዝብን መሳፍንትን ፡ አቡናትን ጳጳሳትን ብብርቱዕ ተገዳስነት ኪከታተልዎ ጀመሩ ። ሉተር ካብቲ ዘምጽአ ሓድሽ ትምህርቲ ኪምለስ ብሮማ ብዙሃ ግዜ ማዕዳ መጸ ፡ እንተኾነ ወሰኽሉ ደኣምበር ካብ ሓሳባቱ ፍንትት ምባል አበዩ ።

አብ መጀመርታ ሉተር ተጻይ መንበረ ጴጥሮስ ኪትንሥእ ኢሉ አይጀመሮን ። ካብ ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን ኪርሕቕ ፈጸሙ ድላይ አይነበሮን ። በብ

ቁሩብ ግን ምስ መራሕቲ ቤተ ክርስቲያን እናተቀሓሓረ ከደ = በብምክንያቱም ምስ ሮማ ተቃሓሒሮም ዝነበሩ ብዙኃት ዓበይትን ማንም ሕዝብን ምስ ሉተር ወገን እናፈለዩ መጽ፡ ድምጽም ከዓ ተረርን መረርን ዝኾነ ክስተትን ክርክራትን ዝሓዘ ነበረ = ኣብ ዩኒቨርሲታት ይኹን ኣብ እንዳመስተ፡ ኣብ ቤተ ክርስቲያን ይኹን ኣብ ጽርገያታት ዕላል ብዛዕባ እዚ ሓድሽ ሓሳባትን ግጭት ሉተርን ሮማን ጥራሕ ኮነ = ሉተርን ሰዓብቱን ብሓደ ወገን፡ መንበረ ጴጥሮስን ሰዓብታን ቦቲ ሓደ ወገን ፍልልዮም እናተጋህደ፡ ኣብኣታቶም ከይተርፍ ከዓ ነቲ ነገር መላፍን ትን ነገሥታትን ብሻርነት ኣተፊዖ፡ እንደገና ኣብ ቤተ ክርስቲያን ናይ ጋኔን መንፈስ ባእስን ፍልልዮን እናኣተወ መጽ፡ ርሊ- ጳጳሳት ጌና እቲ ክርክር ብሕው ነት ይፍታሕ ኢዩ ዚብል ተስፋ ኣሕዲሮም ቀልጢሮም ከውግዝዎ ኣይደለዩን = እንታይ ደኣ ንሉተር ኮነ ነቲ ኣዕቅቡዎ ዝነበረ ናይ ሳክሶኒ ኣውራጃ ገዛኢ ልዑል ፍረድሪክ፡ ሽማግሌታት እናለኣኹ ንዕርቂ ንሰላም ይዕድሙ ነበሩ =

ብዙሓት ናይ መንፈስ መማህራን ነዚ ናይ ሉተር ትምህርቲ በብወገኖም መልሲ ይህቡሉ ነበሩ = ካብኣታቶም ሓደ ጆን ኤክ ዝተባህለ ናይ ኢንጎልስታድ ዩኒቨርሲቲ ምክትል ሓለጅ ዝነበረ ብ፲፭፻፲፰ ንሉተር ዚምልሽ ሓደ መጽሓፍ ኣሕተመ፡ ሕዝቢ ነዚ ጽሑፍ ብዓቢ ተገዳስነቱ ተሸታተሉ = ምስ ሉተር ከዓ ፊት ንፊት ተራሺቦም ኪማገቡቱ ኪርእዮም ደለዩ = ስለዚ ኣብ ከተማ ሊፕሲያ ብወርኒ ሰነ ፲፭፻፲፱ ኣብቲ ዓቢይ ናይታ ከተማ ማዘጋጃ ቤት ኣዳራሽ ኣብ ቅድሚ ማእለያ ዘይብሎም ካብ ንዲ ጀርመንን ካብ ወጻእን ዝመጹ መማህራንን ተመሃሮን ተራ ሕዝብን ምጉት ተጀመረ = ጆን ኤክ ብርቱፅ መጓታይ በዓል በሊሕ ኣእምሮ እዩ ዝነበረ፡ ስለዚ ተተመላሊሱ ንማርቲን ኣብ ጸቢብ ኣእተዎ፡ ኣውራጃ ብዛዕባ ቀዳምነት ርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ናይ ሮማ፡ ተሸታሊ ጴጥሮስ ብምዃኑ እቲ ካብ ክርስቶስ ዝተቐበሉ ቀዳምነት ኮነ፡ መሪሕነት ኣጥቢቐ ሓተቶ = ሉተር ርእ ይቶኡ ኣነጺሩ ኪዛረብ ተገደደ፡ ክበጽሖ ዝደልዮ ዘይነበረ ደረት ተሳገረ፡ ኣብ ናይ ቀዳምነት ቅ- ጴጥሮስ ኣብ ልዕሊ ሓዋርያት ከምዘይለምን ገለጹ ተናገረ = ከምኡ እውን ቃል እግዚኣብሔር ኣንቢብካ ንምትርጓምን ካበኡ ድማ ጽማቑ ትምህርቲ ንምውጻእን ናይ ዝኾነ ምእመን መሰል ደኣምበር ናይቶም ተሸተልቲ ሓዋርያት ዝበሃሉ ጳጳሳትን ካህናትን ጥራሕ ከምዘይኮነ ዚብል ሓድሽ ሓሳብ እም ነቲ ከምዝኾነ ገለጸ፡ ናይ መንኰሳን ድንግልና ኣይግቡእን ዚብል ከዓ መገቡተ = ካብ ዙሉ ዝገደደ ግን ጆን ኤክን ማርቲን ሉተርን ብዛዕባ ምስጢራት ዝነበሮም ርእይቶ እናተረሓሓቐ መጽ፡ ኣውራ ከዓ ብዛዕባ ምስጢረ ቍርባንን ንስሓን =

ሉተር በቲ ኣማንገታ ፈጺሙ ኣይተሓገ-ሰን፡ ክብሎ ዘይሓሰበ ኣብ ውሽጢ ልቡ ጥራሕ ዚጠራጠረሉን ዝማራመረሉን ዝነበረ ነገራት ኪገልጽ ተገደደ፤ ካብቲ ዘቐረቦ ጭብጢ ሓሳባት ከዓ ፵ ዚኣክል ብመናፍቕነት ተወገዘ = ብ፲፱ ፲፭፻፳፩ ዓ-ም- ካብ ሮማ ናይ ውግዘት መልእኸቲ መጽ፡ ሉተር፡ ተመሃርቱን ኣዕሩሽቱን ጸዊዑ ምስቲ “ሕገ ቀኖና” ዚብል ናይ ቤተክርስቲያን ሕግን ሥርዓትን ዝሓዘ መጽሓፍ ኣተሓሓዙ ኣብ ሓዊ ኣእተዎ = ከምዚ ኢሉ ከዓ ምስ ሮማ ተባተሽ =

፬ - ፕሮተስታንት “ተቻወምቲ” :

ብወርኒ ሚያዝያ ፲፭፻፳፮ ሉተር ምንኩስናኡ ገዲፉ ሓንቲ ፈላሲት ተመርጓወ = አርዑት ድንግልና ካብ ክሳዱ አውረደ = ሰዓብቱ እናበዝሑን እናበርትዑን ብዝኸዱ ኣብ ቤተ ክርስትያን ብርቱዕ ናዕቢ ተፈጥረ፤ ንሉተር ጸላእቱ ክሳብ ኣብ ሕይወቱ ደለይዎ = ሓድሓደ ሰባት ግን ኣብ ገዛውቶም ን፲ ወርኒ ዚእክል ሽም ኣለዊዎም ሓብእዎ፡ ኣብኡ ምስ ገሊኦቶም ብጾቱ (ሚላንቶን፡ ስፓኦቲን) ኮይኑ፡ ቅ- መጽሓፍ ካብ ላቲን ናብ ቋንቋ ጀርመን ተርጎመ = ኣብ ዓጺ ጀርመንን ኣብ ጐረባብትን ዝነበሩ ሰዓብቱ ደሃዩ ምስ ጠፍእዎም ተቐቲሉ መሲልዎም ብዙኅ ጐሃዩ፡ ናዕብታት እውን ፈጠሩ፡ ኣብ ቤተ ክርስቲያናት ኣትዮም ኣብ ግዜ ቅዳሴ ኣብ ምርባሽ በጽሑ።

ምስዚ ኩሉ ግን ኣብ ሓድነት ቤተክርስትያን ብርቱዕ ተስፋን ሃረርታን ዝነበርዎ ሰባት፡ እቲ ኩነታት ከይባራዕ ብማለት ብዝግታ ይጽዕሩ ነበሩ። ንጉሥ ቻርልስ ንኩሎም እናሰምዐ፡ ክሳብ ጠቐላሊ ጉባኤ ናይ ቤተ ክርስትያን ዚግበር መጻንሒ ሓድሓደ ትእዛዛት ኣመሓላለፈ፤ ፩) ትምህርቲ ሉተር ኣብቲ ጌና ዘይበጽሖ ቦታታት ከይኣቱ ኪኸልከል፤ ፪) ኣብተን ድሮ ኣትዩወንስ ኣብ ናይ ሉተር ትምህርቲ ተገምጢለን ዝነበራ ዓድታት ከን እቶም ካቶሊካውያን ብዘይ ሓደ ጸገም ቅዳሴኦምን ቍርባኖምን ኪፍጽሙ ኢሉ፡ ንጉሥ አወጀ። ሰዓብቲ ሉተር ግን ብ፲፱ ሚያዝያ ፲፭፻፳፱ ዓ-ም- ተጻይ’ዚ መምርሒ እዚ፡ ንንጉሥ ብርቱዕ ናይ “ተቻወምቲ” መልእኸቲ አቐረቡሉ = ብምኸንያት እዚ መልእኸቲዚኣ ካብዚ ዕለት’ዚ ንድሓር ኢዩ ሰዓብቲ ሉተር “ፕሮተስታንት” ማለት “ተቻወምቲ” ዚብል ስም ዝተዋህቦም = “ከንቫ” ዝብል ስም ግን “ከኒሳ” ካብ ዝብል ናይ ግዕዝ ቃል ዝመጸ ኢዩ፡ እዚ ከዓ ተአከበ ማኅበር ኣቂመ ማለት ኢዩ።

ኣብ ታሪኽ ዓለም እዚ ጊዜ’ዚ ሪፎርመሽን ማለት “ከም ብሓድሽ ናይ ምስራዕ እዋን” ተባሂሉ ይጽዋዕ፡ እዚ ከዓ እቲ ብእኒ ጆን ዊክሊፍ፡ ሁስ፡ ጀሚሩ ዝነበረ ናይ ቤተክርስትያን ምሕዳስ እንቅስቃሴ ኢዩ ዚመልክት። ኣብ ግዜ እኒ ሉተር ኣብ ቤተ ክርስትያን ውድቀት ከምዝነበረ ዘይከሓድ ኢዩ። ቃል እግዚአብሔር ዝሓዘ ቅ- መጽሓፍ ነቶም ፍሉያት ምሁራት መዋጽኦ ጠቐስታት ደኣ እምበር ኣብ ኢድ ተራ ሕዝቢ ኣትዩ ሰብ የንብቦ የጽንዖ ኣብ ሕይወቱ ይጥቀመሉ ኣይነበረን። ብዙኃት ሰባት ንባብን ጽሕፈትን ይፈልጡ ኣይነበሩን። ስለዚ ቃል እግዚአብሔር ካብ ኣፍ ሰባቲ ካህናት ይጽበይዎ ነበሩ። እዚኣቶም ግን ነዚ ተልእኮ’ዚ ብቐዓት ኣይነበሩን፡ ብዙኃት ካብ ውሉደ ክህነት እንኳይዶ ንስብከት ንርእሱ እቲ ንባብ እውን ብዚእክል ይመልከዎ ኣይነበሩን ይበሃል ኢዩ።

በዚ ግዜ’ዚ ኣብ ቤተክርስቲያን ዚፍጸም ዝነበረ ሥርዓት ኣምልኮ እውን ብታህዋሽን መጓርግ ብዝወሓዶን ኣገባብ ነበረ። እቲ ዓሚቑ መንፈስ ስርዓተ ኣምልኮ ጠፊኡስ ሊጡርጊያ ኣገባብ ጥራሕ ኮይኑ ተረፈ። ካብ ኩሉ ዝገደደ ግን ናይ ጳጳሳት ጓንቃፊ ጠባይ ነበረ። ካብ ፲፱፻፱ ክሳብ ፲፰፻፸፰ ጳጳሳት መንበረ ሮሜ ገዲፎም ኣብ ዓጺ ፍራንሲያ ኣብ አሺኛን ጥቓ ነገሥታት ፍራንሲያ ተቐመጡ። ገሊኦም ጳጳሳት ንሕዝብ ክርስቲያን ግብሪ የኸፍልዎ ነበሩ፡ በቲ ዝተዋጽኤ ገንዘብ

ከዓ ንጣዕሚ ዓለም ጥራሕ ዜተምኒ ሕይወት ከሕልፉ ተረኸቡ፤ ግሁድ ዕንቅፋት እውን ይርኮብ ነበረ። ጳጳሳት ካብ ማንም ናይ ኢጣልያ መስፍን ይፍለዩ አይነበሩን። ብዛዕባዚ ኩሉ ግን ኢጣልያካ ምዝራብ አይግባእን። አብ ሞንጎአቶም ከንደይ ንጹሓን ጸድቃን እውን ተረኺቦም ኢዮም፤ ሕዝቦ ክርስቲያን ናይ ምምራሕ ተልእኮአም ዘይረስዑ አቡናትን ካህናትን ብዙኃት ነይሮም፤ ብሓፈሻ እንክትርእዮ ግን ብእዋን ሉተር አብ ቤተ ክርስቲያን ውድቀት ነበረ ኪበሃል የድፍር ኢዩ። እዚ አብ ልዕሊ መራሕቲ ወሪዱ ዝነበረ ሕማቕ ነብራቕ አብ ልዕሊ ምእመናን እውን ይርኤ ነበረ፤ ንውሽጣዊ ጽምእ መንፈሱ ኬርዊ ዘይከአለ ሕዝቢ አብ ግዳማዊ ተግባራት ሃይማኖት ተዋፈረ። ጥንቆላ አጸቢቕ ዓንበዘ።

ነዚ ኩሉ መምዩ ዝረአዩ ሉተር ናይ ቤተክርስቲያን ምሕዳስ አበርቲዑ ሃረር በለ። ንናይ ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን ምሕዳስ ደኣ እምበር ተፈንጭሉ ሓዲስ ሃይማኖት ንምቋም ኢሉ ከምዘይተበገሰ ግሁድ ነገር ኢዩ። እንተኾነ አብዚ ናይ ቤተክርስቲያን ናይ ምሕዳስ ጸዕፋ ብሓድሓደ መስመር ጥራሕ ስለ ዝሰርሐ ንአብነት ካብ መልእኽታት ጳውሎስ ጥራሕ ካብዚአን ከዓ አውራ አብተን ንሮ ማውያን ንደቂ ገላትያን ዝጸሓፈን አበርቲዑ ብምትኳር ንናይ ክርስትና መልእኽቲ ብምሉኡ ምርአይ አይከአለን፤ ስለዚ ከዓ አብ ብዙኅ ጊዜ ትምህርታት ወደቑ፤ ትምህርቱ ከዓ ብብዙኃት ተነጽገ።

ሓቀኛ ሪፎርመሽን (ተሓድሶ) አብ ናይ ፍቕሪ ቀዳምነትን ልዕልናን ዚአምን ኢዩ፤ ሓቀኛ ሪፎርመሽን ናይ ቤተ ክርስቲያን መሠረትን ሕይወትን ከይተን ከኻን ኢዩ ኪግበር ዘለዎ፤ ሓቀኛ ሪፎርመሽን ዓቃል ኢዩ፤ አከያይዳ ደቂ ሰብ ኪልውጥ ኬሓድስ ዚደሊ ሰብ ምስ ከማኡ ሕያዋን ሰባት ይከራኸር ከምዘሎ አይረስዕ፤ ተጸቢኻ ተዓጊስኻ ዘይምኽአል አብ መፈጸምታ ሓሳብኻ አየብጽሓኻን ኢዩ፤ ሓቀኛ ሪፎርመር ናይ ዝሓሰፈን ዝመጽእን አተሓሓዙ አቋጺሩ ዝኸእል ድኣ እምበር ቦቲኹ ዚኸእል አይኮነን።

፩ - ምፍላይ ዓዲ እንግሊዝ፡

ማርቲን ሉተር ዘበሰሮ ክርስትና መቓልሑ አብ መላእ ኤውሮጳ ተሰምዐ፤ ብዙኅ ጎሊና ከዓ ተበራበረ። ፕሮተስታንቲዝም ካብ ዓዲ ጀርመን ወጺኡ፤ ንሰሜን ኤውሮጳ፤ ንስዊድን፤ ንኖርወይ፤ ንደንማርክ አቢሉ አስፋሕፍሑ። በቲ ዘመናት እቲ ጉተንበርግ ዝተባህለ ጀርመናዊ ናይ ማሕተም ጥበብ ምሂዙ ነበረ'ሞ፤ ሳላ ሓገዝ ማኅተም፤ ሓሳባት ሉተር ካብ ጫፍ ናብ ጫፍ ኤውሮጳ ብፍጥነት ተጎዕዞ።

እዚ ድምዒ ሉተር ባሕሪ ተሳጊሩ አብ ደሴታት ዓዲ እንግሊዝ እውን በጸሒ ነበረ። በቲ ዘመናትቲ አብ ዙፋን መንግሥቲ ዓዲ እንግሊዝ ንጉሥ ሂንሪጅ ተቐሚጡ ነበረ። ንሱ ብመጀመርታ ነዚ ሓዲስ ትምህርታት አበርቲዑ ተቐዋሞ፤ መጻሕፍቲ ሉተር ኩሉ ኪነድድ ትእዛዝ ሃበ፤ ባዕሉ እውን ንትምህርቲ ሉተር ዚቃወም መልሲ ጸሓፈ፤ ምስጢራት፤ ሉተር ከምዝብሎ፤ ሠለስተ ጥራሕ ዘይኮነስ ሸውዓተ ምዃናም ዚገልጽ ጽሑፍ አጎቲሙ ዘርግሐ። በዚ ብዙኅ ዝተሓጉሱ ርሲ-ጳጳሳት ልዮን ጊይ ከዓ “ሓላው ሃይማኖት” ዚብል ክብ ዝበለ ሽመት

ሃቡም ። ስለዚህ ከስ ሉተራዊ አተሐሳስባ አብ ዓዲ እንግሊዝ አዝዩ ቀሰይ ኢሉ እዩ ከስፋሕፍሕ ዝጀመረ ። ዝኾነ ኮይኑ አብ ዓዲ እንግሊዝ እውን ብዛዕባ ጳጳስ ሮማ ምጉርምራም ነይሩ ኢዩ ። መጀመርያ ቤተክርስቲያን እምብዛ “ሮማዊት” ብምሃና ፣ ማለት ናይ ሮማ ጳጳሳት ዙሉ ዓይነት ስልጣን ጨቢጡ ፣ ንመላእ ማኅበር ክርስቲያን ብዚግበር ምጽዋት እምብዛ ሃብቲሙ ብምርአዮም አቡናት ፣ ካህናትን ገዳማትን ከዓ ካብ ዓቕሞም ንላዕሊ ሃብትን ንብረትን ደሊቦም ብምርአዩ አብ ሕዝብ ክርስትያን ዓዲ እንግሊዝ ብዙን ዕንቅፋት ተረኺቡ ነበረ ።

C- ሊ- ጳጳሳት
ጳውሎስ ጄይ ናይ
መንበረ ሮማ

ምስ ሊቀ ጳጳሳት
አቡነ ማይክል
ራምሲ ናይ ካንተ
ርቡሪ ።

አብ ልዕሊ’ዚ ዘየሓጉስ ዙነታት’ዚ ንጉሥ ሄነሪ ጄይ ካልእ ጸገም ፈጠረ ፣ ብጽፂ ሰነ 1888 ንበዓልቲ ቤቱ ካተሪን በዓልቲ አራጎን (ስጳኛ) “ፈቲሐኪ ኢየ ውጽእለይ” ኪብላ ተረኽበ ። ምክንያቱ ከዓ ካብተን ካብ ኪዳኖም ዝተወልዱ ሓሙሽተ ሕፃናት ወራስ ዓራት ዚኸውን ሓደ ወዲ ስለዘይሃበቶ ነበረ ፤ ንርእሱ አብ ዙፋን ንኪበጽሕ ክንደይ ውግእ ክንደይ ደም ከምዝፈሰስ እጸቢቐ ስለዝፈልጥ ወራሲኡ ወዲ ብዘይ ምርካቡ እቲ ዓዲ እንደገና አብ ግጭት ኪአቱ አይደልን ነበረ ። ስለዚ ሓገቲ ጽብቕቲ ኢሉ ዝመረጸ ሓና ቦለይን ዝተባህለት ዓል ኬእቱ መደቦ ። ብዓጀብ አብ ቤተ ክርስቲያን ኪዳን ኬእስር ስለዝደለየ ካብ ቀዳማይ ኪዳኑ ፈቲሖም ኪዳን ኬእስርዎ ንርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ሓተተ ። ሮማ ብሓደ ወገን ብናይ ሉተር ናዕቢ ተረቢሻ ፣ በቲ ሓደ ወገን ከዓ ላንዚክንክስ ብዝተባህሉ ተዋጋ እቲ ተደምሲሳ ኢያም ፣ ጳጳስ አብ ጸገም እንከለዉስ ንኣዩ “ንሓላው ሃይማኖትስ” አይሓብዩንን ዚብል እምነት ነበሮ ። አብ ዓዲ እንግሊዝ ዝነበሩ ልኡኽ ጳጳስ ንኬፍቅዱ ትንዕ በሉ ፣ ማለት ንካተሪና መንግሥትነታ መኒና አብ ሓደ ገዳም ክትዕጾ ምዒያም ምስ ሓና ቦለይን ኪዳን ኬእስርዎ ሓዕቡ ፣ ካተሪና ግን አበርቲዓ ተቐወመት (፯) ። ናብ C-ሊ- ጳጳሳት እውን ይግባይ በለት ። C-ሊ- ጳጳሳት ክለመንት ጄይ ነገሩ ተገንዚቦም ኪዳን ኪፍታሕ አይከኣልን ብማለት መለሹ ። ንጉሥ

ሃቡዎ ። ስለዚህ ከስ ሉተራዊ አተሓሳስባ አብ ዓዲ እንግሊዝ አገዩ ቀሰይ ኢሉ እዩ ከስፋሕፍሕ ዝጀመረ ። ዝኾነ ኮይኑ አብ ዓዲ እንግሊዝ እውን ብዛዕባ ጳጳስ ሮማ ምጉርምራም ነይሩ ኢዩ ። መጀመርያ ቤተክርስቲያን እምብዛ “ሮማዊት” ብምዃና ፡ ማለት ናይ ሮማ ጳጳሳት ኩሉ ዓይነት ስልጣን ጨቢጡ ፡ ንመላእ ማኅበር ክርስቲያን ብዚግበር ምጽዋት እምብዛ ሃብቲሙ ብምርኣዮም አቡናት ፡ ካህናትን ገዳማትን ከዓ ካብ ዓቕሞም ንላዕሊ ሃብትን ንብረትን ደሊቦም ብምርኣዮ አብ ሕዝበ ክርስቲያን ዓዲ እንግሊዝ ብዙኅ ዕንቅፋት ተረኺቡ ነበረ ።

ር- ሊ- ጳጳሳት
ጳውሎስ ጄይ ናይ
መንበረ ሮማ

ምስ ሊቀ ጳጳሳት
አቡነ ማይክል
ራምሲ ናይ ካንተ
ርቡሪ ።

አብ ልዕሊ’ዚ ዘዮሓጉስ ዮነታት’ዚ ንጉሥ ሄንሪ ፳ይ ካልእ ጸገም ፈጠረ ፡ ብጽፂ ሰነ ፲፭፻፳፯ ንበዓልቲ ቤቱ ካተሪን በዓልቲ አራጎን (ስጳኛ) “ፈቲሐኪ ኢየ ውጽእለይ” ኪብላ ተረኽበ ፡ ምኽንያቱ ከዓ ካብተን ካብ ኪዳኖም ዝተወልዱ ሓሙሽተ ሕፃናት ወራስ ዓራት ዚኸውን ሓደ ወዲ ስለዘይሃበዮ ነበረ ፤ ንርእሱ አብ ዙፋን ንኪበጽሕ ክንደይ ውግእ ክንደይ ደም ከምዝፈሰሰ አጸቢቐ ስለዝፈልጥ ወራሲኡ ወዲ ብዘይ ምርካቡ እቲ ዓዲ እንደገና አብ ግጭት ኪአቱ አይደልን ነበረ ። ስለዚ ሓንቲ ጽብቕቲ ኢሉ ዝመረጸ ሓና ቦለይን ዝተባህሉት ጓል ኬእቱ መደቦ ። ብዓጀብ አብ ቤተ ክርስቲያን ኪዳን ኪኣስር ስለዝደለየ ካብ ቀዳማይ ኪዳኑ ፈቲሖም ኪዳን ኬእስርዎ ንርእሰ ሊቃነ ጳጳሳት ሓተተ ። ሮማ ብሓደ ወገን ብናይ ሉተር ናዕቢ ተረቢሻ ፡ በቲ ሓደ ወገን ከዓ ላንዚክነክስ ብዝተባህሉ ተዋጋ እቲ ተደምሲላ ኢያም ፡ ጳጳስ አብ ጸገም እንክለዉስ ንኣዩ “ንሓላው ሃይማኖትስ” አይአብዩንን ዚብል እምነት ነበሮ ። አብ ዓዲ እንግሊዝ ዝነበሩ ልኡኽ ጳጳስ ንኬፍቅዱ ትንዕ በሉ ፡ ማለት ንካተሪና መንግሥትነታ መኒና አብ ሓደ ገዳም ክትዕጾ ምዒዶም ምስ ሓና ቦለይን ኪዳን ኬእስርዎ ሓሰቡ ፡ ካተሪና ግን ኣበርቲዓ ተቓወመት (፯) ። ናብ ር-ሊ- ጳጳሳት እውን ይግባይ በለት ። ር-ሊ- ጳጳሳት ክለመንት ፯ይ ነገሩ ተገንዚቦም ኪዳን ኪፍታሕ አይክኣልን ብማለት መለሹ ። ንጉሥ

ሄንሪ ብዙኅ አንጻርጸረ፡ ተጾይ ር-ሊ- ጳጳሳት ከዓ ጨኪኑ ተንሥእ = ንዙሎም ጳጳሳትን ካህናትን ብዘይካሉ ካልእ ስልጣን ከምዘየሉ፡ ስለዚ ከዓ ምስ ሮማ ዘለዎም ርክብ ኬቋርጹ አወጀሎም = ስለዚ ከስ ንጉሥ ናይ ቤተ ክርስቲያን ዓጺ እንግሊዝ ዝለዓለ በዓል ስልጣን ኮነ = ንሮማ ዚኸፈል ዝነበረ ግብሪ አቋረጸ = እዚ ዙሉ ኪኸውን ከሎ ሄንሪ ጁይ ድሮ ንሓና ቦለይን አእቲዩስ ንሓ እውን ነፍሰጾር ኮይና ነበረት = እዚ ምስ ተፈልጠ ብሮማ ብ፲፩ ሓምለ ፲፭፻፴፫ ካብ ር-ሊ- ጳጳሳት ክለመንት ብርቱዕ ናይ ውግዘት ቃል መጸ = ሄንሪ ናይቲ ውግዘት ክበድ ይርድእ ስለዝነበረ ሕዝቢ፡ ካህናት፡ ጳጳሳት ከይአብይዎ ፈሪሁ ብዝቐልጠፈ ካብ ጳጳስ ሮማ ነፃ ዝኾነት ሓንቲ ብሔራዊት ናሽናል ቤተክርስቲያን ኪምስርት ተቐዳደመ፤ ከምዚ ኢሉ መንፈሳዊ ስልጣን ኣብ ኢድ ሓደ ዓለማዊ ተጨበጠ = ሕዝቢ ነዚ ምቕባል ክበድ ሸሽም ኮኖ፡ ብዙሓት ኣትሪሮም ተቐውሙ፡ ብሰማዕ ትነት ከዓ ንሓቂ ኪምስክሩ አሸሓት ብሴፍ ንጉሥ ተቐንጸሉ = ብዙሓት ኣቡናት ነቲ ኣብ ዙፋን እንግሊዝ ተፈጢሩ ዝነበረ ጽያፍ ዓው ኢሎም ኩነንዎ = ክንደይ ዝተቐውሙ ገዳማት ብሓዊ ሓረሩ = ክንደይ ኣብያተ ክርስቲያናት ከዓ ካብ ሱሮም ተበንቄሱ = ንጉሥ ሄንሪ ካብ ጭካኔ ናብ ጭካኔ ተሳገረ፡ ነታ ክንደይ ዝፈተዋ ሓና ቦለይን ብክፉእ ሞት ቀተላ = ድሕሪኡ ከዓ እንደገና ኣርባዕተ አንስቲ እና ለዋወጠ አእተወ፡ ሕይወቱ አንጽርጽሮት፡ ጭካኔን ኮነ፡ ካህናት፡ ጳጳሳት አንቀጥ ቂጦም ኣብ ዝአትዉዎ ጠፍኦም፡ ሕዝቢ ብዙኅ ተሸበረ፡ ተሳቐየ =

ኣብ መወዳእታ ግን ካብዚ ዙሉ ኪድገኑ ኪብሉ ብዙኃት ውሉደ ክህነት ሰዓቡዎ፡ ከምዚ ኢሉ ከዓ ኣብ ቤተክርስቲያን ዜጉሂ ፍልልይ ኣተወ = እዚ ኣብ ሞንጎ ሮማዊት ቤተ ክርስቲያንን ኣንግሊካዊት ቤተ ክርስቲያንን ዚርእ ፍልልይ ከስ ብናይ እምነት ዓንቀጻት ዘይምስምማዕ አይኮነን ዝጀመረ፡ እንታይ ደኣ ብናይ ሓደ ሰብ ውልቃዊ ጠባይ ኢዩ ዝተላዕለ = ክሳብ ሎሚ እውን እታ “ሃይ ቸርች ኦፍ ኢንግላንድ እትብሃል ብዘይካ ምስ ናይ ሮማ ሊቀ ጳጳስ ርክብ እንተዘይኮይኑ ብናይ ካልእ ዓንቀጽ ሃይማኖት ብዙሕ ዚፈሊ የብላን = ስርዓተ ኣምልኮ ጌና ብላ ቲን ዘዘውትራ ኣብያተ ክርስቲያናት ኣለዋ =

፮. ናይ ካቶሊካውያን ረፎርመሽን፡

ኣብ ላዕሊ ከም ዝተገንዘብናዮ ከስ ብስንኪ ማርቲን ሉተር ኣብ ቤተ ክርስቲያን ብርቱዕ ምንቅስቃስ ተላዕለ = መሠረት ቤተ ክርስቲያን ተነቓነቐ፡ ገሊኡ ኣረገት ወገን ናይቲ ሕንጻ ቤተ ክርስቲያን ከዓ ኣብ መናፍቅነት ወደቐ = ድሕርዚ መራሕቲ ቤተ ክርስቲያን ካብቲ ደፊንዎም ዝነበረ ክበድ ናይ መንፈስ ዝሕለት ኪበረብሩ ጀመሩ = ፕሮተስታንቲዝም ብዝገነጸም እቲ ካብ ነዊሕ ዚድለ ዝነበረ ለውጥታት ተሓድሶ ኬካይዱ ተላዕሉ = ንቤተ ክርስቲያን ትኸክለኛ መልክዕ ክህ ቡዋ ጀመሩ = ማርቲን ሉተር ኣብ ቅድሚ ጠቐላሊ ጉባኤ ናይ ቤተ ክርስቲያን ሓሳባቱ ገሊጹ ኬረድእ እሞ ፍርዲ ኣቡናት ኪሰምዕ ብርቱዕ ሃረርታ ነበሮ፡ ስለዚ ከዓ ንሱን ሰዓብቱን “ኣብ ምድሪ ጀርመን ኣብ ውሽጢ ሓደ ዓመት ናይ ሕዝብ ክርስቲያን ሓደ ዓብይ ጉባኤ ክግበር” ጠየቐ = እንተኾነ ሓድሓደ ቤተ ክርስቲያን ዘይትቐበሉ ውዕልታት ስለዝገበሩ ከም ንኣብነት ፩) ብጀካ ቅ- መጽሓፍ ካልእ

ዝጥቀስ ናይ ትምህርቲ ክርስትና ምንጭ ሓደጔ ከይህሉ፡ ፪) ነዚ ጉባኤ'ዚ ዚመርሖ ንጉሥን ር-ሊ- ጳጳሳትን ድኣምበር ር-ሊ- ጳጳሳት ንበይኖም ንክይኾኑ፡ ፫) ኣብ ዓዲ ጀርመን ጥራሕ ዝብል ውዕልታት ገበሩ፡ ነዚታት ግን ሮማ ጨሪሻ ክትቅበሎ ኣይከኣለትን።

ብዕለት ጳፂ ማንቦት ፲፭፻፵፪ ዓ-ም- ር-ሊ- ጳጳሳት ጳውሎስ ቦይ ኣብ ከተማ ትረንት - ሰሜናዊ ኢጣልያ ጉባኤ ኣወጹ። ብሓድሓዶ ጸገማት ግን እቲ ጉባኤ ከሳብ ፲፭፻፵፭ ጌና ኣይተጀመረን ነበረ። ጉባኤ ትረንቶ ካቶሊካውያን፡ ንፕሮተስታንት ዝሃቡዎም ምላሽ ኢዩ ኪበሃል ምተኻለለ። ኣብዚ ጉባኤ'ዚ ናይ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን ትምህርታት ብንጹር ተገሊጹ ቀረበ። “ክርስትና ኣብ ናይ ጥንቱ ክነታት ቅድስና ኪምለስ ኣለዎ” ብዚብል መፈክር ዝተንስኡ ካብ ክሉ ኤውሮጳ ዝተኣከቡ ኣቡናት ንናይ ትምህርት ክርስትና ዓንቀጻት በብሓዶ እናገንጸሉን እናኣራቐቐን ተንተኑ፡ ናይ ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን እምነት ብንጹር ገለጹ። ኣውራብዛዕባ ሸውዓተ ምስጢራት ሰፊሕን ዓሚቑን መጽናዕቲ ተገብረ፡ ቃል ኪዳን ቅ- ምስጢር ምዃኑን ዘይፍታሕ ምዃኑን ኣበው ደጋጊሞም ኣረጋገጹ። ኣብ ቤተ ክርስቲያን ዚፍጸም ናይ መስዋዕቲ ቅዳሴ ኮነ ናይ ካልእ ሥርዓተ ኣምልኮ ተግባራት ብስሩዕ መገዲ ከምዚካየድ ተገብረ። ኣብ መራሕቲ ቤተ ክርስቲያን ኣትዩ ዝነበረ ንወገንካን ነዝማድካን ፍሉይ ኣጠማምታ ጨሪሹ ካብ ሡሩ ንኪተርፍ ኣበው ጉባኤ ትረንቶ ከይደሸሙ ደጋጊሞም ኣማሕጸኑ። ከምኡ'ውን ብግበረሰይ ክገብረልካ ዚርከብ ሽመት ቤተ ክርስቲያን፡ ካብ መገዲ ኣምላኽ ኣዝዩ ዝረሓቐ ምዃኑ ኣበው ኣብ ግብረ ሓዋርያት መንፈስ ቅዱስ ኪሻየጥ ዝመጸ ስምዖን ዝረኸቦ እናዘከሩ ከይልመድ ሓደራ በሉ።

በዚ እዋን'ዚ ኣብ ሕዝበ ክርስቲያን እውን ዓቢይ ናይ ሃይማኖት ምንቕቓሕ ኪርእ ጀመረ፡ ኣብ ቤተ ክርስቲያኖም ጽሬትን ጽፈትን ርእዮም ብዘኅተሓንጹ፡ ነዚ ናይ ኣበው ትረንቶስ መምርሒ ከዓ ብለጋሰን ውዕውዕን መንፈስ ተቐቢሎም ኣብ ግብረ ኪውዕልዎ ተረኸቡ። ብእዋን ጉባኤ ትረንቶስ ብዘኃት ሓደስቲ ማኅበራት ተመስረቱ። ማኅበር ካፑቺን፡ ማኅበር ጀስዊት (ኢየሱሳውያን)፡ ማኅበር ላዘሪስት (ዶቂ ቅ- ቪንቸንሶ) ናይዚ ጊዜ'ዚ ኢዮም።

ጉባኤ ትረንቶስ ብዘነቐቐሎም ብዘኃት ሰበኸቲ ወንጌል ንርሑቕ ምስራቕ ማለት ቻይና፡ ህንዲ፡ ጎአ ወዘተ ተሰገሱ። ብዘኃት ከዓ ናብቲ ብቐረካ እዋን ተረኺቡ ዝነበረ ሓዲስ ዓለም ኣመሪቃ ኣቢሎም ወንጌል፡ መስቀል፡ ሓዞም ተሰገሱ። ናብ ኢትዮጵያ ዝተላእኩ ኢየሱሳውያን እውን በዚ ጊዜ'ዚ ኢዮም።

ካቶሊካዊት ቤተክርስቲያን ብጽሬት ትምህርታ ጽፍፍቲ ብምትሕድዳራ ጥርንፍቲ ብተልእኮኣ ቅድስቲ ኮይና እንተተረኸበት ሞያ ናይ ጉባኤታት ኢዩ፡ ጉባኤ ትረንቶስ ከዓ በዚ ካብቶም ዝዓበዩ ጉባኤታት ኮይኑ ይጽብጽብ ኣሉ።

ምዕራፍ ፩

ታሪኽ ክርስትና ኣብ ኢትዮጵያ

ካብ ጌይ ሚኒስት ዘመን ንድሓር

፩ - ውድቀት መንግሥቲ ኣኹሱም

ብጌይ ሚኒስት ዘመን ታሪኽ ዓለም ብሃንደበት ተለዋወጠ፤ መንግሥቲ ቊስጥንጥንያን መንግሥቲ ፋርስን ንነዊሕ ዓመታት ድሕሪ ተጨፋጭፎም ተዳኹ ሞም ደቀሱ፡ ሓዲስ ሓይሊ ኣዕራብ ከኣ ምቹእ እዋን ረኺቡ ኣብ ምስልምና ኣሚኑ ብቆራጽነት ተንሥኡ። ዝቃወም ሓይሊ ድማ ኣሁተረኽበን። ብቅጽበት ካብ ዓወት ናብ ዓወት እናተሳገረ ንናይ ማእከላይ ምሥራቕ ዓድታት ኣብ ቊጽጽሩ ኣእተወን፡ ኣብ ዝሓዞ ከዓ እምነት ምስልምና ኣስፋሕፍሑ። ናይ ክርስትና ርስቲ ዝነበራ እኒ ግብጺ - ሶርያ - ጳለስጢን - ወዘተ ኣብ እስልምና ኣተዋ፡ ክነታት ዓለም ሃንደበታዊ ለውጢ ኣርአየ።

መንግሥቲ ኣኹሱም ወን በቲ ኣብ ጐረባብቱ ዝርከብ ዝነበረ ለውጥታት ከይተተንከየ ኣይሓለፈን፤ ብመጀመርያ ግብጺ ኣብ ኢድ ኣዕራብ ምስ ኣተወት ርክብ ምስ መንበረ ማርቆስ እስክንድርያ ኪጽግም ጀመረ፡ መንግሥቲ ቢዛንስዩስ (ቊስጥንጥንያ) ናይ ቀይሕ ባሕሪ ሓይሊ ምንጽልላው ምስ ኣጥፍኦ፡ መንግሥቲ ኣኹሱም ብብቊሩን ንበይኑ ነጺሉ ተረፈ። ብወገን ሰሜን ምስ ዚርከቡ ስልጡናተ መንግሥታት ዝነበሮ ናይ ትምህርቲ፡ ናይ ንግዲ፡ ናይ ሃይማኖት እንቅስ ቃሴታት ምስ ቆመ፤ ሮማውያን፡ ዕርዓውያን፡ ኣዕራብ ከም መንገዲ ሩባ ዚመላ ለስዎ ዚነበሩ ወደባት ኣዱሊስ ኪባድም ምስ ጀመረ፡ ኣብ መንግሥቲ ኣኹሱም ናይ ጸላም መጋረጃ ወደቆ። ስሙን ወሬኡን እናተዳኸመ ብዝኸደ ኣብ ትሕቲ ግዝኣቱ ኣትዮም ዝነበሩ መንግሥታት የመንን ካልኦትን ምድካሙ ርእዮም ናጽ ነቶም ኣወጁ። ብ፳፻፱፯ ዓ-ም- ኣቢሉ ናይ ኖባ ንጉሥ ነቲ ዘይድፈር ዝነበረ ንጉሥ ሓበሻ ውግእ ገጠመሉ። ከልቲኦቶም ክርስትያን ስለ ዝነበሩ ፓትርያርክ ይስሓቅ ናይ መንበረ እስክንድርያ ኪዓርቅዎም መልእኽቲ ጸሓፋሎም። እንተኾነ እቶም ሓደስቲ ነገሥታት ግብጺ ንክልቲኦቶም ከተተዓርቑ ምፍታንካ ኣብ ልዕሊ ምስልምና ዝገበርካዮ ተንኮል ኢዩ ብማለት ኣፋራርሕዎም። ቤተሰቦም ከዓ ነተን መልእኽትታት ቃላተን ኣለዊጦም ኣርአዩዎምዎ፡ ንፓተርያርክ ኣድጋኑዎም። ናይ ኖባ ንጉሥ ግን ኣይዓረፈን። ካብ መንግሥቲ ኣኹሱም ብወገን ሰሜናዊ ምዕራብ ቆላ ዝነበረ ጫፍ መሬት ኪጨርም ተረኽበ። መንግሥቲ ኣኹሱም ብሓደ ወገን ብዋኅዲ እንቅስቃሴ ንግድ ተዳኸዩ፡ በቲ ሓደ ከኣ ብናይ ራሕቂ ምኽንያት ኃይሊ ግዝኣቱ ኣብ ልዕሊ ነሱ ሃገር ኬበጽሕ ተሳእኖ።

ኣብ ውሽጢ ሃገር እውን ሓድሓደ መሳፍንቲ ኣብ ልዕሊ መንግሥቲ ኪት ንሥኡ ጀመሩ። ካብ ሞንጎ እዚኦቶም ብጭካኔኣን ብናይ ዕንወት ተግባራታን ኣዚያ

ዚተፈልጠት የጁት ወይ እሳት ዝተባህለት ኢያ ። ሕዝብታት ወገራን ፣ ደምብያን ላስታን አሰሊፋ ኣብ ልዕሊ መንግሥቲ ኣኩሱም ተንሥኣት'ሞ ንኩተማ ኣኩሱም ሓመዳ ንላዕሊ ኣውጽኦታ ። ነቲ ናይ መንግሥቲ ኣኩሱም ጽንዓት ኬመልክተ ኣብ ውሽጢ መሬት ተመስሪቱ ንሰማይ ተወንጭፋ ዝነበረ ሓወልትታት ኣብ መሬት ኣውደቆቹ ። ክሳብ ሎሚ እውን ነዚ እክይ ተግባር'ዚ ኪምስክር ንሊኡ ኣብ መሬት ረማዕ ኢሉ ይርኣ ኦሎ ። ሃይማኖታ ዕብራዊት ነበረት ይበሃል ። ናቲ ግዲ ኮይኑ ከኣ ብዙኅ ኣብያተ ክርስትያናት ብሓዊ ኣቃጸለት ። ኣብ ልዕሊ ክርስቲያን ከዓ ጭካኔ ዝመልኦ ከቢድ ስደት ንፈለማ ጊዜ ኣብ ምድሪ ኢትዮጵያ ኣካየደት ። ብዙኅ ሕዝቢ ታቦቱ ሓዙ ፋሕፋሕ በለ ። እንታይ ከምዚ ጌሩ ኣብ ክንድዚ ጭካኔ ከምዘብጽቶ ኣብ ታሪኽ ብዙሕ ብሩህ ኣይኮነን ፤ ብዙኅ ኣፈታሪኽ ኢዩ ዘሎ ።

ከምዚ ኢሎም ከስ ነገደ ሰሎሞን መንግሥትነት ምስ ኣጥፍኡ መንግሥቲ ኢትዮጵያ ኣብ ነገደ ዛጔ ተጠርነፈ ። ካብዚኣቶም እቲ ቀዳማይ መራሒ ተክለሃይ ማኖት ዝተባህለ ነበረ ። ደድሕሪኡ ዝመጹ ከዓ ተተደም ፣ ግርማ-ሥዩም ፣ ይምር ሓነ ክርስቶስ ፣ ሓርቦይ ፣ ላሊበላ ፣ ነኣኩቶ ለኦብ ፣ ደትባረክ ዝተህባሉ ነገሥታት ዛጔ ኢዮም ። ካብዚኣቶም ኣውራ (ዓል ጥዑም ሽም ጸድቅ ንጉሥ ሓፀይ ላሊበላ ወዲ ጃን ሥዩም ኢዩ ። ውልድ ምስበለ ወርቂ ዝሕብሮም ዕስለ ንህቢ ኣምሳል መላእኽቲ ሰማይ ኮይኖም ዓለልዎ ይበሃል ። ሓፀይ ላሊበላ ሮሕ ኣብ ዝተባህለ ቦታ (ሕጂ ብስሞም ላሊበላ ተባሂሉ ዘሎ) ኣብ ከውሒ ዝተነድለ ፣ ሓደ ካብ ሓደ ዚደንቑ ብዙኅ ኣብያተ ክርስትያናት ኣስርሑ ። ክሳብ ሎሚ ናይ ኢትዮጵያ ውያን ጽንዓት ክርስትና ኪምስክር ቆይሙ ዘሎ ከውሒ እምነት ኢዩ ። ናይዚ ውቁር ኣብያተ ክርስትያናት ናይ ሕንጻ ጥበብ ንበጻሕቲ ሃገርና ሕሉፍ ኣድናቆት ኣትሪፉ ዘሎ ኢዩ ። ኣብ ኣወቓቕራ እምኒ ዘሎ ውሕልነት ኣብ ኣሰማምዓ ክፍ ልታት ዘሎ ጥንቃቄ መወዳድርቲ የብሉን ። ክሳብ ሎሚ ውዕውዕ መንፈሳውነት ዚካየዱ ካብ ዙሉ ዙርናዓት ኢትዮጵያ ነጋድያን ዚእኩሉ ቅዱስ ቦታ ኢዩ ። እዞም ነዚ ዝሓነጹ እንታዎት ኢዮም ፣ ካቦይኮ መጹ? እንተተባህለ ፣ ታሪኩ ከምዚ ኢዩ ። ብ፲፱፻፲፮ ዓ-ም- ኣቢሉ ፓትርያርክ ዮሐንስ ናይ መንበረ ማርቆስ ምስ ዐረፉ ፣ መንበረ እስክንድርያ ንዕስራ ዓመታት ዚኣክል ብዘይ መራሒ ተረፈት ፣ እስክንድርያን ደምያታን ብመስቀላውያን ክርስትያን ተዋጋኑቲ ስለ ዝተታሕዛ ፣ ኣሰላም ብዙኅ ተቆጥዑ ፣ ንክርስቲያን ግብጺ ከኣ ብተሓባባርነት ጠርጠርዎም ፣ ንሓጺር ጊዜ ከኣ ስደት ኣልዓሉሎም ። ብዙኃት ክርስቲያን ደቂ ግብጺ ናብ ኢትዮጵያ ኣቢሎም ኪዕቑቡ መጹ ይበሃል ። ካብዚኣቶም ብዙኃት ሰብ ኢደ-ጥበብ ነበሩ እሞ ፣ ንጉሥ ላሊበላ ንሕንጻ ኣብያተ ክርስትያናት ይጥቀሙሎም ነበረ ይበሃል ። በዚ ጊዜ'ዚ እስክንድርያ ኣብ ኢድ መስቀላውያን ምስ ወደቆት ፣ ኣስካሬን ቅ-ማርቆስ ብስውር ንሸኒስ (ኢጣልያ) ተወስደ ። ክሳብ ሎሚ'ውን ሸኒስ መንበረ ማርቆስ ትበሃል ኢያ ፣ እዚ ግን ጌጋ ኢዩ ፣ ከመይ መንበረ ማርቆስ ሓንቲ እስክንድርያ ኢያ ። ነዚ ዝተረድኡ ር-ሊ- ጳጳሳት ጳውሎስ ጄይ ከዓ ብ፲፱፻፳፯ ዓ-ም ፈ-ዓጽሚ ቅ- ማርቆስ ንእስክንድርያ ከምዚምለስ ገደርም ኣለዉ ።

፪ - ርክብ እስክንድርያን ኢትዮጵያን ፡

ነቢይ መሐመድ አብ መካ ኪሰብኽ ምስጀመረ ፡ አብ ፈለግ ብዙኅ ተቐውሞ ረኸበ ፡ አብ ልዕሌኡን ሰዓብቱን ስደት ተላዕለ ፡ ስለዚ ነቢይ መሐመድ “ናብታ ምድረ ርትዕን ፍትሕን ዝኾነት ኢትዮጵያ ተዓቆቡ ፡ አምላክ ካብዚ ኩሉ ስቓይኩም ከጸናንዓኩም ኢዩ” ኢሉ ንሰዓብቱ ናብ ኢትዮጵያ ለኣኹም ። እዚ ብ፲፮፻፲፭ ዓ-ም- አቢሉ ኢዩ ዝኾነ ፡ አብ መንጎኦቶም ሮኪያ ባል ነቢይ መሐመድ ምስ ዑስማን ሰብኣያ ነበረት ፡ አብ ኣኩሱም ምስ በጽሑ ንጉሥ ሕዝቡ መሪሑ ብኸብሪ ተቐቢሉ ኣዕቂቦም ። ብዘይሓደ ጸገም ከኣ ቀሲኖም ተቐመጡ ። ናይ መካ መራሕቲ ግን ንንጉሥን ንመኳንንቱን ብዙኅ ክቡር ገጽ-በረከት እናሃቡ ንሰዓብቲ መሓመድ ኣሕሊፎም ኪህብዎም ለመኑ ። ንጉሥ ኣቡናትን ዓበይቲ ዓድን ኣኪቡ ነዘም ሰዓብቲ ሓዲስ ሃይማኖት ብዛዕባ እምነቶም ኣጥቢቐ ሓተቶም ። ንሓቶም ከዓ ብዛዕባ ክርስቶስ ፡ ብዛዕባ ማርያም ዝነበሮም እምነት ገሊጸም ነገርዎ ፡ በዚ ኩሉ ሕዝቢ ብዘይ ሓደ ዕንቅፋት ተሓጉሱሎም ፡ ስለዚ ንጉሥ ነቶም ብዓበይቲ መካ ተላኢኹም ዝመጹ ጥራሕ ኢዶም መለሰም ። ምድሪ ምስ ዘሓለ ከኣ ባዕሉ ነቢይ ንንጉሥ ኣኩሱም ብዝጸሓፈሉ አብ ክልተ ጃልባታት ኣስፈሩ ንመካ ኣሳገሮም ። አብ መንጎ ነገሥታት ኣኩሱምን ነቢይ መሐመድን ዝነበረ ርክብ ፡ ስምምዕን ምርድዳእ ዝመልኦ ነበረ ፡ ስለዚ ከዓ ነቢይ መሐመድ ነቶም ሰዓብቱ ንኢትዮጵያ ከይወርዋ ፈጸሙ ከልከለ ይበሃል ።

ኣኩሱም ካብቲ ሓድሽ ወራር ኃይሊ ኣዕራብ ነፃ ክትከውን ከላ ግብጽን እስክንድርያን ኣንጾኪያን ግን ኬምልጣ ኣይከኣላን ። ስለዚ ከዓ ምስሪ ኣብ ትሕቲ ኣዕራብ ምስ ወደቐት ከማኡ ድማ መንገዱ ቀላይ ቀሪሕ ባሕሪ ደጊም ሓደስቲ ዋናታት ምስገበረ ፡ ርክብ ኣብ መንጎ መንበረ ማርቆስ እስክንድርያን ፡ መንበረ ፍረሚናጦስ ሰላማ ከማቲ ብርሃን ኣኩሱምን እናጸንከረ ነደ ። ኣብ መንጉ ክልቲኡን ዘሉ መሬት ኣብ ኢድ ሓደስቲ ሰባት ስለ ዝወደቐ ንምጋሽ ስለ ዝጸገመ ሓድሓደ ጊዜ ኣኩሱም ብዘይ ሊቀ ጳጳስ እትተርፈሉ እዋናት ነበረ ። ጸጸኒሑ ሓደ እንኪርከብ ክህነት ኪህብ ዚኽእል ሓደ ንሱ ጥራሕ ስለ ዝነበረ ፡ ብጉያ ጉያ ብዙሓት ሰባት ክህነት ይቐበሉ ነበሩ ። ብጥዑም ጊዜ ዕድሚኦም ዘይመፍቀዱሎም ነኣሽቱዎን መዓርገ ዲቑና ይቐበሉ ነበሩ ፡ ሳላ ከምዚ ኢሎም ዝተቐዳደሙ ከዓ ኩሉ ታዕታት እሽላት ኣገልገልቲ ይረክብ ነበረ ።

ብ፲፱ ሚእቲ ዘመን ሚናስን ሸክተርን ዝተባህሉ ክልተ መጠፋፋእቲ ግብጽውያን ፈለስቲ ፡ ካብ ዓዶም ንኢትዮጵያ ፡ ሓዲኦም ከም ሊቀ ጳጳስ ሓዲኦም ከዓ ተራዳኢ ጳጳስ ኮይኖም ኣብ ቅድሚ ንጉሥ ቀረቡ ፡ ንሱ ከዓ ሽመቶም ሕጋዊ ስለ ዝመሰሎ ነቶም ዝነበሩ ሊቀ-ጳጳስ ኣቡን ጴጥሮስ ዝተባህሉ ሰጉጉ ንሚናስ ተቐበለ ፡ ናይ መንበረ ማርቆስ ፓትርያርክ ነዚ ሰሚዖም ብዙኅ ጉሃዩ ፡ ድሕሪኡ ድማ ንኢትዮጵያ ሊቀ-ጳጳስ ከይለኣኽ ወሰኑ ። ነዚ ውሳኔ’ዚ ድሕሪኦም ዝመጹ ኣርባዕተ ፓትርያርክታት እውን ኣብ ግብሪ ኣውግልዎ ይበሃል ። ኣብ ኢትዮጵያ ከስ በዚ ዓመታት’ዚ ብዙኅ ናይ ሃይማኖት ጸገም ይርከብ ከምዝነበረ ብቐሊሉ ክንርዳእ ንኽእል ። ነዚ ጸገም’ዚ ኬቃልሉ ብ፱ይ ሚእቲ ዘመን ንናይ እስክንድርያ ሊቀ-ጳጳሳት ብደቂ ኢትዮጵያ ንምትካእ ተፈተነ ፤ እንተኾነ ናይ እስክንድርያ ፓትርያርክ

ታት ስልጣኖም ተሳዲሮም ጠቕሞም ጉዲሉ ብምርካይ ጉባኤ ኒቅያ “ካብ ዶቂ ኢትዮጵያ ጳጳስ ዚሸየም ከይርከብ” ኢሉ ኣውጁ ኢዩ ብማለት ኣሽልከልዎም ። ጸድቃን ኣበው ኒቅያ ነዚ ይብሉ ኢልካ ግን ዘይእመን ኢዩ ። ቅድሚ ኹሉ ድማ ኣበው ኒብ ጉባኤ ኒቅያ ኣብ ዝተኣከቡሉ ዓመታት ኣብ ኣኩሉም መንበረ ጽጵስና ከምዘይነበረ ርጉጽ ኢዩ ፡ እንታይ ርእየም ፡ እንታይ ሰሚዖም ደኣ ኣበው ንደቂ ኢትዮጵያ ከልከሉ ?

ሓፀይ ሰይፈ ኣርእድ ናይ ኢትዮጵያ ህስ ነዚ ብጉድለት ፓትርያርክ ተረኺቡ ዝነበረ ጸገም ንምፍጥስ ንንጉሥ ወልደጊዮርጊስ ናይ ኖባ ጽሒፎም ኩነታት ክርስትና ኣብ ኢትዮጵያ እናዘርዘሩ ካህናት ከምዘኣረጉ ዲያቆናት ከኣ ከምዝተሳእኑ ሃይማኖት ከም ዝዘሓለ እናኣረድኡ ምስ ናይ እስክንድርያ ፓትርያርክ ከተዓርቆም ኣምሪሮም ለመንዎ ። ፓትርያርክ ፈሎተዎስ ናይ መንበረ ማርቆስ ከዓ ፡ ነዚ ናይ ንጉሥ ኖባ ሽምግልና ተቐቢሎም ንኢትዮጵያ ፓትርያርክ ለኣኹ ። ብጊዜ ንጉሥ ላሊበላ’ውን ሓደ ጉጅለ ኢትዮጵያውያን ፓትርያርክ ኬምጽእ ንግብጺ ብዝሸደ ኣብ ካይሮ ምስበጽሖ ፡ ገዳማት ባዲሙ ክርስትና ተዳኺሙ ረኽቡዎ ፡ ዝሸየም በዓል ድላይ ተሳእኑ ከዓ ንሓያሉ ጊዜ ከም ዝተጸበየ ይዝከር ። ምኽንያቱ ፡ ግብጺውያን ጳጳሳት ናይ ሃገር መራሕቲ ኣስላም ስለ ዝነበሩ ፡ ግዛእቶም ዘይፈትዉዎ ነገር ሓደጻ ከጅሰትኩም ብዙኅ እናተጠንቀቐ ኢዮም ዚካየዱ ዝነበሩ ። እዚ ናይታ ወላዲት ዝኾነት እስክንድርያ ዝኣተወ ድኻም - ኣብታ ገላ ዝኾነት ኢትዮጵያ እውን ምንጽልላዉ ከይተሰምዓ ኣይተረፈን ። እዚ እንክብሃል ግን ጸጸኒሖም ናይ ሃይማኖት ዕርዲ ናይ ቤተክርስቲያን ዓንዲ ዝኾኑ ጳጳሳት ኣይተላእኩን ማለት ኣይኮነን ።

፫- ናይ ደብረ ሐይቅን ደብረ ሊባኖስን ምዕባል

ኣባ ኢየሱስ ሞዓ ዝተባህሉ ጸድቅ መነኩሴ መንግሥቲ ኢትዮጵያ ካብ ነገደ ዛጌ ፡ ናብ ናይ ጥንቲ መስመሩ ነገደ ሰሎሞን ንኪምለስ ብጸሎትን ብምኽርን ኣበርቲዖም ዝሓገዙ ኢዮም ። ብጊዜ ሓፀይ ይኩኖ ኣምላክ ዘውዲ ናብ ነገደ ሰሎሞን ምስተመልሰ ከዓ ንጉሥ ዝተገብረሉ ድማዕ ንኪመልስ ፡ ናይ መንግሥቲ ሣልሳይ ኣፍ ዝኸውን መሬት ንደብረ ሐይቅ ገዳም ኣባ ኢየሱስ ሞዓ መጽውተ ። እዞም ፈላሲ እዚኦም ብትውልዶም ካብ ዓበይቲ ስድራቤት ዚውለዱ ኢዮም ፡ ዓለም መኒኖም ግን ብመጀመርያ ኣብ ደብረ ዳሞ መንኩሱ ፡ ካብዙይ ከዓ ሐይቅ ኣብ ዝተባህለ ጥቓ ደሴ ዚርከብ ብቐላይ ዝተኸበ ስፍራ ሓደ ምዕቡላ ገዳም ተኸሉ ። ካብዚ ገዳም’ዚ ዚወጹ መማህራንን ሰባኸቲ ወንጌልን ኣዚዮም ብዙኃት ኢዮም ፡ ኣብዚ ገዳም’ዚ ብዙኅ ናይ ወጸኢ ሃገር መንፈሳዊ ጽሑፋት ተተረጉሙ ። ኣባ ሐጽበጽዮን ዝተባህሉ ፈላጥ ተርጓማይ ናይ ደብረ ሐይቅ ኣበምኔት ዝነበሩ ኢዮም ። ኣባ ጊዮርጊስ ዘጋሰጹ ዝተባህሉ ሰዓታት ፡ መልክዐ ስዕል ዝመስል መወዳደርቲ ዘይብሉ ጽሑፍ ዝደረሱ ናዚ ገዳም’ዚ ፍረ ጽድቅን ትምህርትን ኢዮም ። ናይ ደብረ ሐይቅ ኣበምኔት ናይ ነገሥታት ኢትዮጵያ ኣበ ነፍሲ ንምኻን ስልጣኖምን ምንጽልላዎምን ካብ ናይ ፓትርያርክ ዘይንእስ ኮይኑ ተረኸበ ።

ክሳብ ፲፭፻፴፭ ዓ-ም- ናይ'ዚ ገዳም'ዚ አበምኔታት ምስ ምሉእ መዓርጎም ነበሩ፡ በዚ ዝበልጥዮ ዓመት ግን አባ ነገደ ኢየሱስ ዝተባህሉ አበምኔት ናይ መን እሰይ ንጉሥ ሓፀይ ልብነ ደንግል ዋና አማኅርን እሙን ፈታውን ዝነበሩ አብ ኢድ አስላም ወዲቆም ተማረኩ። ገዳም ተዘረፉ፡ ተቃጽለ። አቐዲሙ መሓመድ ግራኝ፡ ኡራይ ሓርባ ዝተባህለ ተማሪኹ ዝነበረ ወዲ ሶማል ኪህብዎ ነቶም ፈለ ስቲ ደብረ ቅዱስ እስጢፋኖስ-ሓይቅ ሓተቶም። መሓመድ ግራኝ ግን ጃልባታት መስጋገሪ ብሓገዝ አዕራብ ሰሪሑ ነበረ'ም እቶም ፈለስቲ ተሳጊሩ ገዳምና ከየን ድደልና ብማለት ገዳምም ከድሕኑ ነቲ ምሩሽ ጥራሕ ዘይኮነ ናይታ ደብረ ሀብቲ ብምሉኡ ክረክብዎ እውን ተሰማምዑ። አብዚ ዝምታ እዚ ግራኝ ዝኣከሶ ሀብቲ ዝግመት አይነበረን። ወርቂ መስቀል፡ ወርቂ ማዕጠንታት፡ መሶብ ወርቅታት ጥራሕ ንምግዓዙ ሓንቲ ፻፶ ሰብ እተልዕል ጃልባ ሠለስተ ጊዜ ተመላሊሳ አግዓ ዘቶ ይበሃል።

ደብረ ሊባኖስ

ክርስትና ናብ ደቡብ አቢሉ ብዘሰፋሕፍሑ፡ አብ ሸዋ አብ መጨረሻ መበል ፲፫ ሚእቲ ዘመን አቢሉ ብጸድቅ አቡነ ተክለሃይማኖት ደብረ ሊባኖስ ተመ ሥረተ። አቡነ ተክለሃይማኖት ብንእሸትእም አብ ደብረ ሓይቅ ምስ አባ ኢየሱስ ሞዓ ድሕሪ ተማሂሮም፡ ናብ እኒ ደብረዳሞ መጸአም ከዓ ናይ ሕይወት ምንኩስና ምጽንካርን ምጽራይን ተዓዘቡ፡ ድሕሪዚ ንደቡብ ተመሊሶም ገዳም ደብረ ሊባኖስ መሥረቱ። ዳዊት ነቢይ “ጸድቅሰ ከመ በቀልት ይፈረ፡ ወይበዝነ ከመ ዝግባ ዘሊባኖስ” ዝበሉ ቃል ትንቢት አብ ገዳም አቡነ ተክለሃይማኖት ኪፍጸም ተራ እየ፡ ብቁሩብ ዓመታት አብቲ ምንኩስና ዘይፍለጠሉ ዝነበረ ስፍራታት ብዙጋት ሰባት ተቐበሉና ኪብሉ አብ ማዕጽ ገዳም ደብረ ሊባኖስ ኳሕኹሑ። መነኩሳን ብዝበዝሑ ከዓ ገዳማት በዝሑ፡ ከምኡ ከዓ ተልእኮ ሰብከት ወንጌልን ምስፍሕፋሕ ክርስትናን እናበዝሑ ከደ። ሓፀይ ዐምደጽዮን ወሰናስን ሃገር እናሰፍሑ ብዝሸዱ መነኩሳት ደቂ አቡነ ተክለሃይማኖት ከአ ሰስዒቦም ነቶም ሓደስቲ ሕዝብታት ቃል ወንጌል የብጽሑሉም ነበሩ። ሓፀይ ዘርአዖዕቆብ ከዓ ደብረ አስቦ ኪበሃል ድሕሪ ጸኒሑ ባዕሉም ደብረ ሊባኖስ ዝብል ስም ሂሶም ብዙን መሬት፡ ብዙን ሃብቲ መጽወቱሉ፡ ክልተ ፈለስቲ ናይ ደብረ ሊባኖስ ኮዓ ከይተፈልዩ አብ ግቢ እናተቐመጡ ንንጉሥ የማኸሩ ነበሩ። ድሕሪአም ዝመጹ ነገሥታት'ውን ንደብረ ሊባኖስ ኮነ ንካልኣት ገዳማት መስመር አቡነ ተክለሃይማኖት ንዝኸተሉ ዙላቶም ብጽቡቕ ዓይኒ እናጠመቱ ንምንኩስና ሓፍ አበልዎ። ብ፲፭፻፴፪ ዓ-ም- አቢሉ ግን መሓመድ ግራኝ ብዝወረሮም፡ ናይ ደብረ ሊባኖስ ፈለስቲ ሃይማኖቶም ጠሊሞም ኪምስልሙ አገደዶም፡ እንተኾነ አብ ሓዊ ዶኦ ይጥበሱ ነበሩ እምበር ዝምስልምስ አይነበረን ይበሃል። እቲ ዋና ገዳም ምስ ነደዶ አበምኔት ሓደ ቁሩብ ፈለስቲ ሒዞም ናብ ጣና ሓይቅ ጥቓ ንጉሥ ተቐማጦም ነበሩ፡ ናይ ደብረ ሓይቅ አበም ኔት ብእስላም ምቕታል ብዝተሰምዐ ከዓ ናይ ደብረ ሊባኖስ አበምኔት ነቲ ዙሉ ናይ ደብረ ሓይቅ አበምኔት ሥልጣን ኪእከቡ ተረኸቡ።

ከምዚ ኢሉ ከስ ብሳላ እዘን ዝበልናየን ክልተ ገዳማት ክርስትና ንደቡብ ኣቢሉ ኣስፋሕፍሐ፡ ኃይሊ ምንኩስና'ውን ምስኡ ካብ'ኒ ደብረ ዳሞ ንደቡብ ኣቢሉ ዘንበለ፡

፬ - መሓመድ ግራኝን ሰደት ክርስትናን ፡

ብመበል ፲፫ን ፲፬ን ሚኦቲ ዘመን ገምገም ቀላይ ዘበለ መሬት ኢትዮጵያ ብብቁሩብ ኣብ ናይ ምስልምና ምንጽልላው ኣተወ፡ እንተኾነ መሬቱ ንሕርሻ ዘይምቹእ ብምዃኑ ከምኡ'ውን ጀላቡ ሰራሕም ብመንግድ ከይመሓደሩ እኹል ሥልጣኔ ስለ ዘይነበርም እዞም ኣብ ገምገም ቀላይ ዝሰፈሩ ኣሕዛብ ነቲ ልሙዕ መሬት ማእበል ኢትዮጵያ ከማዕድዉ ጀመሩ፡ ብመጀመርያ ካብ ወሰናንን ዓዲ ዘሚትካ ምውሳድ ጀመሩ፡ እኹል ምስኣተወ ብእዋን ቀውዒ ካብ ቆፎታት፡ ጥሪት ከዓ ካብ ደምበታት ዘዘሚቶም ንዓዳቶም ከግዕዙ ጀመሩ፡ እዚ ብቐሊሉ ይሰልጦም ብዝርኣዩ ከዓ ደፍረት ተሰሚዕዎም ገርገሩ፡ ናብ ሃገር ውሽጥ ኢሎም ብምእታው ካብ ንብረት ምዝራፍ ሓሊፎም ኣብያተ ክርስትያናት ኣብ ምቅጻል እውን በጽሑ፡ እንተኾነ ጌና ዘዘሪፍካ ንዓድኻ ምህዳም ደኣ እምበር ዓድታት ሒዝካ ምቕማጥ (ምግዛእ) ኣብ ሕልም'ውን ኣይነበረን፤ እዚ ናይ ዝምታ ተግባር ይሰልጦም ምስረኣዩ ግን ቆላሕታኦም እናሰፍሑ ከደ'ሞ ሃገር ንምሓዝ ተማጣጠሩ፡ ኃይሊ ቱርካውያንን ኣዕራብን ተመርኮዞም ከዓ ንመላእ መንግሥቲ ክርስትያን ኢትዮጵያ ኪትምነዩ ጀመሩ፡

ናይ ራሕቂ ነገር'ኳ ንክርስትያን ሕዝቢ ኢትዮጵያ ከዘንግዖ እንተኾነኣለ፡ ኣብ ዙፋን መንግሥቲ ዝከታተሉ ዝነበሩ ነገሥታት ግን ጸጸኒሖም ሠራዊቶም እናለኣኹ ነዞም ናይ ወሰናንን ኣስላም ይደቁስዎም ነበሩ፡ ናይዚ ዘመናት'ዚ ነገሥታት ሓይ ካብ ሓይ ዚበልሑ ጀጋኑ ነበሩ፡ እኒ ሓፀይ ዐምደጽዮን፡ ሓፀይ ሰይፈ ኣረድ፡ ሓፀይ ይስሓቅ ሓፀይ ዘርዐ ያዕቆብ፡ ሓፀይ በእደማርያም፡ ሓፀይ ናዖድ፡ ሓፀይ ልብነ ድንግል ወዘተ ካብ ወለዶ ናብ ወለዶ እናተቐበበሉ ነዚ ናይ ባዕዳውያን ወራሪ ዕማኽ ሓመድ'ውን ከየጥፍኡ ዝነበረ እናግፍሑን ዘሉ እናሓለውን ሴፍን ዋልታን ኮይኖም ተኸላኺሎም ኢዮም፡ እዞም ዝበልናየም ነገሥታት ኢትዮጵያ ጅግንነቶም ኣብ ዐውዲ ኩናት ጥራሕ ኣይነበረን፡ ንሕዝቦም ኣብ ሰላም ኣንቢሮም ብናይ ምምሕድዳር ስነ ሥርዓት ኮነ ብናይ ማሕበራዊ ኣክያይዳ ኣዚዮም ብሱላት ኢዮም ዝነበሩ፡ ኣብ ኣሰራርዓ ኣብያተ ክርስቲያናት፡ ኣብ ምዕባለ ትምህርቲ፡ ዝወዳደሮም የልቦን ምተባህለ፡ ንመላእ ኢትዮጵያ ኣብ ሰማይ ዝተዘርኡ ከዋኸብቲ ከምስልዋ፡ ገዳማት እናተኸሉ ኣመልኪዶምዋ ኢዮም፡

ብብገዚእ ብዝተዋህበም ትምህርቲ ክስክሑ ዘይከኣሉ ደቂ ኣዳል፡ ደቂ ሶማል ግን ጸጸኒሖም መዓርን ጸባን ዝውሕጅ ምድሪ ኢትዮጵያ እናረኣዩ ዓሪፎም ኪቐመጡ ኣይተኸእሎምን፡ ካብዚኣቶም እቲ ኣዘዩ ዝተወርየ ኣሕመድ ቢን ኢብራሂም ኤልጋዚ ወይ ድማ ሴፍ ብጸጋማዩ ዝዓትር ስለዝነበረ ግራኝ ዝተባህለ መራሕ ወተሃደር ኣስላም ነበረ፡ ኣፈታሪክ ከምዝብሉ እንተኾይኑ ብዝመት ካብ ሓይ ቀሽን ካብ ሓንቲ ኣሰላመይትን ተወሊዱ ይብሃል፡ እቲ ቀሺ'ውን ሰይቲ ተንሂኡ ብጸልማት መጠምጠምያኡ መሲሉዎ ጉልባብ እታ ኣስላመይቲ ሒዞ

ምስ ብጾቱ ማኅሌት ኪቐውም እንተመጸ ብጾቱ ቆቡዑ ርእዮም ብእምኒ ጩፍ ጭፎም ቀተልዎ ይበሃል። ግራኝ ሞት አቡኡ ኪበቅል ኢዩ ብክንድ'ዚ ዘይበሃል ጭካኔ አብ ልዕሊ ክርስትያን ተንሢኡ ዝበሃል አፈታሪክ አሎ።

ዐዚ ጊዜ'ዚ ቀይሕ ባሕሪ አብ ቊጽጽሮም ኪገብሩ ቱርካውያን ተንሢኦም ነበሩ፡ ግብጽን ዓዲ ዓረብን አብ ግዝአቶም አትዮን ነበራ'ዋ ናይ ምሉእ ቀይሕ ባሕሪ ጎይቶት ገኸውን ዝብል ጽኑዕ ተስፋ አሕደሩ፡ ስለዚ ሓደ ኪብርትዮም ዚኸእል ዝነበረ ንጉሥ ሓበሻ ነበራ'ዋ በብእዋኑ ሹት እናበሉ ንእኒ መሓመድ ግራኝ ዝአመሰሉ ሰባት የተንሥኡሉ ነበሩ፤ ብእዋን ጸመ ፴ ንኢየሩሳሌም ዚነግዱ ዝነበሩ ክርስትያን ብዘይ ምሕረት ከከቲሮም ይጭፍጭፍዎምን ባራዩ ጌሮም አብ ዕዳጋ ኬውርድዎም ጀመሩ። አብ ልዕሊ ክርስትያን ከዓ ብዙኅ ቁጥጥ ሓደረ። በዚ ዓመታት'ዚ ናይ ቀላያት ዓለም ጎይታ፡ መንግሥቲ ፖርቱጋል ነበረት። ስለዚ ቀይሕ ባሕሪ እውን ይኹን ካብ ኢድ ቱርካውያን አውጺኦ ክትመልክ ብርቱዕ ቅንኢ ነበራ። ልዕሊ ኩሉ ግን ክርስትያን ሕዝቢ ኢትዮጵያ ይውጸዕ ብምርኣያ ሱቕ ኢላ ክትርኢ ኣይከኣለትን። ስለዚ ቱርካውያንን አዕራብን አብ ገምገም ሓረር መመጺኦም ነስላም “መቓብር ነቢይ መሓመድ ኪደምስሉ ፖርቱጋል መጺኦም ኣለዉ” ምዃን እናበሉ ብሓሶት እናሰበኹ ጀሃድ (ቅዱስ ውግእ) ኪእውጁሉም ከለዉ፡ ፖርቱጋል ከዓ መልእኽተኛታት ናብ ኢትዮጵያ ትሰድድ ነበረት። ብ፲፭፻፲፭ ዓ-ም- ሮድሪገ ደ ሊማ ዝተባህለ ፖርቱጋላዊ አብ ኢትዮጵያ ከም ኣምባሳደር ይቕ መጥ ምስጸንሖ ንዓዱ ኪምለስ ከሎ ሓፀይ ልብን ድንግል ከዓ ምስኡ ዚኸይድ ጸጋዘአብ ዝተባህለ መልእኽተኛኦም ንሊሰቦን ለእኹ።

መሓመድ ግራኝ ንናይ ሓፀይ ልብን ድንግል ሠራዊት አብ ብዙኅ ቦታታት ተዋጊኡ ሰዓሮ፡ ባዕሉ አብ ቀዳማይ ግንባር ተሰለፉ እናተዋግኦ ካብ ዓወት ናብ ዓወት እናተሳገረ ብዙኅ አውራጃታት ሓዘ ነበረ። አብ ብዙኅ ቦታታት ንሓፀይ ልብን ድንግል ክማርኹም ድንዕ በሉ ይበሃል። ሓፀይ ጀጋኑ ሠራዊቶም ሓዞም ካብ ቦታ ናብ ቦታ እናተዘዋወሩ የሕልፍዎ ነበሩ። ግራኝ አብ ዝአተዎ ዓዲ ሃብቲ ክርስትያን መዓት የውርድ ነበረ። ቊጽሪ ዘይብሉ አድባራት ተዘርፈ፡ ሚዛን ዘይብሉ ወርቂ ካብ ዓዱ ግዲዙ፡ ዠርዝር ዘይብሉ ሊቅነት ዝሓዘ ብራናታት ብሓዊ ሓሪሩ ኢዩ። ክንደይ አተሓናንጸኡ ዘሰደዎም ኣብያተ ክርስትያናት ከም ጥዋፍ ለይትን መዓልትን ነዲዱ፡ ክንደይ ክርስትያን ጉበዝ ብመድፍዕ ቱርክን ዓረብን ጠፊኡ ኢዩ። ክንደይ መርዑት ንቕባጥ ቱርካውያን ኬሕጉሳ ንቱርኪ፡ ንዓረብ ዘይተሰዓ። ብጥሜት፡ ብጭንቂ፡ ብውግእ ዝጠፍኦ ክርስትያን ሕዝቢ ተቆጺሩ ዘይ ውጺኦ ኢዩ፤ ካብ ውሽጢ ሃገር ተኳሚቱ ዝተረኸበ ሃብቲ ጥራሕ ዘይኮነ፡ ክንደይ ካብ ማእከላይ ምሥራቕ ብንግድ ዝተኣከበ ንብረት ዘይጠፍኦ። እቲ ኩሉ ሃብቲ እቲ ኣይንሕዝቢ ኢትዮጵያ ኪጠቅም፡ ኣይንሠራዊት ኢትዮጵያ መሣርያ መግዝኢ ኪውዕል ብከንቱ ንፃገራት አዕራብ ገዐዘ። መገመቲ ንኪኸውን ሓደ መራሒ ወተሃደ ራት ናይ መሓመድ ግራኝ፡ ጥራሕ ወርቅን ክቡር ዕንቀን ፩፻ ኣግማል ጽዒኑ ይጉ ዓዝ ነበረ ይበሃል። መሓመድ ግራኝ አብ ልዕሊ ኢትዮጵያ ዘውረደ ቊስሊ፡ እኒህ ዘይጠፍኦ በሰላ ኮይኑ አሎ።

፩ - ምጽአት ኢየሱሳውንያ አብ ኢትዮጵያ :

ሐፀይ ልብነ ድንግል ሠራዊቶም አዝዩ ተዳሽሙ፡ መሬቶም በብሓደ አብ ኢድ አስላም ይወድቅ ምስረኣዩ፡ ሓገዝ ኪሓቱ ናብ ናይ ፖርቱጋል ንጉሥን ናብ ናይ ሮማ ጳጳስን መልእኸተኛታት ሰዲዶም ነበሩ። እንተኾነ በቲ ዓመታት'ቲ አብ ኤውሮጳ ብሓደ ወገን ብምኸንያት ናዕቢ ማርቲን ሉተር ብኻልእ ከኣ ናይ ንጉሥ ቻርልስ ሄይ ናይ ፍራንስ ምስፍሕፋሕ መንግሥቲ ይርእ ነበረ'ም፡ ርሊ-ጳጳሳት ኮነ ናይ ፖርቱጋል ንጉሥ ነናቶም ዙነታት አስጊኡዎም ንመጀመርያ ነዚ ሕቶ ሐፀይ ልብነ ድንግል ሕጹጽ ጉዳይ ጌርም ከይወሰድዎ ተረፉ። ጳጳሱም ማር ርሊ-ጳጳሳት ብናይ ሓድሓደ ፖርቱጋላውያን መልእኸተኛታት ተደፋፊአም ንናይ ኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ምስ ናይ ሮማ ቤተክርስቲያን ንምጽንባር፡ ዝበለጸ ጊዜ ኮይኑ ብዝተራእዮም ንኢትዮጵያ ዚሰብኩን ንኢትዮጵያውያን መሰናደዊ ኪሽውንን ደብረ ቅ- እስጢፋኖስ ዝተባህለ ገዳም አብ ውሽጢ ቫቲካን ከፈቱ። ብዛዕባ ኢትዮጵያ ከጽንዑ ንዚደልዩ ጸዓዱ ከዓ አበራትዑ። ማርያኖ ቪቶሪ ዝተባህለ ጣልያን በዚ ዝተባህለ ጊዜ ናይ ግዕዝ መምሃሪ ሰዋሰው ጸሓፊ ይበሃል። ርሊ-ጳጳሳት ጁልየስ ፫ይ እውን ነዚ ናይ ኢትዮጵያ ጉዳይ ሸለል ከይበሉ ንጉሥን ሕዝቢ ኢትዮጵያን አይጸልኡን ብማለት ኦፕዝ ንዝተባህለ ፖርቱጋላዊ ካህን ናይ ፓትርያርክ ነት መዓርግ ሂሶም ምስ ዐመርተ ካህናት ካብ ማሕበር ኢየሱሳውያን ንኢትዮጵያ ለኣኹዎም። ኢየሱሳውያን ዝተባህሉ ማኅበር መነኮሳን ኢዮም፡ በዚ ናብ ኢትዮጵያ ዝመጽሉ ጊዜ ሓደስቲ ትካል ኢዮም ዝነበሩ፡ መሥራቲአም አባ ኢግ ናጽዮስ በዓል ሉዮላ ጌና ብሕይወቱ እንከሉ ኢዩ። ብጽጅ ዮካቲት ፲፭፻፶፭ ዓ-ም- ዝተጸሕፈት መልእኸቲ ናይ ቅ- ኢግናጽዮስ፡ አባ ኡረታ ዝተባህሉ ካህን ንንጉሥ ገላውዴዎስ ሂሶም ይበሃል ኢዩ። እዞም ዝተባህሉ መነኮሳን ብወርኒ መጋቢት ፲፭፻፶፯ ዓ-ም- አብ ሕርጊን (ባጽዕ) አተዉ፤ ሐፀይ ገላውዴዎስ ብጽቡቅ ተቐበሎ ም። ባዕሉ ሐፀይ አብ ዝተሳተፈሉ አሺባታት ካቶሊካውያን ስብከትን፡ ኢትዮጵያውያን ሊቃውንትን ብዛዕባ ሃይማኖት ብዙኅ ዘተን ምብርራህን አካዮዱ። ብቅ ልጡፍ ከዓ ዘይተረዳድእሉ ነጥብታት ከምዘሉ ተገንዘቡ። ክርክርም አብ አደባባይ ወጸ፡ ሕዝቢ ብብዙኅ ተገዳስነት ተሸታተሉ። ብርቱዕ ናይ ትምህርተ ሃይማኖት ምብርባር ተላዕለ። ንአብነት'ኳ ብቋንቋ አምሓርኛ በዚ ጊዜ'ዚ መዝሙር ዳዊት፡ መጋልያት፡ ወዳሴ ማርያም፡ ጠቢብ ጠቢባን ወዘተ ዝተባህለ መጻሕፍቲ ተተርጎመ፡ አባ መብእጽዮን ዝተባህሉ ወዲ ራእሲ ዓንዱ ከዓ ካብ ዓረብኛ “ሃይማኖተ አበው” ዝተባህለ መጽሓፍ ናብ ግዕዝ ተተርጎሙ ይበሃል። ከምእ'ውን “ፍካሬ መለኮት ሰውና ነፍስ” ዝተባህለ ንኢየሱሳውያን መነኮሳትን መልሲ ተጸሕፈ። አባ ሮድሪግወዝ ዝተባህለ ኢየሱሳዊ መነኮስ ከዓ መልሲ ጸሓፊ፡ ጽሑፉ ማን ንምሁራን ኢትዮጵያ ብዙኅ አቆጥሖም። ሐፀይ ገላውዴዎስ እውን አብ መጀመርታ እኳ ምስ አባ አቪዮዶ ዝተባህለ ኢየሱሳዊ ብዙኅ ገውነታዊ ዕላልን ትምህርትን እንተገበረ ደሓር ማን ናይ አቦታቱ ናይ እጅ ሐፀይ ናዖድ እምነት ከምዘየጉድልን ከምዘይውስኹን አግሂዱ ገለጸ። ከምዚ ኢሉ ከዓ እዚ ቀዳማይ ምጽአት ኢየሱሳውያን ፍረ ዘይብሉ መኪኑ ተረፈ።

ብ፲፯፻፲ ዓ-ም- አባ ፓኤዝ ዝተባህለ ፖርቱጋላዊ ካህን ወዲ ማኅበር ኢየሱሳውያንን፡ ሓደ ህንዳዊ ካህን አባ መልኪዮር ደ ሳልቫ ዝተባህለን ንኢትዮጵያ

አተዉ፡ አብ ትግራይ ፍረዋና አብ ዝተባህሉት ዓፄ ተቐሚጦም ከዓ ናይቶም ቊሩባት ካቶሊካውያን ዙነታት ኪከታተሉ ጀመሩ። ብ፲፮፻፴፩ ዓ-ም- ናይ ፖርቱጋል ንጉሥ ንክርስትያን ኢትዮጵያ ብዙኃት ወተሃደራት ምስ ድልዱል ዕጥቂ ለአሽ። ብደ የካቲት ወተሃደራት ፖርቱጋል ምጽዋዕ ኣትዮም ኣብኡ ንዝነበረ ኑር ኤጲን ዝተባህለ ኣስላማይ ገዛኢ ቀተሉ፡ ዝነበረ ዘበለ መሳጊድ ኣቃጸሉ፡ ንክርስ ቲያን ኣሕዋቶም ኪሕግዙ ብዝወዓየ መንፈስ ካብ ዓወት ናብ ዓወት እናተሳገሩ ናብ ዝባውንቲ ደየቡ። አብ ደብረ ቢዘን ዝነበሩ ፈለስቲ ብዓቢይ ክብሪ ተቐቢ ሎም ከምዘአንገድዎም ኣብ ታሪኽ ይዝንቶ። ናይ ፖርቱጋል ወተሃደራት መራሒ ወዲ ፳፭ ዓመት ዶም ክሪስቶፎር ደጋማ ይበሃል ነበረ። አብ ውግእ ሓዊ ነበልባል ባርዕ ኢዩ ዝነበረ፡ ምስ ቊሩባት ወተሃደራቱ ነቲ ማእለያ ዘይብሉ ሠራዊት ግራኝ ካብ ምድሪ ኢትዮጵያ እናጨፍጨፈ ከብኪቡ ኬውጽኦ ጀመረ። ክርስትያን ወተሃደራት ኢትዮጵያ ብዙኅ ተጸናዚዮም ንግራኝን ሠራዊቱን ኣብ ዘበለዉ ቦታ ኮይኖም እንደገና ተቢዮም ተዋግእዎ።

ካቶሊካውያን ኢየሱሳውያን ደቂ ፖርቱጋል በዚ እዋን'ዚ ኣብ ኢትዮጵያ ሰብከቶም የካይዱ ነበሩ። ንብዙኅ ሕዝቢ'ውን ኣእሚኖም ነበሩ። ንጉሥ ሓፀይ ሥልጣን ሰገድ ወይ ሱስንዮስ ብዚብል ስም ዚጽዋዕ ንጉሥ ከይተረፈ እውን ኣብ ካቶሊክ ኣሚኑ ቅዳሴ ብሥርዓት ላቲን የቐድስ ነበረ ይበሃል። እዚ ከይኣ ክል ከዓ ቀዳም ከይክቦር ብኣዋጅ መንግሥቲ ንሕዝቢ ኣፍለጠ። ኣብ መወዳእታ ከዓ ንር-ሊ- ጳጳሳት ቀሌሚንጦስ ፎይ ናይ መንበረ ሮሜ፡ ናይ መላእ ሕዝበ ክር ስትያን ላዕለዋይ በዓል ሥልጣን ምዃኖም ከምዘኣመኑ ገሊጹ ጸሓፊሎም። ናይ ኢትዮጵያ ሊቀ ጳጳሳት (ፓትርያርክ) ኣቡነ ስምዖን ነዚ ብዝሰምዑ ኣዚዮም ጉሃዩ። ንንጉሥ ከዓ ቃል ውግዘት ኣውደቐሉ። ብምኽንያት ወረራ ምስልምና ኣብ ኢትዮጵያ ናይ መንግሥቲ ሓድነት ተረፉ፡ ብዙኃት መሳፍንቲ ኣብ በቦታኡ ተንሢኢም ነበሩ'ም ብምኽንያት እዚ ናይ ንጉሥ ሃይማኖት ምልዋጥ ትሕንት'ኸ ኣበሉ። ሃገር እንደገና ብደም ተሓጽዘት፡ ኣብ መወዳእታ ግን ሓፀይ ፋሲል ወዲ ሱስንዮስ ሕዝቢ ሰሜን ሓዙ ኣብ ልዕሊ ዙፋን ኣበኡ ተንሢኡ ነቡኡ ሰዒሩ፡ ንሃይማኖት ተዋ ህዶ እንደገና ናይ ሕዝበ ኢትዮጵያ እምነት ከምዚኸውን ገበረ፡ ኣብ ልዕሊ ኢየ ሱሳውያን ካቶሊካውያንን ከዓ ብዘይምሕረት ስደተ ኣካየዱ። ኢየሱሳውያን ዝሞቱ ሞይቶም ዝተረፉ ከዓ ንዓዳቶም ተመልሱ።

ንኢትዮጵያውያንን ንኢየሱሳውያንን ዘከራኸር ዝነበረ ነጥብታት ሓድሓዶ ክንዝርዝር፤ ፩) ኢየሱሳውያን በቲ ጊዘ'ቲ ኣብ ካቶሊካውያን ልሙድ ከምዝነበረ፡ ኣብ መስዋዕቲ ቅዳሴ ቅ- ቊርባን ብመልክዕ ሥጋሁ (ሕብስቲ) ጥራሕ ኢዩ ንም እመናን ዚወሃብ ዝነበረ በዚ ከዓ ብዙኃት ኢትዮጵያውያን ጉደሎ ነገር ብምርእዮም ብዙኅ ሰንበዱ። ፪) ሮቡዕ መዓልቲ ጸም ኣየድልን ኪብሉ ይሰብኩ ነበሩ። ሰለዚ እውን ንግሆ ረቡዕ ኪብላዕ ይክኣል ኢዩ ይብሉ ነበሩ፡ ብዙኅ ሕዝቢ ከዓ ተዓንቀፈ። ፫) ኢየሱሳውያን ብመዓልቲ ጸም ካብ ሥጋ ደኣ እምበር ጸግን እንቋቊን ፍቐድ ኢዩ ይብሉ ነበሩ። ፬) ኢየሱሳውያን ኣብ ውሽጢ ቤተክርስቲያን ዙሉ ሕዝቢ ኪኣቱ ይግባእ ኪብሉ ከለዉ፡ ሊቃውንቲ ኢትዮጵያ ግን እቶም ንጹሓት ጥራሕ ይእተዉ ይብሉ ነበሩ። ከምኡ'ውን ፭) ታ ቦት ብዕንጨይቲ ክንዲ ዝኸውን ብእምነበረድ ይኹን ዚብል ባህሊ ንተዋህዶ

ሐዲሽ ኮይኑ ተራእዮም ። ስለዚ ኣብ መንጎ ኢየሱሳውያንን ሊቃውንቲ ኢትዮጵያውያንን ዝነበረ ሸለል ኪበሃል ዚከኣል ነኣሽቲ ነገራት ደኣ እምበር ኣብቲ መሠረታዊ እምነት ክርስትናስ ዝተሸራሸሩሉ ዘሎ ኣይመስልን ።

ምዕራፍ ፳፩

፩- ታሪኽ ቤተክርስቲያን ብጊዜ ኤንሳይትንመንት — ኢሉሚኒዝም (ብርሃነዊነት)

ማእከላይ ክፍለ ዘመን - ሚድል ኤይጅስ - ዘመነ እምነት ተባሂሉ ምተጸውዐ፡ በዚ ዘመናት'ዚ ኣብ መንጎ ሕዝቢ ናይ ሃይማኖት ስምዒትን ርድኢትን ኣዝዩ ውዕዉዕ ነበረ ። ረናዓንስ ከብ ዝተባህለ ዘመን ንድሓር ግን፡ ናይ እምነት ናይ ሃይማኖት ዝሕለት ኣብ ሞንጎ ሕዝቢ ኪርእ ጀመረ፤ ከምኡ'ውን ንናይ ሃይማኖት ዓናትጽ ኣብ ጥርጥር ዚውድቑ ሓሳባት ኪዘርጋሕ ጀመረ ። ወድሰብ ኣብ ናይ ስነ ጥበባት ፍልጠት (ሳይንስ) ዓባይቲ ስጉምትታት ብዝገበረ ኣውራ ከዓ ብዛዕባ ኣቀማምጣ መሬትን፡ ኣቀዋውማ ፀሓይን ዝምልከት ምስ ቃል ቅ- መጽሓፍ ዚጋጮ ዚመስል ናይ እኒ ጋሊለዮን ኣባ ኮፐርኒኮን ሓዲስ ትምህርቲ፡ ኣብ ሞንጎ ምእመናን ናይ ምህውታተ ዝምባሌ ኣምጽኦ ። ጽንሕ ኢሉ ድማ ስራሕ ዚሳልጣ መካይን ተማህዛ፡ ወድሰብ ንሓዲ ነገር ኪሰርሕ ሰሙናት፡ ኣዋርጎ ዝወሰደሉ ዝነበረ ነገር፡ በዘን ሓደስቲ መካይን ብዘይ ብዙኅ ድኻም ብሓጺር እዋን ኪሰራሕ ምስተራእየ፤ ኣብ ናይ ወድሰብ ዓቕሚ ብዙኅ ተስፋ ተነብረ፡ ናይ ኣምላክ ኣድላይነት ኣብ ሞንጎ ደቂ-ሰብ ኣዚዩ ኪዝሕል ተረኸበ ። ከምኡ'ውን በዚ እዋን'ዚ ናይ መራሕቲ ቤተክርስቲያን ንይሊ ሥልጣን ረዚኑምዎ ዝነበሩ ብዙኃት ሰባት ካብ ሥልጣን ጳጳሳት ኪላቐቑ ተተምነዩን ፈተነን ።

ኤንሳይትንመንት ወይ ድማ ኢሉሚኒዝም ዝተባህለ ፍልስፍና ኣብ ናይ ኣእምሮ ወድሰብ ሓይሊ ምምርማር ዝኣምን ብምዃን፡ ነዚ ፍልስፍና'ዚ ዚኸተሉ ሰባት ብኣእምሮ ደቂሰብ ዘይርጻእ፡ ዘይፍታሕ ዘበለ ዙሉ ኪእመን ዮብሉን ኪብሉንቲ ምስጢራዊ ቃላት ናይ ኣምላክ ኪነጽጉ ተረኸቡ ። እምነት ክስ ብኣእምሮ ደቂ ሰብ ዚጭበጥ ጥራሕ እምበር፡ ብሽም ኣምላክ ተናጊሩም ኢዩ ኢልካ ምእማን ኣይኮነን ኪብሉ ተረኸቡ ። እዚ ሓዲስ ኣተሓሳስባ'ዚ ኣብ ሞንጎ ሕዝቢ ናይ ሃይማኖት ኣስሓሓብ ፈጠረ ። ኣብ ብዙኃት ከዓ ናይ እምነት ዝሕለትን ክሕደትን ተራእየ ። ናይ ሃይማኖት ኣስር ካብ ምምሕዳር ሃገር፡ ካብ ኣብያተ ፍርዲ፡ ካብ ኣብያተ ዕዮ እናለቐቐ መጽ ። “ነፍሲ ወከፍ ሰብ ቃሕ ዝበሎ ይእመን፡ ንሕይወቲ ከም ዝደለየ ይምራሕ፡ ዚብል ናይ ካፒታሊዝም ሱር ተጸንሰ፡ ንቃል እግዚኣብ ሔር ኮነ ንናይ መራሕቲ ሃይማኖት ትምህርቲ ዚቃወም ሓሳባት ኪዘርጋሕ ጀመረ ።

ኤንሳይትንመንት ኣብ ዓዲ እንግሊዝ ብመበል 1፯ ክፍለ ዘመን ኢዩ ዝጀመረ ። ድሮ ብ1፻፲፱ ዓ-ም- ኣብ ናይ ዓዲ እንግሊዝ ሕገ-መንግሥት “ናይ ሕሊና (ናይ ሃይማኖት) ናጽነትን፡ ርእይቶኻ ብጽሑፍ ናይ ምዘርጋሕን” መሰላት ናጽነት

ተአወጀ። ፍራማሶን ዝተባህሉ ተጻይ ሃይማኖትን ውሉደ ክህነትን ዚፃዩ ሰወራት ማግበራትን፤ ነጻ ተፈላሰፍትን በዚ ጊዜ'ዚ ገጂኖም ይርእዩ።

ናይ ኤንላይትንመንት ሳዕቤን አጸቢቓ ዘስተማቅረት ሃገር ግን ዓጺ ፍራንሲያ ኢያ። መበል ፲፰ ክፍለ ዘመን ኣብ ዓጺ ፍራንሲያ “ዘመነ አረምነት” ተባሂሉ ኢዩ ዚጽዋዕ። ክርስትና ኣዚዩ ተጻኺሙ፣ ሥርዓት ሃይማኖት ተጣሒሉ ይርእ ነበረ። ብዙኃት ካብ ውሉደ ክህነትን ሽሞኛታትን፣ ነገሥታትን ኣብ ናይ ሞራል ብልሽውና ወዲቆም ንሕዝቢ የፃንቅፉ ነበሩ። ናይታ ሃገር ምሁራን ድማ ሃይማኖቶም ጠሊሞም፣ ንካልኣት መርዛም ምህሮታት የስፋሕፍሑ ነበሩ። ማንም ተራ ሕዝቢ ድራር ዕለቱ ስኢኑ ብሓለንጊ ጥሜት እንኪገረፍ፣ ሓደት ህሩፋት ከፃ ብጽጋብ ነቲ ም ይርእዩ ነበሩ። ርትዒ ዘይብሉ ምምሕድዳር ኣብ ዙሉ ጉሊሁ ይርእ ነበረ።

ካብ ኤንላይትንመንት ጠቐሚ እውን ተረኺቡ ኢዩ። ንኣብነት'ኳ ብማእ ከላይ ክፍለ ዘመን ወድሰብ ናይ ተማራማሪነቱ ኃይሊ ረሲዑ ንኡሉ ኣሚን ብማለት ጥራሕ እናተቐበለ፣ ብፍልጠት ንኪያስጉም ብስልጣኔ ንብረቱ ንከየማሓይሽ ተፃጊቱ ኢዩ። ብዛዕባ ናይ ስነ ጥበባት ፍልጠት ዝመጽ'ኳ “ማእከላይ ዘመን” “ዘመነ ጸልማት” እውን ምተባህለ። ክንደይ ጥበበይናታት ሰራሕቲ ሓጺን፣ ኣቃመምቲ፣ ጠንቁልቲ ተባሂሉም ተቐቲሎም ኢዮም። ክንደይ መሳኪን መበላታት ምስ ምዉታት ይዛረባ ኢዮን ተባሂለን፣ ጥንቁሳን ሕማምን የውርዳ ኢዮን፣ ሰብ ይሕዛ ኢዮን ተባሂለን ኣብ ንህሪ ብሕይወተን ተጠቢሰን ኢዮን። ኣብ ናይ ሃይማኖት ነገራት እውን ኣብ ገገሊኡ ዓንቀጽ-ሃይማኖት ናይ ርእይቶ ፍልልይ ዝገለጹ ሰባት ኣብ ናይ ሮማዊት ቤተ ክርስትያን ቤት ፍርዲ ድሕሪ ቀሪቦም፣ ብዘይ ርሕራሔ ኣብ ሃልሃል ዝበል ሓዊ ተጠቢሶም። ስለዚ ማእከላይ ክፍለ ዘመን ንናይ ወድሰብ ብርሃነ-ኣእምሮ ሸፊኑ ብምዕጋት ብዙኅ ጉድኣት ኣምጺኡ ኢዩ፣ ሽሕ'ኳ ብጠቐላላ ዘመነ እምነትን ሃይማኖትን ክንብሉ እንተኽኣልና፣ ናይ ኤንላይትንመንት ፍልስፍና ግን ንናይ ማእከላይ ክፍለ ዘመን ኢሳይንሳዊ ጠባይ ወጊዱ ንወድ ሰብ ናይ ምምርማር መፃርጉ መሊሲሉ ኢዩ።

በዚ እዋን'ዚ ናይ ካቶሊካዊት ቤተክርስቲያን ዓንዲ ማእከል ኮይኖም ኣብ ናይ ሰፍሓት ወንጌል ስራሕ፣ ኣብ ምዕባሌ ኣብያተ ትምህርቲ፣ ኣብ ጉስነት ነፍሳትን ተዋፈሮም ዝነበሩ ኢየሱሳውያን ዝተባህሉ መነኮሳን ኢዮም፤ ንሳቶም ኣብ.ልዕሊ'ቲ ኩላቶም መነኮሳን ዚምሕሩም ናይ ተአዝዞ፣ ናይ ድኽነት፣ ናይ ንጽሕና መብጽፃ፣ ብተወሳኺ ራብዓይ ማሕላ “ተአዝዞ ንር-ሊ- ጳጳሳት” ዚብል ኣለ ምም፣ ንር-ሊ- ጳጳሳት የማናይ ኢዶም ኢዮም፣ ስለዚ ከፃ ብጊዜ ኤንላይትንመንት ናይ ር-ሊ- ጳጳሳት ስልጣን ኪድፈር፣ ካብ ናይ ቤተክርስቲያን ትምህርቲ ገሊኡ ዓናቅጽ ኪከሓድ ምስረአዩ፣ ኢየሱሳውያን ተቢሮም ተኸላኸሉ፤ ከምኡውን ምስ ቶም ኣብ ናይ ወድሰብ ዘይዕገት ኃይሊ ምምርማር ዚኣምኑ፣ ምስቶም ኣብ ናይ ወድሰብ ምዕባሌ ብርቱዕ ተስፋን ሃረርታን ኣንቢሮም ንኣምላሽን ንሓልዮቱን ሸለል ኢሎም ዝነበሩ ሰባት ዝተፈላለዩ ርእይቶን ዝተረሓሓቑ ኣተሓሳስባን ኣርአዩ። እዞም መነኮሳን እዚኣቶም ከም ናይ ቤተክርስቲያን ንናይ መንበረ ሮሚን ተኸላኸልቲ ኮይኖም ስለ ዝተራእይዎ፣ መንግሥቲ ፈረንሳ ብወርኒ ነሐሴ ፲፯፻፷፪ ናይ ኢየሱሳውያን ማግበር ፈጸሙ ኪድምስስ ፋሕፋሕ ኪብል ኣወጀ።

ከምኡውን መንግሥቲ ፖርቱጋል ኣብ ደቡብ ኣመሪካ ኣብ ልዕሊ ደቀባት፡ ማለት ቀያሕቲ ህንዳውያን ብዙኅ ግፍዕን ጭፍጨፋን የካይድ ነበረ'ሞ፡ ኣብቲ ቦታ ዝነበሩ ልኡኻት ወንጌል ኢየሱሳውያን ስለዝነበሩ፡ ነዚ ተግባራት ጭካኔ ብምውጋዝ ምእንቲ መሰል ደቀባት ደቡብ ኣመሪካ ተቓውሞ ኣስምዑ። መንግሥቲ ፖርቱጋል ነዚ ደሃይ ተቓውሞ ሸለል ኪብሎ ኣይከኣለን፡ ስለዚ ከዓ ኣብ ልዕሊ ኢየሱሳውያን ብርቱዕ ስደት ኣልዓለ። ኣብ ግዝኣቱ ዚርከብ ገዳማቶምን ንብረቶምን ዘረፈ፡ ናቶም ኣባላት ማኅበር ግን ከም ውልቀ ሰባት መጠን ብክህነ ቶም ኬገልግሉ ተፈቓደሉም።

ቤተ ክርስቲያን

ብጊዜ ዕግርግር ዓፄ ፈረንሳ

ፍረንች ረዕሱሽን ፲፯፻፹፱ - ፲፰፻፺፱

ብሓደ ወገን መንግሥቲ ዓፄ ፈረንሳ ፈውዳላዊ ብምንባሩ፡ ብልሽውን ድኹምን ነበረ'ሞ፡ በቲ ሓደ ከዓ ናይ ወድሰብ ክእለት ምምርማር ብዙኅ ተስፋታት ከፈቱ ብምንባሩ፡ ኣብ ሞንጎቲ ጭቁን ድኻ ሕዝቢ ናይ ናዕቢ ትሒም ትሒም ተጀመረ። ብወርኒ ሰነ ዕለት ፲፯/፲፯፻፹፱ ዓ-ም- ሕዝቢ ፈረንሳ ንኣብዮት ተላዕለ። ንመራሕቲ ዓፄ ስልጣኖም መንዚዑ ኣግደፎም። በዚ እዋን'ዚ ውሉደ ክህነት፡ ብወገን መራሕቲ ዓፄ ኢዩ ዝነበረ ቁጽሮም፡ ሕዝቢ ካብ ሰቡ-ሥልጣን ፈልዩ ኣይርእየምን ነበረ። ብመጀመርያ ንብረት ቤተክርስቲያን ዘበለ፡ መሬት ይኹን ዓበይቲ ሕንጻታት ዙሉ ኣብ ኢድ ሓፋሽ ሕዝቢ ኣተወ። እቶም ናይ ኣብዮት መራሕቲ ዝነበሩ ከዓ ብዛዕባ ኣክያይዳ ቤተክርስቲያን ሓድሓደ መምርሒታት ኣወጁ። ኣቡናት ኩላቶም ኪወርዱ፡ ሓደስቲ ከዓ ብሕዝቢ ኪምረጹ፡ ከምኡ'ውን ናይ ሓንቲ ዓፄ ቆሞስ፡ ዓፄ ተሳማሚዖም ዝሸሙዎ እንተዘይኮይኑ፡ ኣቡን ሂቡና ኢልካ ምቕባል ኣየድልን ተባህለ። ብዚከኣል መጠን ናይ ሮማ ቤተ ክርስቲያን ኢያ ኣብ ናይ ፈረንሳ ቤተክርስቲያን ከይተእቱ ንማለት ርክብ ኪቋረጽ ተኣወጀ። ከምዚ ኢሉ ከዓ ናይ ዓፄ ፈረንሳ ቤተክርስቲያን ብሒራዊት ቤተክርስቲያን ኮነት። ብዙጋተ ኣቡናትን ካህናትን ብማሕላ ተኣማንነቶም ነዚ ሓድሽ ሕዝባዊ መንግሥቲ ድኣ እምበር ንሮማዊ ር-ሊ- ጳጳሳት ከምዘይኮነ ኣረጋገጹ። ሓደ ክልተ ጥራሕ ንመንበረ ጴጥሮስ ኣይንጠልምን ኪብሉ ርክቦም ምስ ሮማ ቀጽሉ። ኣብ ሞንጎ መራሕቲ ሃይማኖት ጥልመታትን ዕግርግራትን ኮነ ኣብ ሞንጎ ተራ ሕዝቢ ከዓ ታህፃኸን ረብሻን ኣተወ። ሓድሽ ኣብዮታዊ መንግሥቲ ፈረንሳ ኣሰር ክርስትና ዘበለ ኬጥፍእ ተለሙ ነበረ። ንኣብነት መዓልቲ ሰንበት ካብ መራሕ ዕለት ተደ ምሰሰት መዓልቲ ዕረፍቲ ኣብ ሰሰሙን ክንዲ ዚሽውን ኣብ ዐዐሰርተ መዓልቲ ኮነ ስለዚ ከዓ ሕዝብ ክርርቲያን ብሰንበት መዓልቲ ካብ ሰራሕ ኣዕሪፉ ናይ ነፍሱ ጉዳይ ዚገብረሉ ዝነበረ ልምዱ ኪገድፍ ተገደደ። ናይ ክርስትና ዓበይቲ በዓላት ተሪፎም ብናይ ሓድሽ ኣብዮታዊ መንግሥቲ በዓላት ተተክሉ። ብዙኅ ኣብ ያተ ክርስቲያናት ያይ መደይ ኢልካ ናብ መሓድሮ መጽዓኛ ተለወጠ። ኣብ እኒ “ኖትር ዳም ዱ ፓሪ” ዝእመሰሉ ዓበይቲ ካተድራለታት በብዓይነቱ ምርሻስ ተፈ

ጸመ ። ብዙኅ ገዳማት ተዘረፈ “ክሉኒ” ናይ ዝተባህለ ገዳም ኣልባሳት ቤተክርስቲያን ዘሕረሩ ሰባት ካብቲ ኣልባሳተ መኺኹ ዝተረፈ ፈትሊ ወርቂ ሸፂ ኪሉ ረኽቡ ይበሃል ። ብዙኃት ካህናት ዝሃ ዓጽዮም ብፍርቂ ለይቲ ብገቡእ መስዋዕቲ ቅዳሴ የዕርጉ ነበሩ፤ ብዝተረኽቡሉ እዋን ከዓ ከም እንስሳ በረኻ ይህደኑ ነበሩ ። ውሉደ ክህነት ብወገን እቶም ጨቂንቲ ብጉልበት ሰብ ተበለጽቲ ህሩፋን ንይቶት ተቈጺሮም ብርቱዕ ጭንቂ ተጓነፎም ።

እንተኾነ እዚ ኣሰር ኣምላኽ ዘይብሉ እዋን ንነዊሕ ኪጸንሕ ኣይከኣለን ። ስለዚ ከዓ በብቁሩብ ዙነታት ዝሕል ኪብል ጀመረ’ም ተዓጽዮም ዝነበሩ ኣብያተ ክርስቲያናት ተኸፍቱ፣ ሃዲሞም ዓዲ ገዲሮም ዝነበሩ ውሉደ ክህነት ኪምለሱ ተፈቐዶሎም፣ ከምኡ’ውን ብ፲፰፻፳ ዓ-ም ናይ ቤተክርስቲያን መራሕ ዕለት እንደገና ኪዝውተር ተፈቐደ ። ናይ ፈረንሳ ኣብዮታውያን በብሓደ ኪሞቱ ምስጀመሩ ከዓ ኖፖሊዮን ቦናፓርተ ዝተባህለ መንእሰይ ጀነራል ኣብ ዙፋን ፈረንሳ ተቐሚጡ፣ ካብ ዓወት ናብ ዓወት እናተሳገረ ንኹሉ ጨቢጡ ነበረ’ም ኣብ ዓዲ ፈረንሳ ብመጠኑ ህድኣትን ቅሳነትን ተመልሰ፣ ምስ መንበረ ሮሜ ከዓ ስምምዕ ተፈራረመ ።

፫- ናይ ር-ሊ- ጳጳሳት ምድራዊ ግዝኣት መፈጸምታ

ናይ መንበረ ሮሜ ር-ሊ- ጳጳሳት ንከተማ ሮማ መሓለዊ ኪኾኖም ከምኡ እውን ካብቲ ኣታዊ ግብሪ መካየዲኦም ኪረኽቡ ኪብሉ ከተማ ሮማን ከባቢኣን ግዝኣት መንግሥቲ ር-ሊ- ጳጳሳት ጌሮማ ነበሩ ። በቲ ጊዜ’ቲ ድማ መንግሥቲ ጣልያን ኣብ ብዙኅ መንግሥታት ተጨራሪማ ብደቡብ ኣብ ትሕቲ መንግሥቲ ስጳኛ፣ ብሰሜን ኣብ ትሕቲ መንግሥቲ ኣውስትሪያ ኣትያ ነበረት ። ሕዝቢ ጣልያን ድማ እቲ ጥንታዊ መንግሥቲ ሮማውያን ኣቋሙ ሓደ ሃገርን ሓደ መንግሥትን ንኪኸውን ብርቱዕ ሃረርታ ኣሕደረ’ም ኣበዩ በረኻኡ ብዙኃት ጣልያን ሸፈቱ ድሕሪ መሪር ውግእ እውን ካብ እስጳኛን ኣውስትሪያን ነፃ ወጽኡ ። ድሕርዙይ ብጋሪባልዲ ዝምራሕ ነጻ መውጽኢ ወተሃደራት ጣልያን፣ ንከተማ ሮማን ከባቢኣን ካብ ግዝኣት ር-ሊ- ጳጳሳት ፒዮስ ፱ይ ንኬውጽኡ እዋ፣ ሮማ ዝርእስ ከተማኣ ሓንቲ ዓባይ ኢጣልያ ኪምስርቱ ምስ ወተሃደራት ጳጳስ ኣብ ገምገም ሮማ ውግእ ገጠሙ፣ ብዙኅ ጎልቀት’ውን ኮነ፣ ኣብ መጨረሻ ግን ወተሃደራት ጣልያን ፖርታ ፒያ ብዝተባህለት ወገን ሮማ ጥሒሶም ኣተዉ፣ ንሮማ ከዓ ኣብ ቁጽጽሮም ኣእተዉዋ፤ ር-ሊ- ጳጳሳት ፒዮስ ፱ይ ድማ ኣብ ሓንቲ ንእሽቶይ ቫቲካን እተባህለት ክፍሊ ሮማ ተወሲኖም ተረፉ ።

ከምዚ ኢሉ ከስ ናይ ሮማዊ ጳጳስ ምድራዊ ስልጣን ፈጸሙ ተሓከ ። እንዳዕ ከዓ ተረፈ፣ ንቤተክርስቲያን ዓቢይ ሸኽሚ ኢዩ ዝተራገፈላ ። ር-ሊ- ጳጳሳት ንምድራዊ መንግሥቶም ኪሕልዉ ክብሉ ምስ ክንደይ ዘይብቁዓት ሰብሥልጣን ሻርነት ጌሮም፣ ሓድሓደ ጊዜ ድማ ምስቶም ውሉዶም ዝኾኑ ምእመናኖም ውግእ ገጢሞም ኢዮም ። ሎሚ ግን ምድራዊ ሥልጣን ዘይብሎም ጳጳሳት ምስ ኹሎም መንግሥታት ዓለም ኪዛረቡን፣ ብኹሎም ኪስምዑን ክኢሎም ኣለዉ ። ር-ሊ- ጳጳ

ሳት ጳውሎስ ሂይ ድማ ነቶም አብ ውሽጢ ሻቲካን ዚሰርሑ ናይ መዓጀቢ ወተሃ ደራቶም ፡ ሱብ ኪጐድእ ዚኸእል ዘበለ መሳርሒ ከይሕዙ ከልከሉ ። ቤተክርስቲያን “ካቶሊካዊት” ማለት ናይ ኩሉም ሕዝብታት ዓለም ሓቋፊትን ጠርናፊትን ኢሉ ኢዩ ጐይታና ኢየሱስ ክርስቶስ ዝመስረታ ፡ ስለዚ ከዓ ኢያ ንኩሉም ነገሥታት ዓለም ብዘዩ ሻርነት ብትንቢታዊ ተልእኮእ እትግበሶ ፡ እትገንሕ ። ቤተክርስቲያን አውራ በዚ ሎሚ ናይ መቻልሕ ሰላም አዋጅ ንኩሉ ተብጽሕ ፡ ሻርነት እንተገበረት ከዓ ምስ ድኻን ምስ ውጹዕን ድኣ እምበር ምስ ጨቋንን ጨካንን አይኮነትን ።

ምዕራፍ ፳፪

አቡነ ያዕቆብ ዩስጢኖስ

ካቶሊካውያን አብ ሰሜናዊ ኢትዮጵያ

ቤተክርስቲያን መንበረ ሮሜ ብዛዕባ ኢትዮጵያ ተገንዚባቶ ዝነበረት ኮምዚ ዚሰብስ አዩ ። ክልቲኤን አብያተ ክርስቲያናት ማለት መንበረ ጴጥሮስ ሮሜን ፡ መን በረ ፍሬሚናጦስ ሰላማ ከሣቲ ብርሃን አኩሉምን ፊት ንፊት ተረአእየን ብዛዕባ አናቅጽ ሃይማኖት ዝተጋጨዋሉ ዕለት ወይ ቦታ ኣብ ታሪኽ አይዝከርን ኢዩ ። ፍልልይ እንተሉ ካብ ራሕቂ ዝተላዕለ ከምኡ’ውን ካብ ፍልልይ ቋንቋ ፡ ባህልን ፡ ልምዲ ክርስትናን ደኣ እምበር መሠረታዊ ዝኾነ ናይ ክርስትና አፈላላይ ከምዘየሉ ፡ መንበረ ሮሜ ትኣምን ነበረት ። እቲ ምስ ስም ኢየሱሳውያን ዝአመሰሉ ሰባኸቲ ወንጌል ዝተረኸበ ግጭት ካብ ናይ ሓድሓዶ ሰባት ናህርን ፡ ካብ ዋሕዲ ጥበብን ፡ ጥንቃቄን ፡ ካብ ሕጽረት ሜላ-ምውስሳእ ዝአመሰለ ደኣ እምበር ካብ መሠረት አይኮነን ። መንበረ ጴጥሮስ ነዚ እምነት’ዚ ተመርኩዛ ነቲ ጐይታና ኢየሱስ ክርስቶስ “ከመ ይኩኑ አሐደ” እናበለ ኣብ መዓልቲ ፊናዋኡ አምራሩ ዝለመነልና ፡ ሓድነት ኣብ ግብሪ ንምትርጓም ብዚብል ሃረርታ ጸጸኒሓ ልኡካነ ወንጌል ናብ ኢትዮጵያ ትልእኸ ነበረት ።

ካብዚአቶም ብመንፈስ ጽድቅን ብኡነተኛ ፈታዊነት ኢትዮጵያውያንን ዝተወርዩ አቡነ ያዕቆብ ዩስጢኖስ ይበሃሉ ። ኣብ ኢጣልያ ሳንፊል ኣብ ዝተባህለ ዓዲ ካብ ሕያዎት ስድራቤት ብ፲፰፻ ዓ-ም- ተወልዱ ፡ ወዲ ፲፰ ዓመት መንእሰይ እንኪኾኑ ጸዋዕታ ምንኩስናን ክህነትን ተሰሚዑዎም ኣብ ማኅበር ደቂ ቅ- ሺንቸን ስዮስ ኣተዉ ። ኣብ ዝተዋህቦም መዝነት ፡ ኣብ ዝተለእኹሉ ዓዲ ፡ ሕዝቢ ብመንፈስ ትሕትናኦምን መንፈሳውነቶምን ይግረምን ይሕነጽን ነበረ ፡ ሰባ ሥልጣንን ምእ መናንን ቀልጢፎም ንክብ ዝበለ መዓርጋት ጽጽስና ኪትምነሉም ጀመሩ ፡ ትሒም ትሒም ምስ በዝሐ ፡ ኣብ እዝኒ ኣባ ያዕቆብ እውን በጽሐ ። ብሓደ ወገን ንኸ ምዚ ዝአክል መዓርግ ኣይብቐዕን ኢዩ ኪብሉ በቲ ሓደ ድማ ኣብ ተልእኮ ወን ጌል ኪዋፈሩ ስለ ዝደለዩ ፡ ነሕሉቆም መልእኽቲ ጽሒፎም ንምድሪ ኢትዮጵያ

ከመጽ ለመነ፡ ፍቅር ረኪበም ከዓ ብ፲፫ ጥቅምቲ ፲፰፻፴፱ ዓ-ም-ፈ- አብ ባጽዕ አተዉ። ካብዚ ከዓ ንዓድዋ ቀጸሉ። አብ ዓድዋ ብብሕትውናን ብጸሎትን ቋንቋ ልምድን እናጽንዑ፡ አብ ናይ ኦርቶዶክሳውያን ተዋህዶ ምስ መዘምራን ማገሌት ቆይዋም እናሓደሩ፡ ብኹሉ አንባብራሉም ኢትዮጵያዊ ኪኾኑ ይጽዕሩ ነበሩ። እዚ ከዓ ንቃል ዓለም ወይ ንኬምስሉ ዘይኮነስ፡ እንታይ ድሓ ብሓቂ ናይ ኢትዮጵያ ሥርዓተ ሊጡርጊያ ኣስተማቂሮም ሰብን ልምድን አብ ልበም አትዩ ማሪኹዎም ስለ ዝነበረ ኢዩ።

ብመንፈስ ትሕትናእምን፡ ፍቕርምን፡ ተጋድሎእምን ዝተደነቐ ሰባት በብሓደ ኬዕልልዎም አብ ገዝእም ይመጹ ነበሩ፤ ሓዲሓደ ከዓ አዋቢቆም ብዛዕባ ኣናቅጽ ሃይማኖት ይሓትዎም ነበሩ፤ ፍልላይ ስለ ዘይረኣይሉ ከዓ ብዙኃት አብ እምነት አቡን ያዕቆብ አተዉ። ብ፲፰፻፵ አብ ዓድዋ ጥራይ ሓደ ሚእቲ ዚኾኑ ካቶሊካውያን ነበሩ፡ ደጊያት ውቤ፡ በቲ ጊዜ'ቲ ገዛኢ ናይ ትግራይ ዝነበሩ እውን ጽቡቕ ሌላ ነበሮም፡ ዜናእም ከዓ በብቀሩብ አብ ምሉእ ትግራይ ተሰምዑ።

በዚ እዋን'ዚ አብ ኢትዮጵያ ካብ ኃያሎ ዓመታት ማለት ካብ ፲፰፻፳፰ ዓ-ም-ፈ- ሊቀ ጳጳሳት ጉዲሉ ነበረ'ዎ ደጊያት ውቤ ንአቡን ያዕቆብ ነቶም ካብ ግብጹ ሊቀ ጳጳሳት ከምጽኡ ዝኸዱ ኢትዮጵያውያን ኬሰንዩሎም ሓተትዎም፡ ንሶም ከዓ ሽሕ'ኳ ብዙ'ሃ ድኻምን ኩለልን ከምዝነበሮም እንተፈለጡ እዚስ ዓቢይ እን ልግሎት እንድዩ ብማለት ብ፲፰ ጥሪ ፲፰፻፵ ካብ ማይ ደሰዕታ (ዓድዋ) ምስ ፮ ልኡኻት ምስ ፳፩ ነጋድያን ኢየሩሳሌምን ተበገሱ። ካብ ባጽዕ ንጅዳ ብ፲፬ መዓ ልቲ አተዉ፡ ካብ ጅዳ ንሉወዝ ድማ ፴ መዓልቲ አድለዮም፡ ምክንያቱ ባሕሪ ይናወጽ ስለ ዝነበረ።

አቡን ያዕቆብ ተልእኮእም ምስፈጸሙ፡ ነቶም ልኡኻት ሓዞም ከሳብ ሮሜ መንበረ ጴጥሮስ ተዛወሩ፡ ብኣኡ ኣቢሎም ከዓ ንኢየሩሳሌም ንግደቶም ፈጸሙ'ዎ ድሕሪ ነዊሕ መገሻ ንኢትዮጵያ ተመልሱ። ብመጀመርያ ከዓ ንናይ ሰሜን ኢትዮ ጵያ ከበሳን በጎስን በጽሑ፡ ንሓሙሽተ ዓመታት ዚኣክል ንገዳማት ትግራይ እና በጽሑ ምስ ብዙኃት መነኮሳት ተላለዩ። ከምኡ'ውን ክልተ ጊዜ ናብ ምድሪ መን ሳዕ በጽሑ። አብ ሓደ መገሻእም ብድባርዋ ብሸከቲ ኣቢሎም ሓዘጋ አብ እንዳ ኣብእም ንራኢሲ ወልደንኪኤል ከምዝሓደሩ ይዝከር። አብ ምድሪ መንሳዕ አብ ገዳም ደብረሲና ኖዕርቶ ነበሩ። ብ፲፰፻፵፱ ዓ-ም-ፈ- ድማ ደብረ ቢዜን ከምዝበጽሑ ይዝከር።

በዚ ጊዜ'ዚ አብዚ? ዝሰበሮ ዓድታት፡ ካቶሊካውያን ነበሩ፡ ዓድዋ፡ እን ትጭ፡ ጎልዓ፡ ዓሊቴና፡ ሓላይ፡ ታሕታይ ዝባን፡ ብዔራ፡ ገነተአተሽም፡ ሳዕ ሲዕ። ብወርኒ ዩካቲት ፲፰፻፶፪ ዓ-ም-ፈ- አብ ዝተገብረ ጸብጸብ አብ ሰሜን ኢት ዮጵያ ፱-፭ሸሕ ዚኾኑ ካቶሊካውያን ነበሩ ይበሃል። እንተኾነ ግዳ አቡን ሰላማ አብ ዕዳጋ ዓድዋ ከምዚ ኪብሉ አወጁ፡ “ንያዕቆብ ፈረንጂ አብ መገሻኡ ማይ ዘቐበለ፡ እንጊራ ዝሃበ፡ ሓዊ ጽሒሩ ዘቐበለ ነሉ ውጉዝ ኢዩ”። አብ ልዕሊ ካቶሊካውያን ናይ ስደት ደመና ኣንጸላለወ። ሓዲስ ዘርእ ክህነት ጉልዓ ተዘምተ። አቡን ያዕቆብ ንጊዜኡ ባጽዕ ወሪዶም ተቐመጡ።

አቡነ ያዕቆብ ዩስጢኖስ

ብጥቅምቲ ፲፰፻፶ ዓ-ም-ፈ- አቡነ ያዕቆብ ዋና መደበሮም አብ ሓላይ ጌሮም ምስ ኩሎም ተመሃርቶም ካህናቶም ተቐማጦም ነበሩ። አብኡ ምስ ሰብ ስያሕ ተላለዩ። አባ እምነቱ ዝተባህሉ ወዲ ጉንደር ካህን ሰዲዶም ከዓ ነቲ ዓድታት ናብ ሃይማኖት ንኬእትዉዎ የሰናድዉዎ ነበሩ። በብመዓልተን ከዓ ብ፲፰፻፶፪ ዓ-ም-ፈ- አቢለን እዘን ዓድታት እዚአተን አብ ካቶሊክ አሚኒን ነበራ፡ ሔቦ፡ አኩሩር፡ ዓዲቆንጺ፡ ዓዲ ፊኒዕ፡ ሚዒላ - - ጸኒሐን ከአ ዐበይቲ ዓድታት ከምእኒ ሠገነይቲ፡ ደግራ፡ ከምኡ'ውን ዓደንገርም ሰዓባ።

አቡነ ያዕቆብ አብ ከሰላ ኪሰብኩ እንከለዉ፡ አብ ምድሪ ቦጎስ ድማ ብጸ ዮም ወዲ ማኅበሮም አባ ስተላ ንሕዝቢ ቢለን ይሰብኩ ነበሩ። ስተላ ኮቩብ ማለት እዩ፡ እዞም ካህንዚአም ከዓ ብሓቂ ናይ ምድሪ ቦጎስ ኮቩብ ኢዮም። ከኢላን በሊሕን መንእሰይ ካህን ኢዮም ዝነበሩ። ንምድሪ ቦጎስ ብቱርኪ ዝተደገፉ ሕዝቢ ባርያን፡ ሚኒዓምርን ኪወርዎ እንከለዉ አባ ስተላ ብእግሮም ክሳብ ከሰላ ከይዶም ምስ ቆንስሉ እንግሊዝ ዎልተር ፕላውደን ተላዘቡ፡ ብቱርካውያን ተዘማቶም ዝነበሩ ፻፪ ሕዝቢ ቦጎስ ሓዞም ከዓ ንከረን ተመሊሶም ተቐመጡ። ብዙኅ ሕዝቢ ብፍቕሮም ተሳሒቡ ሃይማኖት ተቐበለ። ቅድሚ ፲፰፻፸፪ ከዓ አብ ወገን ቦጎስ ኣብዘን ዓድታት እዚአተን ካቶሊክ ከምዝነበሩ ይዝከር፡ ጽላለ፡ ድጊ፡ ዋስደምባ፡ ሽናራ ወዘተ-።

አቡነ ያዕቆብ አብ ሰሚን ኢትዮጵያ ብእግሮም፡ ምድሪ ቆላን ከበሳን ርሑ ቕን ቀረባን ከይበሉ ንኩሉ ድሕሪ በጺሖም አብ ያ፱ ዓመትን ፱ ወርሃን ዕድሜ እም ብሠሉስ ፴፩ ሓምለ ፲፰፻፳ ዓ-ም-ፈ- አብ በረኻ ዓሊገደ (ሐደለ) ምስ ኩሎም ደቆም ብንብዓት ተፋንዮም፡ ዕረፍቲ ጸድቃን አዕረፉ፡ ከም ትምኒቶም ከዓ አብ ሔቦ ተቐብሩ። ደድሕሪአም አቡነ ቢያንከሪ ተተክኡ፡ ንሶም ከዓ አብ ኢትዮጵያ መጀመርያ ቤት ማኅተም አእተዉ፡ አብ ከረን ከዓ ተኸልዋ፡ ምስኣ ድማ ናይ ሰራሕ ዕንጨይትን ሓጺንን ቤት ትምህርቲ ከፈቱ። ከምዚ ኢሉ ከዓ ሃይማኖት ካቶሊክ አብ ሰሜናዊ ኢትዮጵያ፡ አብ ሞንጎ ብዙኅ ጸገምን ድኻምን ተተኸለ።

ብጽጽ ሚያዝያ ፲፰፻፺፬ ሰደት ንካቶሊካውያን ካብ ዘይተጸበይዎ ወገን መጽም። ፍራንቆስኮ ክሪስፒ ናይ መንግሥቲ ጣልያን ናይ ቤት ምኽሪ ፕረዚደንት ዝነበረ፡ አብ ሃገርና ኣትዩ ዓመጽኛ ወራር የካይድ ዝነበረ ንጀነራል ባራቲየሪ መል እኸቲ ጽሑፉ ንኩሎም ሚሰዮናውያን ላዛሪስት ካብ ሰሜን ኢትዮጵያ አልቂቐ ንኬውጽአም ፤ገሮ። ምኽንያቱ ከዓ እቶም ሰበኸቲ ወንኬል ላዛሪስት ዓሌቶም ፈረ ንሳውያን ነበሩ'ም ነቲ ግፍፃዊ ወራር ጣልያን ንዓለም መሰኻኸር ኮይኖም ከይር ከቡ፡ ከምኡ'ውን ንናይ ኢትዮጵያ ንጉሥ ተጻይ ጣልያን ምስጢር ክየሕልፉ ሰለ ዝፈርሆም ነበረ።

ካብ ፴ ጥሪ ክሳብ ፬ ዩኒቲት ፲፰፻፺፭ ዓ-ም- አብ ዘሎ ጊዜ ሚሰዮናውያን ላዛሪስት ካህናቶም ኮነ ደናግሎም ምስቲ ዚፈትዉዎን ዚፈትዎምን ሕዝቢ ብንብዓት ተፈላልዮም አብ ባጽዕ ተራሽቡ፡ ዝኾነ ኮይኑ አብ ልቢ ውሉዶም ታሪኩም ብወ ርቂ ሰለ ዝተጸሕፈ ኪድምስስ አይተኻእለን።

ናይ ስብከት ኣቡነ
ያዕቆብ ፍረ ዝኾኑ ፡
በዓል ጥዑም ዝኸረ
ብፁዕ ኣቡነ ኪዳነማ
ርያም ካሳ ።

ብጽጊ ሓምለ ፲፱፻፳፪
ዓ- ም- ቅብኣ ጵጵሰና
ተቀብኡ ፡ ኣሥመራ
ኣትዮም ከዓ ኣብ እንዳ
ኪዳነ ምሕረት መን
በሮም ገበሩ ።

ከምዚ ኣሎም ከዓ
ድሕሪ ብዙሕ ጸዕሪ
ካቶሊካውያን ኢትዮጵ
ያውያን ካብ ናይ ኣጋ
ይሽ ሰበኽቲ ወንጌል
መሪሕነት ተላቂቆም
ብወዲ ሃገር ኪምርሑ
ጀመሩ ።

ንስራሕ ላዛሪስት ሚስቶናውያን ኪቕጽሉ ዝተመዘዙ ናይ ሰበኻ ሮማ መን ኮላን ደቂ ቅ- ፍራንቸስኮስ ካፑቺን ኢዮም ። አባ ሚካኤል በዓል ካርቦናራ ዝተ ባህሉ ከዓ ካብ ኣቡነ ክሩዝ ብጽጅ ጥቅምቲ ፲፰፻፺፭ ዓ-ም-ፈ- ካብ ላዛሪስት ናይ ስብከት ካቶሊካዊ እምነት መፋትሕ ተቐበሉ ።

ምዕራፍ ፳፫

፩ - ብወገን አምላኸን ተጻይ አምላኸን ፡

ብጽ መስከረም ፲፰፻፳፱ ዓ-ም-ፈ- ናይ ጋሪባልዲ መዳፍዕ ንምድራዊ ግዝኣት ር-ሊ- ጳጳሳት ካብ ታሪኽ ኪድምስስ እንከሉ ፡ ሰማንያ ዓመታት ቅድሚኡ ድማ ናይ ሓፋሽ ሕዝቢ መዳፍዕ ኣብ ባሕቲል (ፓሪስ) ነቲ ጥንታዊ መንግሥቲ ፈረንሳ ሱቕ ኣቢሉም ነበረ ። ዙነታት ዓለም ከስ ካብ መሠረቱ ይለዋወጥ ነበረ ። መንፈስ ዓለም ገኒኑ ይርኤ ነበረ ። ቤተክርስቲያን ሽሕንጻ ብመትከላ ንናይ ንዩዋይ ዓለም መንግሥቲ እግዚአብሔር ዝኾነት እትሓሊ ፡ ብሥጋን ብደምን ዝቆሙ ደቂሰብ ኢያ ተሓኒጸ ዘላ ። ስለዚ ድማ እዚ ናይዚ ዓለምዚ ሓላፊ ታሪኽ እውን ይግድሳዮ ። ስለዚ ድማ ኣብቲ ጩራሹ ተለዋዊጡ ዝርእ ዝነበረ ታሪኽ ዓለም ከመይ ገይራ ተልእኮኦ ከምእትፍጽም ኣጸቢቓ ኣስተንተነት ።

በዚ ጊዜ’ዚ ንሕንጻ ክርስትና ኬፍርሱ ዝተዓጥቁ ሰባት ተንሲኦም ነበሩ ። ተቐዳዲሞም ከዓ ፡ ሃገራዊ መንግሥትን ፡ ቤተ ክርስትያንን ሓንቲ ዘራኸብ ዮብሎ ምን ዚብል ሓሳባት ዘርግሑ ፡ እዚ ማለት ከዓ ዩሉ ስራሓት መንግሥቲ ብዘይ ሓደ ናይ ሃይማኖት ክርስትና ምንጽልላው ከምዚካየድ ገበሩ ። ንምዕብልና ገዳማት ንምዕንቃጽ ዘድሊ ብልሓታት ተፈጥረ ። እንተ ብስዉር እንተ ብግሁድ ንውሉደ ክህነት መዓንቀጽታታት ተፈጥረ ። እዚ ከምዚ ዝበለ ዓለማዊ ኣተሓሳስባ ንምራሃዊ ሕንጻ ክርስትና ከይተንክዮውን ኣይተረፈን ። ደቂሰብ ብፍርሃት እግዚአብሔር ዚፅገቱሉ ኮነ ፡ ብቤተ ክርስቲያን ዝተዋህበ ሕገ-ሞራል ንምፍንጻግ ተሃቀን ። ንመን እሰያት ካብ መንገዲ ሃይማኖት ንምልጋስ ብዙን ተጻዕረ ፤ ንኣብነት ክለመንሶ ፡ ናይ ፈረንሳ ቀዳማይ ሚኒስትርን ፡ ናይዚ ዓለማዊ ኣተሓሳስባ መራሕን ዝነበረ ከምዚ ይብል ነበረ ፡ “ውግእና ኣብ ዓውዲ ዙናተ ጥራሕ ኣይኮነን ፡ ኣብ ኣብያተ ትም ሀርቲ እውን ኢዩ” ።

እዚ ዓለማዊ ኣተሓሳስባ ዘይሩ ዘይሩ ኣብ አምላክ “ምእማን ወይ ዘይምእ ማን” ኣብ ዚብል ቀራን ሕቶ ተጠረፈ ። ሓድሓደ ናይዚ ጊዜ’ዚ ፍላስፋታት ከም እኒ ኣውጉስት ከምት ዝመሰሉ “ብዘይካ”ቲ ብሕዋሳትካ ዳህሲስካ ፡ ብዓይንካ እትርእዮ ፡ ሸቲትካ ፡ ሰሚዕካ ፡ ብቐጥታ እትፈልጦ ነገር እንተዘይኮይኑ ፡ ብኻልእ መንገዲ ዚፍለጥ ፡ ብምምርማር ጥራሕ እትርድኦ ክወን ነገር የልቦን ። ስለዚ እውን ንእግዚአብሔር ፡ ብግዳማዊ ሕዋሳትና ስለ ዘይንፈልጦ ፡ ክዉን ፡ ህልዊ ኣይኮነን ፤ ብቁጽራዊ ኣተዓቃቕና ዘይልካዕ ነገር ፡ ሓንቲ ዋጋ ዮብሉን ፡ አምላክ

ከሰ ብአጋዛዊ አዘራርባ ከትልክዎ ዘይከአል ስለ ዝኾነ፡ ዋጋ የብሉን ። አልዩ አየልዩ፡ ናቱ እምበር ናትና ጉዳይ አይኮነን” ዚብል አረግጥዎ ኣዘራርባን አተሓሳስባን ይዘርግሑ ነበሩ ። እዚአቶም ኣብ ፍልስፍና “ፖሊቲሲስተስ” ይበሃሉ ። እዞም ፍላስፋታት እዚአቶም ንስነ ጥበብ “ሳይንስ” ከም ሃይማኖቶም ጌርም ተቐቢሉም ዝነብሩ ኢዮም ። ረናን ዝተባህለ ሓደ ካብአቶም ብ፲፰፻፵፰ ዓ-ም-ፈ- “ስነ ጥበባት ሃይማኖትና” ኢዩ ኪብል ኣብ ጋዜጣ ጸሓፊ ። ብስነጥበባት (ሳይንስ) ጌርና ብተክኒካዊ ምዕባሌ ኣቢልና፡ ምድራዊ መንግሥተ ሰማያት ክንሓንጽ ኢና፤ ኣምላኽ ከዓ አዮድልዮናን ኢዩ ዚብል ኣዘራርባ የዘውትሩ ነበሩ ።

ካብዚ ዓመታት’ዚ ቁሩብ ቅድም ኢሉ፡ ቻርልስ ጻርዊን - ንዳሕራይ ንዘጣዕሶ - “ደቂሰብ ካብ ህበይ ኢና ብምዕባሌ መጸእና” ኪብል ናይ ኤፖሎሽን ትምህርቲ ፈልሲፋ ነበረ ። እዞም ንኣምላኽ ዝኸሓዱ ከዓ በዚ ትምህርቲ’ዚ ተጻይ ቅመጽሓፍ፡ ተጻይ ፈጣሪ፡ ዝበለጸ መሳርሒ ዝረኽቡ ኮይኑ ተራእዮም ። ፈጣርን ጋላዩን ኣምላክ የልቦን ንምባል ተቐዳደሙ ። ፍረድሪክ ኒቸ ዝተባህለ ሓደ ካብታቶም ጀርመናዊ ፍላስፋ “ንኣምላኽ ቀቲልናዮ ኢና፡ በዚ ከዓ ዝዓበየ ታሪኽ ፈጸምና ኢና” ኪብል ጭርሖ የስምዕ ነበረ ። ኣውጉስት ኮምት ድማ “ሆሞ ሆሚኒ ዴውስ” ማለት “ሰብ ንሰብ ኣምላኽ ኢዩ” ይብል ነበረ ። እዚ ማለቱ ከዓ ወድሰብ ኣብ ኣምላኽ ዝነበሮ እምነት እንኪገድፍ ብኡንብኡ እምነቱ ናብ ሰብ ይገብሮ ። ንኣምላኽ ኪህቦ ዝጸንሖ ኣምላኽን ሰግደትን ክብርን፡ ሰብ ንሰብ ኪህቦ ይግባእ ማለትዩ ። ስለዚ ከስ ንዓለም ዜዋፍራን፡ ዚገዝእን ወድሰብ ደኣ እምበር ኣምላኽ ኣይኮነን ማለት ኢዩ ።

፪- ማርክሲዝም፡

እኒ ኣውጉስት ኮምት፡ እኒ ፍረድሪክ ኒቸ፡ ፍልስፍናኦም ናብ ሓፋሽ ሕዝቢ ዘይበጽሖ ውጉን፡ ንጹል ፍልስፍና ነበረ ። በዚ ጊዜዚ ግና ኣብ ላንድን (ዓዲ እንግሊዝ) ሓደ ዓበይ ፍላስፋ ብቐጥታ ኣብ እዝኒ ሓፋሽ ሕዝቢ ዚበጽሖ ፍልስፍና ይትልም ነበረ ። ስሙ ካርል ማርክስ ይበሃል፡ ዓሌቱ ድማ ኣይሁዳዊ ጀርመን ነበረ ። ብ፲፰፻፲፰ ዓ-ም-ፈ- ተወሊዱ ብ፲፰፻፹፫ ዓ-ም-ፈ- ዓረፈ ። ኣቦ “ሳይንሳዊ ሶሻሊዝም” ኢዩ ። በዚ ጊዜና ማርክሲዝም እነሆ ሥጋን ደምን ለቢሱ፡ ብዙኃት ኣሕዛብ ዓለም ከም መምርሒኦም ተቐቢሎምም ይርከቡ ኣሎ።

ብጊዜ ካርል ማርክስ ኣብ ዓለም ቅጥዒ ዝሰለነ፡ መስርዕ ዘይብሉ፡ ፍትሕን፡ ርትዕን፡ ማዕርነትን ዘይፈልጥ ምክዕባተ ሃብቲ ይርእ ነበረ ። ሓደት ሃብታማት ብረሃጽ ሰፊሕ ሕዝቢ እናተበለጹ፡ ካብ ዜድልዮም ንላዕሊ ሀብቲ ኣኪቦም፡ መሰላት ሠራሕተኛ ረጊጺም፡ ነንሕድሕዶም ንናይ ሃብቲ ጸብለልታ ይቀዳደሙ ነበሩ ። ሰፊሕ ሕዝቢ ድማ መሓለዊት ትንፋስ ትኸውን ንእሽቶ እንጌራ ስኢኑ ይጭነቕ ነበረ ። ምሉኣት ስድራቤት ክሳብ ደቂ ፪-፭ ዓመት ሕጻናት ከይተረፉ ኣብ ናይ ሃብታማት ኣብያተ ዕዮ ተቋጺሮም ንነዊሕ ሰዓታት ንዘይጠቅም ደምዝ ኪኸቅሉ ተገደዱ ። ብእዋን ካርል ማርክስ ኮስ እዚ ክልተ ተቐራሪ ነገራት ብተልሒ ይርእ ነበረ ። ብሓደ ወገን ብጥሚትን ብስእነትን ዝተጸቕጠ ሰፊሕ ሕዝቢ፡ ቦቲ ሓደ ድማ ዘይዕገት መንፈስ ህርፋንን ስስዐን ዝለኸሮም ርእሰ-ማላውያን ። ማርክስ

ነዚ ዙንታት'ዚ አራቂቹ ተንተኖ፡ ሱሩን መንቀሊኡን አድቂቆ መርመሮ ። አብ ውሽጢ ሕሊናኡ ከዓ እዚ ነገራት'ዚ ኪቐጽል ከምዘይብሉ ውሳኔ አመሓላለፈ ። ሎሚ ማርክሲዝም ኢልና እንጽውዖ ዘሎና ፍልስፍና ድማ ሓንጻጸ ።

ማርክሲዝም ብክልተ ዓንጻ ዝቆመ ኢዩ፤

ሀ/ ዲያለክቲካዊ ማተሪያሊዝምን (ቁስ አካልነት)

ለ) ታሪካዊ (ሂስቶሪካል) ማተሪያሊዝምን ።

እዚ ክልተ እምነት'ዚ ናይ ዙሉ ዓለም፡ ናይ ዙሉ ዙንታት፡ እኹልን ብቐፅን መፍትሒ - መረድኢ ዝሓዘ ኢዩ ኢሉ ማርክስ አቕረበ ። ብዲያለክቲካዊ ማተሪያሊዝም ናይዚ ዓለምና አመጸጽኦ ወይ አፈጣጥራ ይፍታሕ ። እዚ ማለት ከምቲ አብ ክርስትና፡ አብ ምስልምና፡ አብ ካልኦት ሃይማኖታት ዚእመን፡ ዓለም ካብ እግዚአብሔር ፈጣሪ ኢዩ መበቂሉ ዘይኮነስ፡ ካብቲ ዘለዓለማዊ፡ መጀመርታን መጨረሻታን ዘይብሉ “ማተር” ወይ ቁስ አካል ብመልክዕ ተለዋዋ ጥነት ኢዩ ዚመጽእ ። ስለዚ “ማተር” ቁስ አካል - አብ ውሽጡ ብዘለዎ ሓይሊ፡ ባዕሉ ንባዕሉ ዝተፈላለየ ነገራት ይኸውን ። ስለዚ ከዓ ናይ እግዚአብሔር ፈጣሪነት የልቦን ማለት ኢዩ ።

ብታሪካዊ ማተሪያሊዝም ድማ፡ ካርል ማርክስ አብ ደቂ-ሰብ ንዝተረኸበ ማኅበራዊ ለውጥታት መረድኢ የምጽእ ። ኅብረተሰብ ከመይ ከምዝነበረን፡ ከመይ ከምዘሎን ንጽባሕ ከመይ ኪኸውን ምዃኑን ፈላልዩ የረድእ ። ብናይ ካርል ማር ክስ አተሓሳስባ ክስ ተለዋዋጣይ ታሪኽ ደቂ-ሰብ ፍሉይ ን ፍሉጥ፤ ብዝኾነ ሕን ጸጸት ኢዩ ዚጓዓዝ እምበር ደቂ-ሰብ ብናጻ ድላዩም ዚሓንጽዎ ዙንታት አይኮነን ።

“ሃይማኖት መደንዘዚ ቈጽሊ ኢዩ”

ማርክሲዝም አብ እምሳክ ዘይኣምን ፍልስፍና ጥራሕ አይኮነን ። እንታይ ደኦ ንእምነት እምሳኽ ካብ ሞንጎ ደቂ - ሰብ ምሕዩ ንኬውጽእ ዝተግጥቀ ተግባራዊ ፍፅሰፍና ኢዩ ። ስለዚ ንእምሳኽ ጥራሕ ዘይኮነስ ንሃይማኖት ዚቃወም አተሓሳስባ አዩ ። ቅድሚ ካርል ማርክስ ፎየርባኬ ዝተባህለ ፍላስፋ “ወደ-ሰብ ደኦ ኢዩ ንእግዚአብሔር ዝፈጠሮ እምበር፡ እግዚአብሔር ኣይ ኮነን ንወደ-ሰብ ዝፈጠሮ” ይብሉ ነበረ ። እዚ ማለቱ ከዓ እግዚአብሔር የልቦን ከመይ ዘይድህሰስ ዘይርእ ስለዝኾነ፤ መንፈስ ረቂቕ እንተኾይኑ፡ የሉን ማለት'ዩ ። ከመይ ብዘይካ ዝተፍ ነገር “ማተር” ካልእ ህልዊ ክውን ነገር የልቦን ። እንተኾነ ወደ-ሰብ - አውራ ከዓ እቲ ጭቂን፡ ጭኑቕ ሰብ፡ ነቲ አብ ርእሱ ዝርእዩ ዝነበረ ሓድሓዶ ክእለታት፡ ፍልጠታት፡ ካልእ ጽቡቕ ነገራትን አኪቡ፡ ምስቲ ኪኸኖ ኪበጽሖ ሃረር ዚብሉ ዝነበረ አቋራኑ ንሓዶ ዘይህልዊ፡ ብሓሳባቲ ጥራሕ ዝመሃዩ እግዚአብሔር ዝስሙ አልገበሉ ። ንርእሱ ከም ደቂቕ ሓሰኻ ቈጺሩ፡ ንእግዚአብሔር ኬልዕል ተረኸበ ።

ካርል ማርክስ ነዚ ናይ ፎየርባክ ባህሊ ተቐቢሉ ቀጸሎ። ሃይማኖት - ማለት እምነት አብ አምላኽ፡ ንወዲ-ሰብ ጐዳኢኡ ኢዩ ይብል።

— ሃይማኖትን ወዲ ሰብ፡ ነጻ፡ ልዑል፡ በሪኽ፡ አብ ርእሱ ምሉእ ብምሉእ ዘተአማመን ክንዲ ዚገብሮ አብ ትሕቲ አምላኽ አሕዲሩ፡ መዝነቱን መዓርጉን ንክይሉብስ ከልኪሉዎ አሎ ይብል።

— ሃይማኖት ናይ ርእሰማላውያን ሀብታማትን ናይ ውሉደ ክህነትን ምህዞ ኢዩ፡ ንሳቶም ነቲ ድኻ ጭቁን መዓገሲ፡ መጻመሚ ድኽነት ኪኸውን ዝመሃዝዎ ፈውሲ ኢዩ። ድኻታት ብናይ ስእነት ዓቕሊ ጽበት ከይዕበጡ መተንፈሲ ንኪኸኖም ዝተማህዙ ኢዩ።

— ነዚ ዘሎ ስነ ቁጠባዊ መሰርዕ ንኬየመሓይቹ ዓፊኑ ዝሕዝ መደንዘዚ ዕጹ ፋርስ - ኦፒዩም - ኢዩ፡ ኪብል ካርል ማርክስ ሓሳባቱ ዘርገሐ።

ምዕራፍ ፳፬

በዛቲ ኮከሕ እሓንጻ ለቤተ ክርስቲያን

ወእናቅጸ ሲኦል ኢይሂይልዋ

እዚ ዝበልናዮ ዓለማዊ አተሓሳስባ፡ ንሓድሓደ ናይቲ ጊዜ'ቲ ውልቀሰባት ኮነ ጉጅለታት እንኪትንክፍ መብዝሃቶም ሕዝቢ ክርስትያን ግን አብቲ “መንገድን ሓቅን፡ ሕይወትን” ዝኾነ አምላኽ ጸኒዖም ነበሩ። አብያተ ክርስትያናት ተልእኮ እን ከይረስዓ ነቲ አብ ሞንጎ አባጊዐን ዝዘርጋሕ ዝነበረ ጋሻ ዓለማዊ አተሓሳስባ ተቢዐን ተቃወማኦ። እዚ ጐ-ኢ- ክርስቶስ ብዛዕባ ቤተ ክርስትያኑ እንኪዛረብ “ወእናቅጸ ሲኦል ኢይሂይልዋ — ኃይልታት ሲኦል ከዓ አይከሸንፉዋን ኢያቶም” ዝበሎ ቃል ትንቢት ተደጊፉ ቤተ ክርስትያን ነዚ ሓድሽ ፍልስፍናታት ተቃወመቶ። እቲ “ቀቲልናዮ” ዝተባህለ አምላኽ ናይ ምትንሣእ ልምዲ ነበሮ'ሞ፡ ተን ሢኡ ንሕሊና ደቂ-ሰብ አበራብረ። ቤተ ክርስትያን በቲ ናይ ቀደም አገባብራ ውግዘት ዘይኮነስ፡ ንተጻረርታ አብቲ ዝተንቐፈትሉ ትምህርታውን፡ ማኅበራውን፡ ሞራላውን፡ ፖለቲካውን ትልምታት ጸመደት። ብመጀመርያ ነቲ አብ ሞንጎ ሓፋሽ ሕዝቢ አቶዩ ዝነበረ ትካስ ሕሊና ኣነቓቓሕት። ንመልእኽቲ ወንጌል አብ ልቢ ደቂ ሰብ ከተብጽሕ ተጓየየት።

ነዚ ንኸተገብር ከዓ ምስ ጊዜ ክትስጉም፡ አብ ብርቱዕ ናይ ርእሳ ምሕዳስ ተግባር ተዋፈረት። ነቲ መሠረታዊ ዝኾነ እምነታት ዓንቀጽ ሃይማኖት ዕርዲ ጌራ፡ ነቲ ምስ ጊዜን ምስ ቦታን ዝለዋወጥ ባህልታት እናአጸረየት ተባዕ መንእ ሰይ ኮይና፡ ጽሬት ትምህርትን፡ ንጽሕና አባላታን ጭብጥና ምምሕድዳራን ሒዛ ቀረበት። ብዙጋት ምሁራን ንባብ መለኮት ደቃ አብዚ ሓዲስ ዘነታት ታሪኽ

ዓለም ቤተክርስቲያን ከትሕዞ ብዛዕባ ዘለዋ አቕዋም ኪትልሙ ሰራሕን ዓሚቁን አስተንትኖ አካየዱ። ብወገን አምላክ ኮይኖም ከዓ ነቶም ተጻይ ሕንጻ ክርስትና ዝተላዕሉ ሰባት ገጠሙሎም። እግዚአብሔር ድማ ብሓልዮቱ አብ መንበረ ጴጥሮስ ንጃልባ ቤተ ክርስቲያን ዚመርሖ ብሉጾት ር-ሊ- ጳጳሳት ይልእኹ ነበረ። ናይዚ ጊዜ'ዚ ር-ሊ- ጳጳሳት ብመንፈሳውነቶም፣ ብብልሒ ኣእምሮኦም፣ ብተባዕኦቶም ፍሉጾት ኢዮም፣ ኣስማቶም ፒዮስ ፱ይ፣ ልዮን መበል ፲፫፣ ፒዮስ ፲ይ፣ በነዲክ ቶስ መበል ፲፭ ይበሃሉ።

እዚአቶም ካብ ዓለም ናይታ ዝነኣሰት ሃገር ከንዲ ሓንቲ ቁሽት'ኳ ዘይትኸ ውን ከተማ ቫቲካን መራሕቲ ኢዮም ዝነበሩ፣ መጠን ምድራዊ ግዝኣቶም ዝነኣሰ መጠነ ከዓ ናይ መላእ ዓለም መሪሕነቶም ዓበየ፣ ወሰናስን ሥልጣኖም ሰፍሖ። ንሳቶም ዚገዝእዎ ከተማ ቫቲካን ዘይኮነስ፣ ናይ ነፍሲ ወከፍ በዓል ጽቡቕ ድላይ ዝኾነ ምድራዊ ሰብ ልቢ ኢዩ። ብጊዜ እዞም ጳጳሳት እዚአቶም መሪሕነት ቤተክርስቲያን ሮማ ብዜደንቑ ኣሰራርዓ ተደራጅዩ ይርእ። በብእዋኑ ምስ ሕዝቦም ብኖላዊ (ብኤንሲክሊካዊ) መልእኽታት እናተራሸቡ ብንጹር ሓሳባቶም የካፍሉ። መምርሒ ይህቡ ነበሩ። ናይዚ ጊዜ'ዚ ቤተክርስቲያን ካብ ናይ መንግሥታት ጸግዒ ተላቂቓ ብምሉእ ኣጽነት ከትገንሕን ከትመርሕን ትርእ ነበረት።

ዘይእቲ ደብተራ ሃይማኖቶሙ ለክርስቲያን ሀገረ ሮማ ዘመንበረ ጴጥሮስ።

(ተአምረ ኢየሱስ)

ዓለም ቤተክርስቲያን ክትሕዞ ብዛዕባ ዘለዎ አቕዋም ኪትልሙ ሰፊሕን ዓሚቁን አስተንትኖ አካየዱ። ብወገን አምላክ ኮይኖም ከዓ ነቶም ተጻይ ሕንጻ ክርስትና ዝተላዕሉ ሰባት ገጠሙሎም። እግዚአብሔር ድማ ብሓልዮቱ አብ መንበረ ጴጥሮስ ንጃልባ ቤተ ክርስቲያን ዚመርሖ ብሉጻት ር-ሊ- ጳጳሳት ይልእኹ ነበረ። ናይዚ ጊዜ'ዚ ር-ሊ- ጳጳሳት ብመንፈሳውነቶም፡ ብብልሒ አእምሮአም፡ ብተባዕነቶም ፍሉያት ኢዮም፡ አስማቶም ፒዮስ ፱ይ፡ ልዮን መበል ፲፫፡ ፒዮስ ፲ይ፡ በነዲክ ቶስ መበል ፲፭ ይበሃሉ።

እዚአቶም ካብ ዓለም ናይታ ዝነአሰት ሃገር ክንዲ ሓንቲ ቁሽት'ኳ ዘይትኽ ውን ከተማ ቫቲካን መራሕቲ ኢዮም ዝነበሩ፡ መጠን ምድራዊ ግዝአቶም ዝነአሰ መጠኑ ከዓ ናይ መላእ ዓለም መሪሕነቶም ዓበየ፡ ወሰናስን ሥልጣኖም ሰፍሖ። ንሳቶም ዚገዝእዎ ከተማ ቫቲካን ዘይኮነስ፡ ናይ ነፍሲ ወከፍ በዓል ጽቡቕ ድላይ ዝኾነ ምድራዊ ሰብ ልቢ ኢዩ። ብጊዜ እዞም ጳጳሳት እዚአቶም መሪሕነት ቤተክርስቲያን ሮማ ብዜደንቑ አሰራርዓ ተደራጅዩ ይርአ፡ በብእዋኑ ምስ ሕዝቦም ብኖላዊ (ብኤንሲክሊካዊ) መልእኽታት እናተራኸቡ ብንጹር ሓሳባቶም የካፍሉ። መምርሒ ይህቡ ነበሩ። ናይዚ ጊዜ'ዚ ቤተክርስቲያን ካብ ናይ መንግሥታት ጸግዒ ተላቂቓ ብምሉእ ነጽነት ክትገንሕን ክትመርሕን ትርአ ነበረት።

ዘይእቲ ደብተራ ሃይማኖቶሙ ለክርስቲያን
ሀገረ ሮሜ ዘመንበረ ጴጥሮስ።

(ተአምረ ኢየሱስ)

ር-ሊ- ጳጳሳት ፒዮስ ፱ይ ብጅ ታሕሣሥ ፲፰፻፷፬ ዓ-ም-ፈ- ድሕሪ ነዊሕ ምስንዳው ፡ ሓንቲ ዓባይ መልእኸቲ ፈነጪ ፡ ሰማ “ኳንቶ ኩራ” ወይ ደማ “ሊላቡስ” ትብሃል፡ አብኣ ከዓ ብዘይቃል ዓለም ንናይቲ ጊዜ’ቲ ሰማንያ ዝኾኑ ጌጋታት በብሓይ እናፈለዩ መልሲ ሃቡ ። ካብዚ ጌጋታት’ዚ ሓድሓደ ንምጥቃስ ፓንትይዝም (ኩሉ አምላኽ ኢዩ ዚብል ባህሊ) ፡ ራሽናሊዝም (ብአእምሮ ዘይር ዳእ ፡ ዘይጭበጥ ዘበለ ዚንጽግ አተሓሳስባ) ፡ ኢንዲፈረንቲዝም ፡ (ኩሉ ሃይማኖታት ሓደ ኢዩ — ሓደ ካብ ሓደ አይበልጽን ኢዩ ኢሉ ፡ ብሃይማኖት ዘይግደስ ባህሊ) ፡ ሊበራሊዝም (ዝደሌኻዮ መምርሒ ተኸተል ፡ ክላብ ዝደሌኻዮ ሃብትም ፡ ሓደ’ኳ ኪቋጸጸረካ ዚኸእል የልቦን ዚብል ባህሊ) ፡ ሶሻሊዝም (ኅብረተሰብአዊነት ፡ ናተይ ናትካ ዘይብሉ ኩሉ ናይ ኩሉ ኮይኑ ኪካየድ ይግባእ ዚብል ባህሊ) ፡ ሃገራዊነት ቤተክርስቲያን (ብወሰናስን ሃገር ዝተኸለለት ቤተ ክርስቲያን ዝአምን ጸቢብ አተ ሓሳስባ) ወዘተ- ካብዞም ኩሎም ቦቲ ጊዜ’ቲ ማዕቢሉ ዝነበረ ሊበራሊዝም ኢዩ ፡ ነዚ ናይ ር-ሊ- ጳጳሳት ኩነጌ ከዓ ከምተጻይ ምዕባሌ ትምህርትን ፡ ሥልጣኔን ጌሩ ብምቕራብ አትረሩ ተቓወሞ ።

አብ መጨረሻ ፒዮስ ፱ይ ጠቐላላ ናይ ቤተ ክርስቲያን ጉባኤ አክቡ ። ብ፲፰፻፷፮ ናይ ቅ- ጴጥሮስ ሰማዕትነት መበል ፲፻፷፱ ዓመት ኬኸብሩ ፡ መብዝሃት እም ጳጳሳት ዓለም አብ ሮማ ተአኪቦም ነበሩ ፡ አብኡ ፒዮስ ፱ይ ጉባኤ አወጁ ፡ ብ፲፰፻፷፱ ከዓ አብ ሻቲካን ተአከቡ ፡ ፵፮ ካርዲናላት ፡ ፱ ፓትርያርክታት ፡ ፻፲፯ ሊቃናጳጳሳት ፡ ፱፻፸፱ አቡናትን ፲፬ አበምኒታትን ጽፎ ጠቐለልቲ አሕላቕ ማሕበራ ትን ተሳቲፎም ነበሩ ። ካብቲ ዝቐረበ አካራኻሪ ዓንቀጸት “ናይ ር-ሊ- ጳጳሳት ኢተሰሓሓትነት” (INFALLIBILITY) ነበረ ፡ እዚ ማለት ር-ሊ- ጳጳሳት አብ ዙፋናም ተቐማጦም ፡ ብሰም መንፈስ ቅዱስ ዝአወጅዎ ትምህርቲ ካብ ጌጋ ብዩን ኢዩ ማለት ኢዩ ። እንተኾነ እዚ ዓንቀጸ ሃይማኖት’ዚ ምስ ካልኣት ክርስ ቲያን ከም እርቶዶክሳውያን ፡ አውራ ከዓ ፕሮተንታንቲስ ኬጋጭወና ኢዩ ኪብሉ ብዙኃት አበው ዚቃወሙ ተረኽቡ ። ድኅሪ ነዊሕን ዓሚቓን ምርድዳእ ግን አሚን ኢሉም ተቐበሉ ። ሓደ ክልተ አቡናት ናይ ዓጺ ፈረንሳን ፡ ስዊዘርላንድን ግን እይንቕበሉን ብማለት ነጸጉም ። ስለዚ ከዓ አብ ቤተ ክርስቲያን ሓደ ናይ እልድ ካቶሊክስ (ጥንታውያን ካቶሊካውያን) ዝተባህለ ሓውሲ መናፍቅነት ተላዕለ ።

ር-ሊ- ጳጳሳት ፒዮስ ፱ይ ድሕሪ ፴፩ ዓመት ጵጵስና (አብ ታሪኽ ጳጳሳት ዝነውሐ ምዃኑ ኢዩ) ፡ አብ ፳፮ ዕድሜኡም ብ፯ ዮካቲት ፲፰፻፸፰ ዓ-ም-ፈ- ካብዚ ዓለም ተፈልዩ ።

ር-ሊ- ጳጳሳት ልዩን መበል ፲፫ አብ ዙፋን መንበረ ጴጥሮስ ደድሕሪ ፒዮስ ፱ይ ተቐመጡ ። ብስፍሕን ጥልቀት ፍልጠትን አዚዮም ጽጉብ ነበሩ ፡ ብቋ ንቋ ላቲን ግጥሚ-ቅኔ ብምጽሓፍ ውሩይ ምህር ነበሩ ፡ እዚ ዙሉ ፍልጠት ደማ አብ ዓሚቓ መንፈስ ሰፈሩ ነበረ’ሞ ልዩን መበል ፲፫ አውራ አብ ዝተደለዩሉ ጊዜ ዓንዲ ቤተክርስቲያን ኮይኖም ቀረቡ ። ረሩም ኖቫሩም (Rerum Novarum) አብ ዝተባህለ ኤንሲክሊካዊ መልእኸትም ንሶሻሊዝምን ንፍሪማሰነሪን ተቓወሞ ገለጹ ። አቐዲሞም ሃይማኖት ናይ ደቂ-ሰብ በብደርብታት ምፍልላይ ማለት ሃብ ታምን ድኻን ፡ ተባሃሂልካ ክልተ ዘይራኽቡ ተቓረንቲ ምዃን ፡ ከምዘይፈቐድ

አረድኡ። ክርስትና አብ ማዕርነት ደቂ-ሰብ ጽኑዕ እምነት ከምዘለዎ አረድኡ፡ ካቶሊካዊት ቤተክርስቲያን ድማ ብተልእኮአን ብዕላማአን ንዙሎም ዓሌታት እት ሓቁፍ ምዃና ሓደ'ኳ ኪጥርጥር ኣይግባእን ኪብሉ አረድኡ። እንተኾነ ቤተክርስ ቲያን ማዕርነት እንክትሰብኽ ቃላታ፡ ትምህርታ ብሴፍን ብገራዴን ብጥይትን ዘይተሰነዩ ብምዃን፡ ምናልባሽ ሓይሊ ድምጻ ድኹም መሲሉ ይርእ ይኸውን፡ ቤተ ክርስቲያን ግን ብሰላማዊ አብ ልቦና ደቂ-ሰብ ንምብጻሕ ኢያ እትጽዕር፡ ብምርድዳእን ብምውስሳእን ዝርከብ ለውጢ፡ ቀቲልካን ተቃቲልካን ካብዚርከብ ለውጢ እጸቢቐ አሳልጦ ከምዚረክብ እሙን ነገር ኢዩ። ር-ሊ- ጳጳሳት ልዮን መበል ፲፫ ንሓደ ቀቲልካ ነቲ ሓይ ሕይወት ምሃብ ግቡእን ቅነዕን ከምዘይኮነ አብ መልእኸቶም አረድኡ። ከምኡ እውን መሰልካ ተገፈፍካ እንከሎኻ፡ ተዓሚ ጽካ እናረኤኻ ትም በል ዝብል ትምህርቲ ናይ ቤተ ክርስቲያን መምርሒ ኣይኮነን በሉ፡ ብግቡእ ኣገባብ መሰልካ ንምርካብ ምጽግር ጽቡቕን ግቡእን ምዃኑ ኣገንዘቡ ር-ሊ- ጳጳሳት ልዮን ብተወሰኹ ፍጥረት ሰብ አብ ክርስትና ትኸክለኛ መዓርጉን ዕብዮቱን ከምዚለብሰ የረድኡ፤ ኣዚዩ ዜፍቅረና እግዚአብሔር ብምህላውና ንኸር ዕን ንዓብን እምበር ዝጐድል ከምዘይብልና ይትንትኑ፡ ስለዚ አብ ክርስትና ወዲ ሰብ ማንም ሓላፊ፡ በራሲ ፍጥረት ዘይኮነስ፡ ክቡርን ሓንሳብ ተፈጢሩ ከዓ ንዘ ለዓለም ኪነብር ዘለዎ ፍጥረትን ኢዩ።

ከሳብ'ታ መወዳእታ ሰዓት ሕይወቱም ብንቕሕ እእምርእም አብ ፲፫ ዕድ ሚእም ብጽ ሓምለ ፲፱፻፫ ዓ-ም-ፈ- ካብዚ ዓለም'ዚ ብሞተ ተፈልዩ። አብ ዙፋን መንበረ ጴጥሮስ ከዓ ሓደ ጳድቅ ር-ሊ- ጳጳሳት ፒዮስ ፲ይ ተተክሉ። ናይዚ ጊዜ'ዚ ጳጳሳት አብ ሞንን ክልተ ውግኣት ዓለም ተረኺቦም፡ ብዙኅ ተሳቐዩ። ብክልቲኡ ተሰሊፎም ዝጫፋጩፋ ዝነበሩ መንግሥታት ነናብ ወገኖም ኪስሕብዎም፡ እንተ ብምፍርራህ እንተ ብምቅብጣር ተዋጠጡሎም፡ ንሳቶም ግን አብ ክልቲኡ ውግ ኣት ዓለም ኣታዓራቂ ሞንንግኻቶም ኣወፈዩ፤ እንተኾነ እቶም ብፕሮፓጋንዳ ተነ ፋፊሖምን ተራሲኖምን ዝነበሩ ነገሥታትን መራሕትን ነዚ ናይ ጳጳሳት ግደፋ ዚብል ኣዋጅ ጥሒሶም አብ ዓውዲ ዠናት ተሓላለፏ። ቤተክርስቲያን ከዓ ዓቕማ ከምዘፈቐደላ ነቶም ብሰንኪ ውግእ ዝቆሰሉን ዝሞቱን ዝነበሩ ዜጋታትን፡ ዝዝኸ ትሙ ዝነበሩ ሕጻናትን ሰብኣዊ ርሕራሔ አብ ምውፋይ ተወሰነት።

ደይ ጉባኤ ቫቲካን ፡

ርእሰ ሊቃና ጳጳሳት ዮሐንስ መበል ፳፫

ር-ሊ- ጳጳሳት ፒዮስ መበል ፲፪ ምስ ዓረፉ ብኤንብኡ ብወርኒ ጥቅምቲ ፲፱፻፶፰ ዓ-ም-ፈ- ልዑላን ካርዲናላት ተኸታሊ ጴጥሮስ ኪሾሙ ጉባኤ አተጢ፤ ዕጫ ከዓ አብ ካርዲናል ኣንጀሎ ሮንካሊ ወደቐት፡ ምርጫእም ሰብ ዘይተጸበዩ ስለዝነበረ፡ ብዕድመ ድማ ደፊኦም ስለ ዝነበሩ ዓለም ከም ንመጻንሒ ኢሉ ተቐ ዘሉም፡ እንተኾነ መንፈስ ቅዱስ ዝወዓሎ ጉባኤ ምዃኑ ቀልጢፉ ተጋህዶ።

ንሶም ካብ ትሑታት ሰድራ ሓረሹቶት ላዕላይ ዓዲ ጣልያን ብ፲፰፻፹፩ ዓ- ም-ፈ- ተወልዱ። ወለዶም ዘሕደሩሎም ዓሚቁ ሕያውነትን፡ ገርሂ መንፈሳውነትን

ንዓለም ምሉእ ብኣድናቆት ሰሓበ ። መደረሽታ ጸዋዕታ ክህነት ተሰሚዑዎም ብንእስነቶም ኣብ ናይ በርጋም ዘርእ ክህነት ኣተዉ፡ ብ፲ ነሐሰ ፲፱፻፱ ኣብ ሮማ ብንባባ መለኮት (ቲኦሎጂ) ናይ ዶክተሪይት ሊቅነት ድሕሪ ተቐቢሎም ናብ ኣክሊል ክህነት ደየቡ ። ድሕርዙይ ካብ መዓርግ ናብ መዓርግ እናደየቡ መጹ ። ብ፲፱ መጋቢት ፲፱፻፳፭ ዓ-ም-ፈ- ቅብኣ ጵጵስና ተቐቢሎም ከም ሓዋርያዊ በጻሒ ኣብ ቡልጋርያ ተቐመጡ ። ድሕሪኡ ደማ ኣብ ቱርኪ ኣብ ዓዲ ግሪኽ ከም ተፈሳሚ ቤተክርስቲያን ኣገልገሉ ። ኣብዚ ከዓ ምስ ኦርቶዶክሳውያን ቤተክህነትን ምሁራትን ናይ ምሕዝነትን ምርድዳእን ብሉጽ ተመክሮ ገበሩ ። ድሕርዚ ከዓ ኢየም ናይ ሸኒስ ፓትርያርክ ተሸይሞም ንኢጣልያ ዝተመልሱ ።

ሕያውነቶምን ኣባትነቶምን ኣድኒቁ ዓለም ምሉእ ዘፍቀሮም
ር- ሊ- ጳጳሳት ዮሐንስ ፳፫

ናይ ር-ሊ- ጳጳሳት ዮሐንስ ፳፫ ቀንዲ መልክዕ ኣባታዊ ሕያውነቶም ኢዩ፡ ንኵሉ ሕያዋይ ጓሳ ኮይኖም ብተገዳስነትን ብገርህነትን ይቐርብዎ ነበሩ ። ካብ ብክእለት ዘረባኦምን ፍልጠቶምን፡ ኣጸቢቆም ብሕያዋይ ልቦም ይስሕቡ ነበሩ ። ብ፳፭ ጥሪ ፲፱፻፶፱ ዓ ም ፈ ኣብ ቤተ ክርስቲያን ቅ- ጳውሎስ (ሮማ) እንኪቐድሱ፡ ዓለም ዘይተጸበዮ ብሽራት ብሃንደበት ኣስምዑ ። ናይ መላእ ዓለም “ኤኩመኒካዊ”

ንዓለም ምሉእ ብኣድናቆት ሰሓበ ። መደረሽታ ጸዋዕታ ክህነት ተሰሚዑዎም ብንእስነቶም ኣብ ናይ በርጋም ዘርእ ክህነት ኣተዉ ፡ ብ፲ ነሐሰ ፲፱፻፬ ኣብ ሮማ ብንባበ መለኮት (ቲኦሎጂ) ናይ ዶክተሪይት ሊቅነት ድሕሪ ተቐቢሎም ናብ ኣክሊል ክህነት ደየቡ ። ድሕርዙይ ካብ መዓርግ ናብ መዓርግ እናደየቡ መጹ ። ብ፲፱ መጋቢት ፲፱፻፳፭ ዓ-ም-ፈ- ቅብኣ ሉጉስና ተቐቢሎም ከም ሓዋርያዊ በጻሒ ኣብ ቡልጋርያ ተቐመጡ ። ድሕሪኡ ድማ ኣብ ቱርኪ ኣብ ዓጺ ግሪኽ ከም ተፈላጢ ቤተክርስቲያን ኣገልገሉ ። ኣብዚ ከዓ ምስ ኦርቶዶክሳውያን ቤተክህነትን ምሁራትን ናይ ምሕዝነትን ምርድዳእን ብሉጽ ተመክሮ ገበሩ ። ድሕርዚ ከዓ ኢዮም ናይ ሸኒስ ፓትርያርክ ተሸይሞም ንኢጣልያ ዝተመልሱ ።

ሕያውነቶምን ኣባትነቶምን ኣድኒቁ ዓለም ምሉእ ዘፍቀሮም
ር- ሊ- ጳጳሳት ዮሐንስ ፳፫

ናይ ር-ሊ- ጳጳሳት ዮሐንስ ፳፫ ቀንጺ መልክዕ ኣባታዊ ሕያውነቶም ኢዩ ፡ ንኩሉ ሕያዋይ ጓሳ ኮይኖም ብተገዳስነትን ብገርህነትን ይቐርብዎ ነበሩ ። ካብ ብክእለት ዘረባእምን ፍልጠቶምን ፡ ኣጸቢቆም ብሕያዋይ ልቦም ይስሕቡ ነበሩ ። ብ፳፭ ጥሪ ፲፱፻፶፱ ዓ ም ፈ ኣብ ቤተ ክርስቲያን ቅ- ጳውሎስ (ሮማ) እንኪቐድሱ ፡ ዓለም ዘይተጸበዮ ብሽራት ብሃንደበት ኣስምዑ ። ናይ መላእ ዓለም “ኤኩመኒካዊ”

ጉባኤ አበሰሩ። ጸኒሐም ዳሕራይ ባዕሉም ከምዝገለጽም፡ እዚ ካብ ነዊሕ እዋን ዝመደብዎ አይነበረን፡ ከምሓደ ማሕታ ኮይኑ ካብ መንፈስ ቅዱስ ዝመጽም መደረሽታ ወይ ክስተት ነበረ ይብሉ። ስለዚ ነዚ እንኪእውጁ ብዘይካ ድላይ እምላሽ ምፍጻም ካልእ ዕላማ ዘይነበሮም ር-ሊ- ጳጳሳት ከዓ ንዓለም ደርጉሕዎ።

ኣብ ውሽጢ ካቶሊካዊት ቤተክርስቲያን ኮነ ኣብ ወጻኢ ዝነበረ ሕዝቢ ዓለም ብሓጎስ ልብን ብተስፋን ተቐበሉ። እቲ መጽዋዕታ ንካቶሊካውያን ጥራሕ አይነበረን፡ እዚ ጉባኤ'ዚ ሕብረት ክርስቲያን እውን ዕላማኡ ከምዝነበረ ትምኒቶምን መደቦምን ገለጹ። ንስራሕ ጉባኤ ብቐረባ ኪከታተላኦ ድማ ንኩሉን ኣብያተ ክርስቲያናት ኦርቶዶክሳውያንን፡ ፕሮተስታንትን ተዓዘብቲ፡ ተሳተፍቲ ኪሰጻ መጽዋዕታ ኣመሓላለፉለን።

ብ፲፱፻፶፱ ከስ ጀሽሕን ጅፂ፻፱ ኣብ-ናትን፡ ፻፶፯ ዓበይቲ ኣሕሉቕ ገዳማትን፡ ገምሓውን ናይ ካቶሊካውያን ዩኒቨርሲታት ኣለፍትን፡ ንጉባኤ ዚሽውን ሓሳባቶምን ርእይቶኦምን ተሓቱ። ዓሠርተ መስናዳእቲ ኮሚሽናት ጉጅልታት ከዓ ነዚ ስራሕ'ዚ መምየን ብብኣንቀጹ ሰርዓኦ ናይ ኰሉ ጨንፈራት ፍልጠት ምሁራት ንክልተ ዓመት፡ ለይትን መዓልትን ንግራት ፍልጠትም ኣጸርዮም ተንተኑ፡ ካብኡ ከዓ ንናይ ቤተ ክርስቲያን ተሓድሶ ትልሚ ኣውጽኡ። ብብዓይነቱ ሓሳባት ብምሓተጻርዩ ቀረበ። ር-ሊ- ጳጳሳት ዮሐንስ መበል ፳፫ ባዕሉም ኮምዘማሕጸንዎ ከዓ ሕዝብ ክርስቲያን ንዓውት ጉባኤ ተደፊኡ ጸለየ። ኣብ ሆስፒታላት ዝርከቡ ሕሙማት፡ ኣብ ገዳማት ዝተዓጽዉ ጎበኣት መነኮሳንን ደናግልን፡ ኣብ እንዳ ዘኸታማት ዝዓብዩ ሕጻናት፡ ንነይ ጉባኤ ጽቡቕ ዓውትን ፈርያም ውጽኢትን ጸምን ጸሎትን ኣቐረቡ።

ብ፲፩ ጥቅምቲ ፲፱፻፷፪ ከስ ካብ ኰሉ ኩርናዓት ዓለም ዝተኣከቡ፡ ብብዓይነቱ ዝሕብሮም፡ ዝተፈላለዩ ዝቋንቋኦም ካብ ጀሽሕን ጅፂ ንላዕሊ ካቶሊካውያን ኣብ-ናትን፡ ኣበምኒታትን፡ ምሁራትን ማንም ዓሰት ነፍሳትን ብዚደንቑ መንፈስ ሓድነት ኣብ ቤተ ክርስቲያን መንበረ ጴጥሮስ ተኣከቡ። ኣኳት ካብ ዝኾና ኣብያተ ክርስቲያናት ኦርቶዶክስን ፕሮተስታንትን ድማ ብዙኳት ተዓዘብቲ ኣብ ቈጽራኦም ተረኽቡ።

ብመጀመርያ ናይ ስራሕ መስርዕ ተሓንጸጸ። ቅድሚ ኰሉ ኣካየድቲ ጉባኤ ዋና ጸሓፍን ምክትላቱን ተመርጹ። ኣበው ተብራህሪሁ ንዝቐረበሉም ዓናቅጽ፡ ቅድም ይከራሽሩሉ ነበሩ፡ ተተንሢኦም ብዛዕባታ ዝተዋህበት ሓሳብ ምሳሌኦም ይነግሩ ነበሩ፡ ናይቶም ዝተዛረቡ ዘበሉ ሓሳባት ድሕሪ ተጠርኒፉ፡ ተጸርዩ ንኪመጽእ እንደገና ኣብ ኢድ ምሁራትን ሰብ ተመክሮን ይምለስ ነበረ፡ ድሕርዙይ ንምቐባል ወይ ንምንጻግ ኣብ ምርጫ ይቐርብ። ካብ ክልተ ሢሶ ብዘይውሕድ ድምጺ ከዓ ይሓልፍ። ብር-ሊ- ጳጳሳት ተፈረሙ እቲ ጽሑፍ ንዓለም ይእውጅ ነበረ። ነቲ ብብኣዎኑ ካብ ጉባኤ ዝፍኖ ዝነበረ ውሳኔታት ዓለም ኣዝዩ ብታሕንስ ተቐባበሉ፡ ብተገዳስነት ከዓ ተኸታተሉ። ኣብ ቀዳማይ መዓልታት ኣኼባ ካብ ኰሉ ዓለም ዝተላእኩ ካብ ሽሕ ንላዕሊ ዝኾኑ ጋዜጠኛታት ነንዓዶም ብብቋንቋ ኣም የሳትፉ ነበሩ።

እንተኾነ ብወርኒ ሰነ ዕለት ፫/፲፱፻፷፫ ዓ.ም. ፈ. ር-ሊ- ጳጳሳት ዮሐንስ መበል ፳፫ ካብዚ ዓለም ብሞት ተፈልዩ። ዓለም ምሉእ ከም ኣቦኡ ወላዲኡ በኸ

መቃልሐ ክሳብ ሎሚ ንካቶሊካውያንን ዘይካቶሊካውያንን ንኣመንትን ዘይ
ኣመንትን ኣገዳሲ ኮይኑ ዚርከብ ዘሎ ጀይ ጉባኤ ቫቲካን ፡ ኣበው ኣብ
መንበረ ጴጥሮስ ተጋቢኦም እንክለዉ ።

የሎም ። ካብ ኣብ ውሽጢ ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን ኣብ ወጸኢ ዝተኻፀወ ንብዓት ይበዝሃ ነበረ ንማለት የድፍር ። ከምዚ ኢሎም ከስ ናይቲ ዝዘርእዎ ሠናይ ዘርኢ ጉባኤ ፍሪ ከይረኣዩ ሓለፉ ።

ካርዲናላት ተአኪቦም ነዚ ናይ ጉባኤ ተግባር ከም ናይ ር-ሊ- ጳጳሳት ዮሐንስ መበል ፳፫ ሓሳባትን መደብን ዚቐጽል መን ኮን ይኸውን ብማለት መምስ ሕሊናኦምን ፡ ብጸሎት ከዓ ምስ ኣምላኾምን ተራሽቡ ። ምርጫ ከዓ ናብ ካርዲናል ጀቫኒ ባቲስታ ሞንቲኒ ወደቐት ፡ ጳውሎስ ጄይ ብዚብል ሰመ ጽጽሰና ከዓ ኣብ መንበረ ጴጥሮስ ተቐመጡ ። ንሕሳብ ር-ሊ- ጳጳሳት ዮሐንስ መበል ፳፫ ኣጸቢቆም ተገንዚቦም ነበሩ'ሞ ጉባኤ ብዘይ ሓደ መዓንቀፍታ ስራሑ ብጽቡቕ ቀጸለ ። ካብ ፲፱፻፷፪ ዓ-ም-ፈ- ከሳብ ፲፱፻፷፭ ዓ-ም-ፈ- ኣበው ጳጳሳት ፡ ኣበምኒታት ፡ ዓበይቲ ኣሕሎቕ ገዳማት ፡ ዓመት ፡ ዓመት ንዝተወሰነ ኣዋርሃ ይእከቡ ነበሩ ። ነናብ ሰበሻታቶም ተመሊሶም ከዓ ንምእመናኖም እናኣሳተፉ ፡ ንርእሳቶም ኣብ ልዕል'ቲ ኣብ ሮማ ዝቐረበሎም ከቢድ ስራሓት ዓሚቑ ኣስተንትኖ የካይዱ ፡ ይሰናደውን ነበሩ ።

ናይ ምሉእ ጉባኤ ሻቲካን ፪ ስራሕ ኣብ ፲፮ ዝተፈላለዩ መዛግብቲ ተጠርነፈ ።

፩ይ ውሳኔ	ብዛዕባ ሊጡርጊያ
፪ይ ውሳኔ	ብዛዕባ ዘመናውያን መዘርግሕ ወረ
፫ይ ውሳኔ	ብዛዕባ ቤተ ክርስቲያን
፬ይ ውሳኔ	ብዛዕባ ምሥራቃውያን ኣብያተ ክርስቲያን
፭ይ ውሳኔ	ብዛዕባ ሓድነት ክርስቲያን
፮ይ ውሳኔ	ብዛዕባ ጳጳሳት
፯ይ ውሳኔ	ብዛዕባ ሕይወት ምንኲስና
፰ይ ውሳኔ	ብዛዕባ ማዕበያ ክህነት
፱ይ ውሳኔ	ብዛዕባ ማዕበያ ክርስትና
፲ይ ውሳኔ	ብዛዕባ ክርስቲያን ዘይኮና ሃይማኖታት
ሙ- ፲፩ ውሳኔ	ብዛዕባ ቃለ ኣግዚኣብሔር
ሙ- ፲፪ ውሳኔ	ብዛዕባ ሓዋርያነት ምእመናን
ሙ- ፲፫ ውሳኔ	ብዛዕባ ናጽነት ሃይማኖት
ሙ- ፲፬ ውሳኔ	ብዛዕባ ሰብከት ወንጌል
ሙ- ፲፭ ውሳኔ	ብዛዕባ ተልእኮን ሕይወትን ካፅናት
ሙ- ፲፮ ውሳኔ	ብዛዕባ ተልእኮ ቤተ ክርስቲያን ኣብ ዓለም

ብ፰ ታሕሣሥ ፲፱፻፷፭ ዓ-ም-ፈ- ጉባኤ ሻቲካን ኣብ ኣደባባይ ቅ- ጴጥሮስ ኣብ ዝወዓለ ዘሰደምም ትርኢት ብዓጀብ ተዓጽወ ። ኣበው ነንዝምልከቶም ኣካል ፡

ንመራሕቲ መንግሥቲ፣ ንምዑራን፣ ንደቀንስታዮ፣ ንድኻታትን ንዝሳቐዩን፣ ንሰራሕተኛታትን፣ ንመንእሰያትን ዝተፈላለዩ መልእኽቲ ንኩላቶም ኣብ ዘዘርከቡሉ ነዚ ናይ ጉባኤ መምርሕታት ግብራዊ ንኪገብሩ ሓደራ ቦሉ። ር-ሊ- ጳጳሳት ጳውሎስ ኔይ ከዓ ነቶም ካብ ካልኣት ሃይማኖታት ክርስትና ተሳቲፎም ዝነበሩ ተዓዘብቲ ኣብ ቤተ ክርስትያን ቅ- ጳውሎስ ናይ ደሓን ኩኑ ዘደፋንቕ ፈነዋ ገበሩሎም።

ናይዚ ጉባኤ'ዚ ጠቕሚ ዓመታት መጠን ዝሓለፈ ታሪኽ ባዕሉ ኪፈርዶ ኢዩ። ንሕና ክንብሎ እንኽእል ናይዚ ሓዝናዮ ዘሎና ክፍለ ዘመን ዝዓበየ ሰላማዊ ታሪኻዊ ኣጋጣሚ ኢዩ።

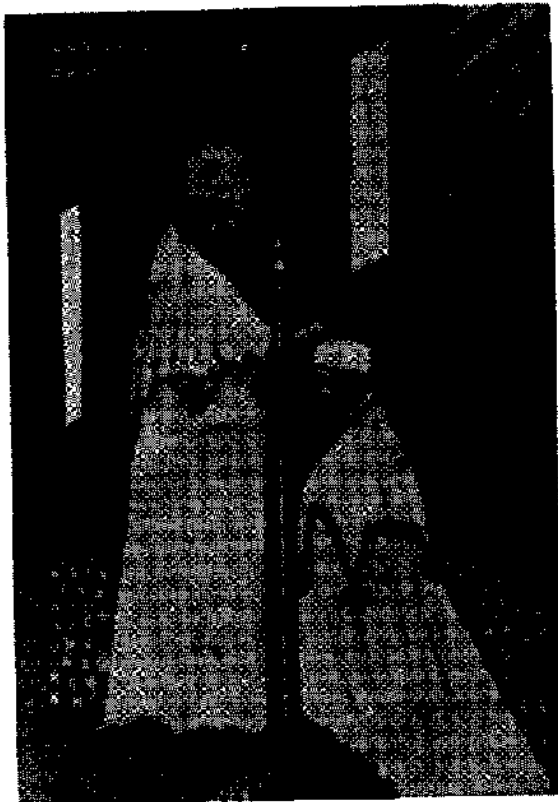
ምዕራፍ ፳፭

ኢትዮጵያዊ ፓትርያርክ

ቅዱስ ፍሬሚናጦስ - ኣቡን ሰላማ ከማቲ ብርሃን ብወግዒ ክርስትና ኣብ ኢትዮጵያ ምስ ኣእተዉ፡ በቲ ጊዜ'ቲ ኣብ መንበረ ማርቆስ እስክንድርያ ዝነበሩ ቅዱስ ኣትናቴዎስ ቋንቋኦም እትፈልጥ ንስኻ፡ ልምዶም እትኽእል፡ ባዕልኻ ኣብ ክርስትና ዘእተኻዮም ብምዃንካ ካባኻ ዚበቅዕ ኣይረኽበሎምን ኢዩ ኢሎም፡ ንቅ- ፍሬሚናጦስ ቅብኣ ትጽስና ሂበም ንኢትዮጵያ መሰሰዎም። ካብዚ ጀሚሩ ከዓ ኣብ ሞንጎ ክልቲኤን ኣብያተ ክርስቲያናት ኢትዮጵያን ግብፅን ጽኑዕ ርክብ ማዕበለ። ብባህሊ፡ ብልምዲ ክርስትና ተሓሳሰራ። ካብ ሆሉ ከዓ ኣብዚ ሆሉ ዝሓለፈ ዘመናት ናይ ኢትዮጵያ ቤተ ክርስትያን መራሒ ግብጻዊ ኣቡን ብምንባሩ ርክብን ጸንዐ። ነፍሲ ወከፍ ግብጻዊ ኣቡን እንኪመውት መተካእታኡ ካብ ግብጺ ሓደ ይልኣኽ ነበረ። ሓሓሊፍካ ግን ኣብ ሞንጎ ክልቲኤን ኣብያተ ክርስትያናት ኣሰሓሓብ ኣይነበረን ኪበሃል ኣይከኣልን፡ ንኣብነትኻ ኣብ መጨረሻ ጎይ ክፍለ ዘመን ናይ እስክንድርያ ፓትርያርክ ንኣቡን ጴጥሮስ ኣጉሂኹምም ኢሉ፡ ንኢትዮጵያ ሊቀ ጳጳስ ምልኣኽ ኣበየ፡ ደድሕሪኡ ደማ ኣርባዕተ ፓትርያርክ ታትቀጺ ሎም ኣቡን ምልኣኽ ኣብዮም ነበሩ ደበሃል፡ ዳርጋ ድሕሪ ፻ ዓመት ኢዩ ኣብ ሞንጎ ክልቲኤን ዕርቂ ዝተረኸበ።

ጳጳኒሖም ኢትዮጵያውያን ናትና ኣቡን ይሸዩመልና፡ ካብ ዓሌትና፡ ካብ ዓድና ከይበሉ ኣይተረፉን፡ እንተኾነ ነዚ እስክንድርያ ኣጸቢቑ ተቃወመቶ፡ ከላብ “ኣበው ናይ ኒቅያ ኢትዮጵያ ፓትርያርክ ከይህልዎ፡ ኢትዮጵያዊ ፓትርያርክ ከይርከብ፡ ኣቡን ኢትዮጵያ ኣብ ትሕቲ መንበረ እስክንድርያ ኪኸውን፡ ከምቲ ናይ ካልኣት ፓትርያርክታት ኣቡናት ኪቐበእ መበል ዮሀልዎ፡ ኣብ ሀገሩም (ግሪኽ - ቁስጥንጥንያ) ጉባኤ እንተተገብረ ደማ፡ ድሕሪ ፓትርያርክ ናይ ሰለውቅያ ይሰራዕ፡ ምናልባት ደማ ሊቀ ጳጳሳት ኪመርጽ ሰልጣን እንተረኸበ፡ ኣብዚ መዓርግዚ ሓደ ኢትዮጵያዊ ከይድይብ ኣበው ኒቅያ ተቃዊሞም ኢዮም” ብምባል ይኣብዩ ነበሩ።

ብሂዜ ሓፀይ ኃይሌ ናይ ነገደ ዛጉ፡ ንጉሥ ኢትዮጵያ ከምዚ ከብል ሕቶ አቐረበ፡ ንአቡነ ሚካኤል ሊቀ ጳጳስ ግብጻዊ ናይ ኢትዮጵያ ዝሕግዙ ዓመርተ ዝኾኑ ተራዳእቲ ጳጳሳት ኢትዮጵያውያን ኪቅብኡ ለመነ። እዚ ግን ስጢር ሚላ ነበሮ፡ አቡነ ሚካኤል ምስ ሞቱ ሓደ ካብቶም ዐመርተ ምተከለም ዝብል ተስፋ ነበሮ። ብኣኡ አቢሉ ከዓ ኢትዮጵያ ርእሳ ምኽኣላት። አቡነ ገብርኤል መበል ፪ ፓትርያርክ ናይ እስክንድርያ ነዚ ሓሳባት ናይ ሓፀይ ተቐቢሎም ነበሩ፡ እንተኾነ ሓድሓደ አብ ናይ ኢትዮጵያ ቤተ መንግሥት ዝሰርሑ ዝነበሩ ግብጻውያን፡ ሚላ ኢትዮጵያውያን ቆብ አቢሎም፡ ንናይ ግብጺ ሡልጣን ብልኡኸ ነገርዎ፡ ንሱ ድማ ካብቲ ኢትዮጵያ ንመንበረ እስክንድርያ እትጽግዎ ዝነበረት ገጸ በረኽት ይካፈል ስለዝነበረ እዚ ከይተርፎ ኢሉ፡ ነዚ ሕቶ ንጉሥ ኢትዮጵያ ከምዚ ይመርግበሮ። ኢትዮጵያውያን በዚ ናይ ሕቶኦም ምንጻግ ብዙኅ አንጻርጸሩ፡ አጋጣም ኮይኑ ከዓ በቲ ዓመት እቲ አብ ኢትዮጵያ ብርቱዕ ደርቂ አትዩ ነበረ'ሞ ናይ እስክንድርያ ፓትርያርክ “ብምኽንያት ስርዓት ንምተዳልኩም ቅጽዓት ኢዩ፡ ስለዚ ከዓ አብ ስንክሳር ዕለት ኒ ሚያዝያ ዘክርዎ” ኪብል አዘዘ።

አቡነ ሰላማ ከሣቴብርሃን ወይ አቡነ ፍሬምናሙስ ካብ አቡነ ኢትናቲዎስ ቅብኦ ጽጽቦና እንኪቅበሉ።

ብጊዜ ሐፀይ ኃይሌ ናይ ነገደ ዛጎ፡ ንጉሥ ኢትዮጵያ ከምዚ ክብል ሕቶ አቕረበ፡ ንአቡነ ሚካኤል ሊቀ ጳጳስ ግብጻዊ ናይ ኢትዮጵያ ዝሕግዙ ዓሠርተ ዝኾኑ ተራዳእቲ ጳጳሳት ኢትዮጵያውያን ኪቅብኡ ለመነ። እዚ ግን ስዉር ሜላ ነበሮ፡ አቡነ ሚካኤል ምስ ሞቱ ሓደ ካብቶም ዐሠርተ ምተከኣም ዝብል ተስፋ ነበሮ። ብኣኡ አቢሉ ከዓ ኢትዮጵያ ርእሳ ምኽኣለት። አቡነ ገብርኤል መበል ፪ ፓትርያርክ ናይ እስክንድርያ ነዚ ሓሳባተ ናይ ሐፀይ ተቐቢሎም ነበሩ፡ እንተ ኾነ ሓድሓደ አብ ናይ ኢትዮጵያ ቤተ መንግሥት ዝሰርሑ ዝነበሩ ግብጻውያን፡ ሜላ ኢትዮጵያውያን ቆብ አቢሎም፡ ንናይ ግብጺ ሡልጣን ብልኡኽ ነገርዎ፡ ንሱ ድማ ካብቲ ኢትዮጵያ ንመንበረ እስክንድርያ እትጽግዎ ዝነበረት ገጸ በረኽት ይካፈል ስለዝነበረ እዚ ከይተርፎ ኢሉ፡ ነዚ ሕቶ ንጉሥ ኢትዮጵያ ከምዘይወምር ገበሮ። ኢትዮጵያውያን በዚ ናይ ሕቶኦም ምንጻግ ብዙኅ አንጻርጸሩ፡ አጋጣም ኮይኑ ከዓ በቲ ዓመት እቲ አብ ኢትዮጵያ ብርቱዕ ደርቂ አትዩ ነበረ'ሞ ናይ እስክንድርያ ፓትርያርክ “ብምኽንያት ስርዓት ንምጉዳልኩም ቅጽዓት ኢዩ፡ ስለዚ ከዓ አብ ስንክሳር ዕለት ፲ ሚያዝያ ዘክርዎ” ኪብል አዘዘ።

አቡነ ሰላማ ከሣቴብርሃን ወይ አቡነ ፍሬምናጦስ ክብ አቡነ ኢትናቴዎስ ቅብኣ ጵጵስና እንኪቅበሉ።

ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ባስልዮስ
መጀመርያ ኢትዮጵያዊ ፓትርያርክ

ክርስቲያን ኢትዮጵያውያን ንናይ ግብጺ ክርስቲያን ብብዝኒ ይተግጸጽዎም ነበሩ፡ እንተኾነ ግብጺ ብመዓርግ ፓትርያርክን፡ ብብዙኃት ኣቡናትን እንከትምራሕ፡ ኢትዮጵያ ግን ብሓይ ጋሻ ኣቡን ትምራሕ ነበረት። ናይ ኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ምዕባሌ እጽቢቆም ተገዲሶሙሉ ዝነበሩ ሓፀይ ዮሐንስ ፩ይ፡ ኣቡን ኣትናቴዎስ መበል ፪፰ ግብጻዊ ጳጳስ ናይ ኢትዮጵያ ምስ ሞቱ፡ ከምቲ ልሙድ ንእስክንድርያ ናይ መተካእታ ሕቶ ኣቐረቡ፡ ምስኦም ከዓ ካልኣት ሠለስተ ተራ ዳእቲ ኣቡናት ከሰንይዎም ሓተቱ፡ እንተኾነ ቦቲ ዓመታት'ቲ ኣብ ኢየሩሳሌም ኣብ ሞንጎ ግብጻውያንን ኢትዮጵያውያንን መነኮሳት ኣሰሓሓብ ተፈጠሩ ነበረ'ም ፓትርያርክ ነቲ ሕቶ ቅድም ሸለል በሉዎ። ጸኒሖም ግን ፓትርያርክ ቂርሎስ ፭ይ ነዚ ናይ ሓፀይ ዮሐንስ ሕቶ ኪመኸሩ፡ ብ፭ ሓምለ ፲፰፻፹፩ ዓ.ም. ሲኖዶስ ኣከቡ። ኣቡናት ግብጺ ከስ ኣብ ጉባኤኦም ነዚ ናይ ሓፀይ ዮሐንስ ሕቶ ብቐፅ ኮይኑ ረኽቡዎ። ኣቡን ጴጥሮስ፡ ኣቡን ማቴዎስ፡ ኣቡን ሉቃስ፡ ኣቡን ማርቆስ ዝተባህሉ ጳጳሳት ከዓ ንኢትዮጵያ ተላእኹ፤ ኣቡን ጴጥሮስ “መጥሮጶሊስ” ተባሂሉም ኣብ ትግራይ ተረፉ፡ ኣቡን ማቴዎስን ኣቡን ሉቃስን ድማ ንሸዋን ንጎጃምን ሓለፉ፤ ኣቡን ማርቆስ ግን ምጽእ ምስበሉ ዐረፉ።

ብጊዜ ሓፀይ ሚኒሊክ ካብዞም ኣርባዕተ ኣቡናት ኣቡን ማቴዎስ ጥራሕ ተረፎም ነበሩ'ዎ፡ ናይ ኢትዮጵያ ሊቀ ጳጳሳት ኮይኖም ነበሩ፤ ንሶም ድማ ብ፬ ታሕሣሥ ፲፱፻፳፯ ዓ.ም. ብሰላም ዐረፉ፡ ኣብ ቤተ ክርስቲያን መካነ ሥላሴ ጳጳስ ኣበባ ብዓቢይ ዓጀብ ተቐብሩ፡ ሕያዋይ ኣቦን ጥበበኛ መራሕን ስለ ዝነበሩ፡ ሕዝቢ ኣምሪሩ ሓዘን።

እንደገና ኢትዮጵያውያን ብብወገኖም ካብ ዓሌቶም ሊቀ ጳጳሳት ንኪቐበሉ ሎም ሕቶ ኣቐረቡ፡ እንተኾነ ኣቡን ቂርሎስ ፭ይ ናይ እስክንድርያ፡ ነቲ ዘረባ ከይጨረሰዎ ኣብ ፪፭ ዕድሜኦም ብ፲፱፻፳፯ ዓ.ም. ዐረፉ። ብሞቶም ኣብ ኢትዮጵያ ናይ ሠለስተ መዓልቲ ሓዘን ተገብረ፡ ሸውዓተ መዳናዕ ከዓ ተተኩስ። ብወርኒ ታሕሣስ ፲፱፻፳፰ ኣብ መንበረ ማርቆስ መበል ፻፲፱ ፓትርያርክ፡ ኣቡን ዮሐንስ መበል ፲፱ ናይ ኣቡን ቂርሎስ ጸሓፋይ ዝነበሩ ተመርጹ። እንደገና ኢትዮጵያ፡ “ካብ ሞንጎ ኣበምኒታት ገዳማት ኢትዮጵያ፡ ቅብኣ ጽጽስና ተቐቢሉ ኪመርሕ ዚመርጽ ግብጻዊ ኣቡን ይለኣኸልና” ኢላ ሓተተት። ኣቡን ዮሐንስ ግን ነዚ ሕቶ'ዚ ነጺጎም ሓይ ሊቀ ጳጳሳትን፡ ክልተ ሓገዝቲ ጳጳሳትን ለኣኹ። ከምኡ ድማ ንእጩ (ኢትዮጵያዊ) ቅብኣ ጽጽስና ኪቀብኡ ፈቐዱ፡ ስለዚ ከስ ንመጀመርያ ጊዜ ሓይ ኢትዮጵያዊ ኦርቶዶክሳዊ ቅብኣ ጽጽስና ብምቕባሉ ዓቢይ ናይ ታሪኽ ነጥቢ ኮነ።

ቤተ ክርስቲያን ኢትዮጵያ ግን እዚ ናይ ዓወት መጀመርታ ጥራሕ ቆጸረቶ፡ ስለዚ ቀጺላ ብዝጠየቐቶ ብ፲፱፻፳፱ ናይ ግብጺ ሲኖዶስ ተኣወጀ፡ ኣብ መፈጸምታ ሲኖዶስ ድማ እዚ ዚስዕብ ነጥብታት ጸደቐ፤

፩- ኢትዮጵያውያን ኣብ ቅብኣ ጽጽስና ኪበጽሑ፤ ፪- ሊቀ ጳጳሳት ግን ካብ ግብጺ ኪኸውን፡ እዚ ከዓ ታሪኽ ንኸቐጽል ንማለት።

ስለዚ ከዓ ሲኖዶስ ኣብ መጨረሻ ንናይ ደብረ ቂስቋም ፈላሲ ዝነበሩ ንኣቡን ቂርሎስ ናይ ኢትዮጵያ ሊቀ ጳጳሳት ሾመ፡ ምስኦም ከዓ ሓሙሽተ ኢትዮጵያ

ውያን ፈለስቲ አብ መንበረ ማርቆስ ቅብኦ ጽጽስና ተቐበሉ። ንሳቶም ከዓ እዞም ዚሰዕቡ ኢዮም፤

- ፩- አቡነ ጴጥሮስ፡ ናይ ወሎን ላስታን
- ፪- አቡነ አብርሃም፤ ናይ ጎጃምን ጎንደርን
- ፫- አቡነ ይስሓቅ፡ ናይ ትግራይን ስሜንን
- ፬- አቡነ ሚካኤል፤ ናይ ምስራቕዊ ኢትዮጵያ።

አርባዕተ ኢትዮጵያውያን አቡናትን ናይ ኢትዮጵያ ሊቀ ጳጳስ መበል ፻፲ ናይ አቡነ ቄርሎስ ግብጻውን፡ ብባዕሎም ናይ እስክንድርያ ፓትርያርክ ተሰንዮም ብጥሪ ፲፱፻፴ ዓ-ም- ንኢትዮጵያ አተዉ። ሃገራዊ በዓል አቀባባል ከዓ ተገብረሎም። ብባሕቲ የካቲት ፲፱፻፴ ከዓ አብ በኣታማርያም አዲስ አበባ እጩጌ ገብረ መንፈስ ቅዱስ፡ ሳዊሮስ ብዚብል ሰም ቅብኦ ጽጽስና ተቐበሉ፡ አብ ግብጺ ኪቐብሉ'ኳ ተመሪጾም እንተነበሩ ብዋሕዲ ጥዕና ተረፎም ነበሩ። ከምዚ ኢላ ከስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን ኢትዮጵያ ብዙኅ መንፈሳዊ ዓወታት ረሽበት።

እንተኾነ በዚ እዋን'ዚ ፋሺስት ኢጣልያ ዐመጸኛ ወራር አብ ኢትዮጵያ የካይድ ነበረ'ም አብ ሃይማኖት እውን ብዙኅ ዕግርግር ይፈጥር ነበረ። ንአቡነ ቄርሎስ፡ ሙሶሊኒ ንሮማ ብሓይሊ አጸዊዑ ወሰዶም፡ አብ እርጋኖምን ሕማሞምን ብግፍዒ ነዊሕ ድሕሪ አካላቢቲዎም ንዓዶም ንግብጺ ተመሊሶም አብ ገዳም ብብሕትውና ተቐመጡ፡ ብጽፂ ጥቅምቲ ፲፱፻፶ ከዓ አብኡ ዓረፉ። አብ አዲስ አበባ ድማ አቡነ አብርሃም ሰፍራኦም ሒዞም ነበሩ፡ ብጽፂ ኅዳር ፲፱፻፴ ዓ-ም- ከስ አቡነ አብርሃም ብዓብይ ክብሪ ሲመት ሊቀ ጽጽስና ተቐበሉ፡ ሽዑ መዓልቲ ከዓ ንሓሙሽተ ኢትዮጵያውያን ቅብኦ ጽጽስና ሀቡ፡ ንሓዶ ከዓ ኤጲስ ቆጶስ ሾሙ።

- ፩- አቡነ ዮሐንስ — እጩጌን ናይ ሸዋ አቡንን
- ፪- አቡነ ማርቆስ — ናይ ኤርትራ
- ፫- አቡነ ሰላማ — ናይ ሓረር
- ፬- አቡነ ማቴዎስ — ናይ ወሎ
- ፭- አቡነ ገብርኤል — ናይ ጎንደር
- ፮- አቡነ ሉቃስ — ናይ ወለጋ

በዚ ሲመተ'ዚ ግን እስክንድርያ ቅር ከይበላ አይተረፈን፡ ካብዚ ንድሓር ግና ደጊም ኢትዮጵያውያን አቡናት ካብ መነኮሳን ኢትዮጵያ ዐዕንባብኦም እናመረጹ ቀብሉ። ድሕሪ ነዊሕ ዘተን ዝርርብን ከዓ ብጽፂ ጥቅምቲ ፲፱፻፶ ዓ-ም-ፈ- ቤተ ክርስቲያን ኢትዮጵያ እቲ ክንደይ ዝተተምነየቶን፡ ብትዕግስትን ብጽሎተን ዝተጸበየቶን ዓወተ ዓተረት። ካብ ሞንጎ ውሉዳ አቡነ ባስልዮስ ናይ ኢትዮጵያ ሊቀ ጳጳሳት ተሾሙ።

ዕ ር ቂ

አብ ሞንጎ መንበረ ሮሜን መንበረ አንጾኪያን

መንበረ አንጾኪያ ሓንቲ ካብተን ንናይ ከልቂዶን ጉባኤ ውሳኔ “ክልኤ ባሕርይ” ዘይተቐበላ ኢያ ዝነበረት ። እንተኾነ ብጽፎ ሰነ ሺ፱፻፹፱ ዓ-ም-ፈ- ብብ ፀ-ዕ ወቅዱስ ር-ሊ- ጳጳሳት ዮሐንስ ጳውሎስ ሄይን፡ ብብፀ-ዕ ወቅዱስ አቡነ ኢግኖ ጽዮስን ብዛዕባ እምነተን ነዚ ዚሰዕብ ተሰማሚዐናሉ ተፈራሪመናሉ ።

«ጉይታን አምላኽናን መድኃኒናን ንጉሥ ዘሉን ዝኾነ ኢየሱስ ክርስቶስ ፍጹም አምላኽን፡ ፍጹም ሰብን፡ ወልደ አብ በመለኮቱ፡ ወልደ ማርያም በት ሰብእቲ፡ አባሉ መለኮት ምስ ትስብእቲ ተወሓሒዱ ከምዝርከብ ንአምን ። እዚ ምውሕሓድ እዚ ብዘይምትሕወዋስን ምድብላቾን፡ ብዘይ ፍልልይን ምልውዋጥን ሓቅን ፍጹምን ከምዝኾነ፡ አባሉ ትስብእትን መለኮትን ብሓቂ ተወሓሒደን ከምዝሰርሓ ንአምን» ።

ናይ አንጾኪያ ተዋሃዶ ቤተክርስቲያን ከስ ከምቲ ናይ ሮሜ እምነት ማለት አብ ኅ-ኢ- ክርስቶስ ባሕርይ መለኮትን ባሕርይ ሰብን አብ ሓደ መለኮታዊ አካል ተዋሓሒደን ከምዘለዋ ኣሚና ትርክብ ማለት’ዩ ።

ተ ፈ ጸ መ

ከመ በኩሉ ይሴባሕ እግዚአብሔር !

ዕ ር ቂ

አብ ሞንጎ መንበረ ሮሜን መንበረ አንጾኪያን

መንበረ አንጾኪያ ሓንቲ ካብተን ንናይ ክልቂዶን ጉባኤ ውሳኔ “ክልኤ ባሕርይ” ዘይተቐበለ ኢያ ዝነበረት። እንተኾነ ብጳጅ ሰነ ፲፱፻፹፬ ዓ-ም-ፊ- ብብ ፀ-ዕ ወቅዱስ ር-ሊ- ጳጳሳት ዮሐንስ ጳውሎስ ፪ይን፡ ብብፀ-ዕ ወቅዱስ አቡነ ኢግና ጽዮስን ብዛዕባ እምነተን ነዚ ዚስዕብ ተሰማሚፀናሉ ተፈራሪመናሉ።

«ጐይታን አምላኽናን መድኃኒናን ንጉሥ ዡሉን ዝኾነ ኢየሱስ ክርስቶስ ፍጹም አምላኽን፡ ፍጹም ሰብን፡ ወልደ አብ በመለኮቱ፡ ወልደ ማርያም በት ስብእቱ፡ አባኡ መለኮት ምስ ትስብእቲ ተወሓሒዱ ከምዝርከብ ንኣምን። እዚ ምውሕሓድ እዚ ብዘይምትሕውዋስን ምድብላኛን፡ ብዘይ ፍልልይን ምልውዋጥን ሓቅን ፍጹምን ከምዝኾነ፡ አባኡ ትስብእትን መለኮትን ብሓቂ ተወሓሒደን ከምዝሰርሓ ንኣምን»።

ናይ አንጾኪያ ተዋናዶ ቤተክርስቲያን ከስ ከምቲ ናይ ሮሜ እምነት ማለት አብ ጎ-ኢ- ክርስቶስ ባሕርይ መለኮትን ባሕርይ ሰብን አብ ሓደ መለኮታዊ አካል ተዋሓሒደን ከምዘለዋ አሚና ትርከብ ማለት’ዩ።

ተ ፈ ጸ መ

ከመ በኩሉ ይሴባሕ እግዚአብሔር !

መቅድም	18
መአተዊ	1
ምዕራፍ ፩	3
ብወገን አረምነት	7
ብወገን ዕብራውያን	
ብወገን ምምሕዳር መንግሥቲ	
ምዕራፍ ፪	9
ልደት ክርስቶስ መድኃኔ ዓለም	
ብስራት ገብርኤል	
ክርስቶስ መሲሕ ምዃኑ	
አምላክ ምዃኑ — ቅድም ዝተነግረሉ	
ምዕራፍ ፫	16
ናይ ዓወት ጭርሖ	
ምራድ መንፈስ ቅዱስ	
አብ ኢየሩሳሌም ዝነበረት ማገባር	
ምዕራፍ ፬	21
ጳውሎስ ሓዋርያ	
አብ ሀገራት ዕርዕ ዝተወልደ ዕብራዊ	
ብስራት ወንጌል አብ መንጎ አረማውያን	
ምዕራፍ ፭	25
ሓዋርያ ጴጥሮስ — ኬፋ	
ጴጥሮስ ዝሰበኸለን ዓድታት	
ምዕራፍ ፮	30
ስብከት ሓዋርያት	
ውድቀት ኢየሩሳሌም	
ምዕራፍ ፯	34
ዘመነ ሰማዕታት	
ምክንያት ሰደት ክርስቲያን	
ናይ ሰማዕታት ምስክርነት	
ምዕራፍ ፰	38
አክያይዳ ቀዳሞት ክርስቲያን	
መንፈስ ጸሎት አብ ቀዳሞት	
ርክብ አብ ሞንጎ ጳጢያተ ክርስቲያን	
አሠራርዓ ጥንታዊት ቤተ ክርስቲያን	
ምዕራፍ ፱	41
ካብ ቃል ናብ ጽሑፍ	
ናይ አበው ጽሑፍ	
ምዕራፍ ፲	44
ዓወት ክርስትና ብንጉሥ ቁስጥንጢኖስ	
በዚ ምልክት'ዚ ክትዕወት ኢኻ	
እሴኒ ንግሥትን ቅዱስ ቦታታትን	

		ገጽ
ምዕራፍ ፲፩	አርዮስ ጉባኤ ኒቅያ ነኣምን በአሓዱ አምላክ	47
ምዕራፍ ፲፪	ክርስትና አብ ኢትዮጵያ አቡነ ሰላማ ከግቴ ብርሃን ፱ቱ ቅዱሳን ሮማውያን	50
ምዕራፍ ፲፫	ሓዲስ ኃይሊ ክርስትና — ምንኩስና አባ እንጦኒ አባ ጳኩሚስ ምዕራባዊ ምንኩስና	57
ምዕራፍ ፲፬	ክልተ ዓበይቲ ጉባኤታት ኤፈሶን ኬልቄዶን ሓድነትን ብዝገኘ አብ ክርስትና	61
ምዕራፍ ፲፭	ነቢይ መሐመድ ሕጂራ ንመዲና እምነት እስልምና ምስልምናን ክርስትናን	67
ምዕራፍ ፲፮	አሰሓሓብ መንበረ ሮማን ቁስጥንጥንያን ፓተርያርክ ፎኪዮስ ፍልልይ	71
ምዕራፍ ፲፯	መስቀላዊ እንቅስቃሴ ትሕዘት ኢየሩሳሌም ፍርዲ ታሪኽ	75
ምዕራፍ ፲፰	ቤተክርስቲያንን ሥልጣን መንግሥትን ብወገን ነገሥታት ር-ሲ- ጳጳሳት ጎርጎርዮስ ጌይን ንጉሥ ሂንሪ ፬ይን	78
ምዕራፍ ፲፱	ረፎርመሽን — ማርቲን ሉተር ማርቲንን ስድራኡን ሉተር ተጻይ ሮማ ፕሮተስታንትስ ምፍላይ ዓዲ እንግሊዝ ናይ ካቶሊካውያን ረፎርመሽን	82
ምዕራፍ ፳	ታሪክ ክርስትና አብ ኢትዮጵያ ካብ ጌይ ዘመን ንደሓር ርክብ እስክንድርያን ኢትዮጵያን ደብረ ሓይቅን ደብረ ሊባኖስን መሓመድ ግራኝን ስደት ክርስትናን ኢየሱሳውያን አብ ኢትዮጵያ	91

ምዕራፍ ፳፩	ታሪክ ቤተክርስቲያን ብጊዜ ኢንላይትንመንት ፍረንች ሪፖሎሽን ናይ ር-ሊ ደጃሳት ምድራዊ ግዝአት	100
ምዕራፍ ፳፪	ካቶሊካውያን አብ ሰሜናዊ ኢትዮጵያ አቡነ ያዕቆብ ዩስጢኖስ	104
ምዕራፍ ፳፫	ብወገን አምላክን ተጻይ አምላክን ማርክሲዝም	109
ምዕራፍ ፳፬	በዛቲ ከክሐ እሐንጻ ለቤተክርስቲያን ይይ ጉባኤ ቫቲካን	112
ምዕራፍ ፳፭	ኢትዮጵያዊ ፓትርያርክ	120

